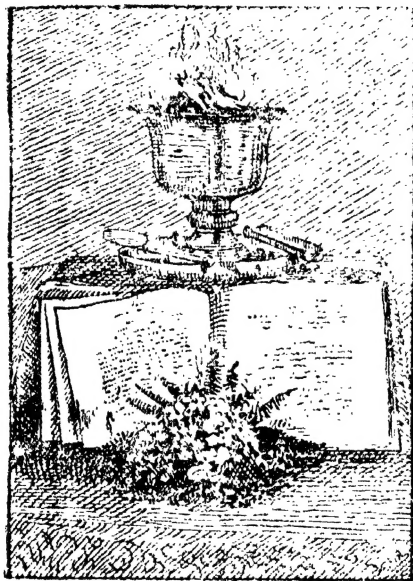

અ પો ઇ

એક જરથોસ્તી બાનુ

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક

૧૭૧૫

વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ અષ્ટાઈ

વિષય ૭૮૪૪૪

અ પો ઇ

લેખનાર
એક કરથોશતી યાત્રુ.

મુ'બદ :

શ્રીરામ પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ, મનોરહાસ સ્ટ્રીટ, કલક.

૧૯૦૬.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી ઓપીરાઈટ-સંગ્રહ
૧૭૧૪

મારા માનવંત મરહુમ પિતાજી

તથા

એક વાહાલા મરહુમ ભાઈ

જેઓ અષોઘ માટે તત્ત્વગાર હતા

તેમની

પવિત્ર યાદમાં

આ ના જીં પુસ્તક

જેઓ

મનુષ્યજાતના લલાં માટે બીનસ્વાર્થે મરડેલાં છે

તેઓને

પુર્ણ ભક્તિભાવ અને હેસાનમંદ જીગરે

અર્પણ કરું છું.

પ્રસ્તાવના.

—*—*—*—

મિત્રો! વૃદ્ધી કરનારાં, ઉંચા સદ્ગુણો ખીલવનારાં ઉંચી નીતિસુચક પુસ્તકોના ઉપયોગથી થતા ફાયદાનો કાંઈક જાતી અનુભવ થવાથી, મારાં હૃદયોમાં પણ તેનો ફેલાવો થાય એવી ખાહેશ મારામાં પજરતી હતી, તેવામાં “અવસ્તાનાં ગોહરો” નામની એક અતી નાની પોથી મારા ઉપયોગમાં આવી, જેમાંના પવિત્ર ફકરાઓ ઉપર મનન કરતાં આ કેટલાય લખવાની મને ઉલટ થઈ; પણ દલગીર છું કે મારી ઉલટને અનુસરતી જાણ કેળવણી મલેલી નહીં હોવાથી લાખાની સરળતા, મધુરતા અને વાક્યોની શુદ્ધ ગોઠવણ સાચવવાને હું નિષ્કળ નીવડી હોઉં તો મને મલેલી કામ ચલાઉ કેળવણી તરફ ખ્યાલ પોહોંચાડી વાંચનારે ક્ષમા કરવી.

આ ચોપડી લખવાની મારી ખાસ નેમ એ છે કે, એમાં આપેલી બીજી પવિત્ર કેતાઓનો જરથોસ્તી કામમાં ફેલાવો થાય, કે જેથી પુરસદનો વખત દીલ ઉશકેરનારી વાતો વાંચવામાં યા અચાસીપણામાં યા ફેકટના ટાહેલાંમાં ઝરખાદ થાય નહીં; અને કુમળાં મગજના બાળકો ઉપર ઉંચી નીતિ ભર્યાં શિક્ષણ હસે તો ઘણીક ખરાબીઓનું મૂળ નાશ પામે.

આ ક્ષણભંજર દુનિયાંની નાપાયદાર મોજ મજામાં આપો જનમારો ગુમાવી દેવા કરતાં ખુદાશનાસીના સત્ય જ્ઞાનનો અભ્યાસ કરવામાં પુરસદનો વખત ગાળવાની આપણી કામનાં બાનું અને અહસ્થો દેવ પાડે તો ખચીત આગળી સુખી અને સંતોષી હાલત અને

પવિત્ર કીર્તિ આપણો ટોળો પાછી મેળવી શકે; અને હાલના પારસી સંસારમાં જે નાશવાંત સડાઓ પેવસ થઇ છુપી અને જાહેર ખરાબીઓ નીપજવી રહ્યા છે, તે નાબુદ થાય.

પુદ્ગલનાસીનું જ્ઞાન જેમ એક શ્રીમતને સાલેસાઇ, નમ્રના અને ખરી પરમાર્થી જીંદગી ગુજરવાને શીખવે છે, અને પોતાને મનેલી સુખી હાલતનો ભડો ઉપયોગ કરવાનું શીખવી આ અસાર સંસારની દુગારી મોહેનીના ફાંદામાંથી સદા બચાવેલો રાખે છે, તેમજ એ જ્ઞાન-અમૃત એક ગરીબમાં ગરીબને પણ ભરપુર સંતોષ અને અજબ લેહેજત સાથે મિનોઇ શક્તિઓમાં મહા બળવાન કરી કાઢીનીખી મોહોતાજમંદી વચરની આજ્ઞાદ જીંદગી ગુજરતાં શીખવી આ જન્મ સફળ કરવાને સામર્થ્યવાન કરી દુઃખનો સાગર તરાવી દે છે.

જે ઉંચી બાબદ ઉપર આ લઘુ નિબંધ રચ્યો છે તે ઉંચી બાબદની હાલમાં હું માત્ર એક અદના ઉમેદવાર અને ફક્ત શ્રોડાજ વખતની અભ્યાસી હોવાથી, અષોધની ઉંચી શીલસુશી અને ઉંચા કાનુનો સમાવી શકી નથી, તે માટે પણ વાંચનારે ક્ષમા કરવી.

વળી આજ વર્ષે થયાં ધિયોસોશીકલ સોસાયટી નામની એક ભલી મંડળી પવિત્રાઇ ભરી જતી મેહેનતે અનુભવથી દરેક ધર્મ ઉપર રોશની પાંચરવા પામી છે, તે મંડળીનાં પરમાર્થી સ્ત્રી પુરૂષોએ પોતાના જતી અનુભવે જે જે જ્ઞાન બાહેર પાડ્યું છે, તેમાંથી જે ટુંક જ્ઞાન મને તે પાક પુદ્ગલની મેહેરબાની-મી મન્યુ છે, તેનો પણ લાભ જરથોસ્તો શીરકાને આપવાને આ

નાનું પુસ્તક રચ્યું છે. એ નાના પુસ્તકમાં મારી અદના શક્તિ મુજબ જે જે બાબદોનો સમાવેશ કરીધો છે, તે મારાં પ્રિય બહેનો તથા બંધુઓને અપોઈ ખીલવવાના સાધન તરીકે ઉપયોગી થઈ પડે, એવી આરજી રાખું છું.

આ નાનાં પુસ્તકમાં નીચલી કેતાબોના કીધેલા અભ્યાસનો ટુંક સાર અનુકુલ જગ્યાએ આપવામાં આવ્યો છે. “વિચાર શક્તિ: તેનો કાણુ અને કેળવણી,” “મરણ પછી માણસની હાલત,” “જેમી મદદગારો,” (ચૈરાગના ૧૯૦૫ ના જાનેવારી અને ફેબ્રુઆરીનાં અંકો), અને “અવસ્તાના ગોહરો.”

હવેનો લગતી વિગતો “મરણ પછી માણસની હાલત” ઉપરથી ટુંક સારમાં આપી છે. એ વિગતોનો મને જાતી અનુભવ નહીં હોવા છતાં, એ બાબદની પુરેપુરી સરચાઈ મારું અંતઃકરણ સ્વિકારતું હોવાથી, આ ચોપડીમાં આપવાને ધરીત વિચાર્યું છે.

વાંચણના અભ્યાસ ઉપરાંત નેક જ્ઞાનીઓની નશિહત ભરી જ્ઞાની વાતચીતથી જે મારા શિખવામાં આવ્યું છે તે અને મારી અદ્ય કાશીશમાં જે અનુભવેલું છે તે સઘળાંનો ટુંક સાર પ્રસંગોપાત સમાવ્યો છે.

મને જે જે કેતાબોથી જ્ઞાન-અમૃત મળ્યું છે, તેના લક્ષા પ્રસિદ્ધ કર્તાઓને તથા જરથોસ્તી ધર્મની ખુલંદ શ્રીલસુશ્રીને જ્ઞાનની ચોવીથી ખુદલી કરી સમજાવનારા પ્રિય ચૈરાગ ચોપાન્યાંના નેક-બખ્ત માલેક શેક નશરવાનજી ફરામજી ખીલીમેરીયાને ધન્યવાદ

ખૂંટી હેસાંન માનું છું ; અને ઇચ્છું છું કે એવાં પવિત્ર મિત્રો
જ્ઞાનનો પ્રકાશ એમર ફેલાવો !

આ નાનું પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કરવામાં મારા એક સખી મિત્ર, જેઓ
પણ ભલી થિઓસોફીકલ સોસાયટીના એક ચુસ્ત મેમ્બર છે, તેઓએ
મદદ કરવાથી આ તકે તેમનું હું અંતઃકરણ પુર્વક એહેશાન માનું છું.

આ પુસ્તકમાં અલખત કેટલીક ભૂતો રહેલી હશે તે, ઉમેદ છે
કે, મારી અદ્ય વય [૨૧] તરફ નીગાહ કરી સુઝ વાંચનાર સુધારશે.

એક જરથોશ્તી બાનુ.

અજમેર, રોજ ૧૧ મો માહ ૧૦ મો સને ૧૨૭૫ ય. જ.

અ પો ધ.

પ્રકરણ ૧ હું.

હુમત—ભલો વિચાર.

આ પણ પવિત્ર મજ્જયરની ધર્મનો મૂળ પાયો સંપુર્ણ અપોધ છે, તેમજ રાહ્યર જરથુસ્ત્રનું ખાસ ફરમાન દરેક જરથોસ્તીએ અપોધ જાલવવાનું છે. સંપુર્ણ અપોધ જાલવવાની યાદમાં જરથોસ્તી મહજબમાં દાખલ થતાંજ શુદ્ધ સુદેદ સુદરેહનું પેહેરણ પેહરાવવામાં આવે છે. સત રાહ્યર જરથુસ્ત્રનું એ ખાસ ફરમાન—સંપુર્ણ અપોધની જાલવણી—બાળ લાવવાને માટે “અપોધ” શાને કહેવી તે પુરેપુરું સમજવું જોઈયે. સંપુર્ણ અપોધ કાંઈ ફક્ત તનને સાફ રાખી સાફ વસ્ત્ર પહેરવામાંજ, અને એકાદ બે સારી બાબદ અખત્યાર કરવામાંજ, આવી જતી નથી; સંપુર્ણ અપોધ ધરાવવા માટે ખુદાશનાસીનાં ઉંડાં જ્ઞાનથી સઘલા ભલા સદ્ગુણો પુરેપુરા ખીલવવા જોઈયે, અને તે માટે સઘલા દુર્ગુણોને પુરેપુરા નાબુદ કરવા જોઈયે; તથા પોતાના સઘલા વિચારો, સઘલાં વચનો, અને સઘલાં કામોનો દરરોજ

નિત્ય ખ્યાલ રાખી પારીક તપાસ ચાલુ રાખવી જોઈએ, કે જેથી આપણે યુરા વિચારો, યુરાં વચનો, અને યુરાં કામોથી દુર રહી શકીએ. હુમત, હુખત, હુવર્ત [હલો વિચાર, હલુ વચન અને હલુ કામ] એ આપણા પવિત્ર જરથોશ્ટ્રી મહજબના ત્રણ ખુલ્લું સ્થંભો છે; એ ત્રણ સ્થંભો ઉપરજ આપણા સદ્ગુણોનો તમામ આધાર લટકેલો છે. તેમજ વિચાર, વચન અને કામો ઉપર કુલ મનુષ્ય જનતામાં દરએક ઇનસાનની જીંદગીની હાલત મુકરર થયેલી છે. “જેવું કરશું તેવુંજ પામશું” — એ કહેવત સઘળે જાણે છે; તોપણ તે ઉપર ચેતીને ચાલવાની દાનેશમંદી અને સામર્થ્ય ધણુંજ થોડાં માણસોમાં છે.

“જેવું કરશું” એ શબ્દો કાંઈ ફક્ત તનથી કરેલાં કામોજ માટે વપરાયા નથી, એ અવશ્ય યાદ રાખવું જોઈએ. તનથી કીધેલીજ કરણીનો બદલો મમે છે, અને મનથી વિચારેલાં અને જુઘાનથી બોલાયલાં કામનો બદલો કાંઈ નથી હોતો, એમ માનવું ધણુંજ નુકસાનકારક છે. તનથી કીધેલાં કામના કરતાં જુઘાનના વચનોનું પરીણામ વધારે મજબુત છે, અને તનથી થયેલાં અને જુઘાનથી બોલાયલાં એ બેઉ કામો કરતાં ધણુંજ વધારે મજબુત પરીણામ વિચારોનું છે. વિચારોના પરીણામથી બોલવું અને કરવું ધાય છે. તેથી હુમત, હુખત, અને હુવર્ત એ ત્રણોની જળવણી માટે વિચારોને શુદ્ધ કરવાની પેહેલી અગત્ય છે. “દુવા વિરપ હુમત” ના કલામમાં લખેલું છે કે—

વીરપ હુમત, વીરપ હુખત, વિરપ હુવર્ત વહિશતેમ અંધહુધમ અશએત; વીરપ દુશમત, વીરપ દુજુખત, વીરપ દુજુવર્ત, અંધિસ્તેમ અંધહુધમ અશએત.

“તમામ ભલા વિચારો, તમામ ભલાં વચનો, અને તમામ ભલાં કામો, બેહેશતમાં લઇ જાય છે. તમામ ખુરા વિચારો, તમામ ખુરાં વચનો, અને તમામ ખુરાં કામો, દોજખમાં લઇ જાય છે.”

ઉપલા કલામો લાણીએ અથવા જાણીએ તે છતાં તે પ્રમાણે જો અમલ નહી કરીએ તો તે આપણે પોતાનેજ ઠગવા બરોબર છે. અવસ્તાના કલામો ફક્ત બબડી જવા માટે નથી. એવી રીતનું બબડવું એ કાંઈ ખરી બંદગી નથી. જે જે લાણીએ છીએ તે, તથા બીજાં તમામ ધાર્મિક ફરમાનો બરોબર સમજીને તે પ્રમાણે વર્તવાની ખાસ અગત્ય છે. ફરમાનો મુજબ આચાર વિચારને શુદ્ધ કરીને કીધેલી બંદગી ખરી બંદગી છે. ખુદા-શનાસીના અભ્યાસીઓએ તથા વૃદ્ધિ પામેલાં નર-નારીઓએ વિચારોને માટે ઘણું શિક્ષણ અને સાવચેતીઓ બતાવી છે, તેથી વાકેફ થવાની જરૂરોસ્તીઓને અતિયંત જરૂર છે.

સત જરથુસ્ત્ર સાહેબે હુમતની જાણવણીના ફરમાનમાં ઘણુંજ કિમતી રહસ્ય છુપાવેલું છે, તે જાણવાને માટે વિચારોથી થતા કાયદા કે ગેરકાયદાઓનું જ્ઞાન લેવું ઘણુંજ અગત્યનું છે.

જેવી વિચાર કરવામાં આવે તે વિચાર પોતાને અનુસરતી અસરો ઉપજાવી શકે છે. અસરો ઉપજે છે, પછી ફેલાય છે; ફેલાઇને તે આપણી ઉપર તથા આપણી આસપાસનાઓ ઉપર પોતાનું જોર ફેકે છે. એક વિચાર પોતાની સાથે લાગવગ રાખનારા બીજા વિચારો પોતાની સાથે ઘસડી લાવી વિચારનારને તેવાજ વિચારોમાં ગરક કરી દેછે. તેથી જે જે ખરાબ વિચારો યા નકામાં વિચારો ઉપજ્યા કરતા હોય તેને એકદમ

દુર કરી દેવાની જરૂર છે. જે કે કાશીશથી તેઓ દાખી શકતા નથી, કારણ કે તેઓને અનુસરતો જોશ ફરી મલતાંજ તેઓ પાછા પ્રગટી નીકલી ઉલટા બેવડા જોશથી ગલખો કરે છે. એટલા માટે કાષ્ઠળી ખરાબ વિચારોને દાખી દેવાની કાશીશ કરતી વેળા જે કિસમનો ખરાબ વિચાર નાબુદ કરવો હોય તેની સાંભેતો સારો વિચાર કરવા મંડી જવું, જેથી ખરાબ વિચાર આવતો અટકી જશે; કારણ કે કાષ્ઠળી ધનશાંત એકકી વખતે બે તરેહના વિચારો કરી શકેજ નહીં, તેથી સારા વિચાર ઉપર મંડી જવાથી ખરાબ વિચારો આવતા અટકી જશે. વળી જ્યાં સુધી સંપૂર્ણતા યાને સંપૂર્ણ અષોધની ટોચે પોંહોચાય ત્યાં સુધી કાષ્ઠળીની વિચાર વગર ખાલી રહેવાતું નથી; ખીજા સારા વિચાર ઉપર મંડ્યા વગર જે કાષ્ઠએક વિચારને દાખી દેવાની કાશીશ કરવામાં આવે છે તો તે વિચાર સ્વભાવીક રીતેજ પ્રત્યાઘાત ઉપજાવે છે. એવી રીતે જખરજસ્તીએ તુરતા તુરત દાખી દીધેલા વિચારો ખીજા તક મલતાંજ બેવડા જોશથી ગલખો કરે છે. જેમકે કાષ્ઠ ચીરડાઉને ચોક્કસ કારણ સર કાષ્ઠ વેળા પોતાની ચીડ યા ગુસ્સો દબાવવો પડે છે; પણ થોડા વખત પછી હર કાષ્ઠ સાથે છોટાં શોધી દબાઈ રહેલો જુરસો તે બહાર કાઢાડી નાંખે છે ત્યારેજ તેને કાંઈક ચેન પડે છે. આવી રીતે જખરજસ્તીથી વિચારોને દાખી દેવાથી ફાયદા બદલ ઓર નુકશાંત થાય છે. વિચારોને દાખવાની કાશીશમાં મનમાં ગલરાટ અને મગજ ઉપર ઉશ્કેશટ વધારે થાય છે. માટે તે વિચારને ખીજા વિચારમાં ફેરવી નાંખવાની તકનીક વાપડવાથી ફાયદા ભરેલું અને

અસરકારક પરીણામ આવે છે; અને નાશીપાસી કે નીષ્ફળતા મળતી નથી. આ રીઠીથી આપણે આપણા વિચારોમાં ઘણી શાંતી સાથે સુધારો કરી શકીએ.

ખરાબ વિચારો કરવા યા તેને વગર તરતીએ દાખી દેવા તે તેના કર્તાનેજ નુકશાંનકારક છે, એટલુંજ નહીં પણ આસપાસના દરેક જણને તેથી ભયભીત નુકશાંન પોહીંચે છે. જેમકે કોઇ માણસે કોઇ ખીજાં માટે ધિક્કારનો વિચાર કીધો, યા વગર તરતીએ એવા ઉપજેલા વિચારને દાખી દીધો, તો તે ખીજાં આસપાસનાઓમાંથી જોઓ તેવી ધ્વનીઓને પ્રતિઉત્તર આપી શકનારાં હોય તેઓને પેલો કીધેલો વિચાર યા દયાવેલો વિચાર એવડા જોશથી જઇ મલશે, જેના પરીણામમાં જે પણ ધિક્કાર કોઇ ઉપર યા તેજ શખ્શ ઉપર કરશે તે વળી ત્યાંથી વધુ જોર પામી ખીજા તેવી ધ્વની જીલવાવાળાં માણસ ઉપર જઇ અથડશે. આ માફક કોઇપણ કીધેલો અને દયાવેલો વિચાર વધુ અને વધુ જોશ સાથે આગલ વધતો જાય છે. એજ માફક દરેક યાગદનો દરેક વિચાર, જેવો કે ભય, ગુસ્સો, શીકર, અને રંજ વિગેરે પોત પોતાની ખાસીઅતના એવડા જોશથી એકમેક ઉપર ફેંકાતો જાય છે, અને ત્યાંથી પાછો સઘણાં જોર સમેત તેના પેહુલા કર્તા ઉપર અને વગર તરતીએ દયાવનાર ઉપર પાછો ગલભો કરે છે, યાને પ્રત્યાઘાત નીપજાવે છે. એજ પ્રમાણે ભણા વિચારો કરનાર પોતામાં તેમજ આસપાસના સર્વેમાં ભણી ધ્વનીઓનો વિસ્તાર ફેલાવવાને શક્તીવાન થાય છે. આ માફક વિચારોની જોશભર ફેંકાંતી એકમેક ઉપરની અસરોને લીધે ધુરી અસરોથી બચવા

માટેજ “હુમત” યા ભલા વિચારથી એક ભલો મજબુત રક્ષણ કરી ફરેશ્તો રચવાનું ભેદી મર્મ ભરેલું મંત્રીક ફરમાન આપણા પાક રાહબરે આપણે માટે આશંકારા કીધું છે. એટલા માટે એ ભેદી મર્મથી દરેક જરથોસ્તીએ વાકેફ થઇ એ ફરમાન બળ લાવવું ઘણુંજ અગત્યનું છે. એ અગત્ય ફક્ત મોહોડેથીજ સ્વીકારીને નહીં, પણ ખરાં જીવરથી સ્વીકારીને, યાને તે પ્રમાણે સારા વિચારો ધરાવનારા થવાને માટે વિચારો ઉપર કાણુ મેલવીને, વિચારોને ફેલવીને, યાને નઠારા અને નકામાં વિચારો નાબુદ કરીને, સારા અને મજબુત ફાયદેમંદ વિચારો ગ્રહણ કરવા, એ દર એક જરથોસ્તીની મોટી ફરજ છે. પણે પણ અથવા ઘડી ઘડી વિચારો ફેરબદલ થયા કરે યાને કાંઈની પ્રમાણ વગર ઉપરા સાપરી વિચારો આવ્યા કરે, એવા તુરંગી અને નિરર્થક વિચારો ચિત્તને ભમતું કરી નાખે છે. આવી રીતે ચિત્ત ભમતું થવાથી કોઈની સારું જ્ઞાન મેલવાતું નથી, યા પોતાની ફરજે ચોક્કસાઈથી બળવી શકાતી નથી. એવા વિચારોના વંટોળ્યામાં ફેટલા સારા અને ફેટલા નરસા વિચારો આવી ગયા તે જાણી શકાતું નથી; જાણ્યા વગર નઠારા વિચારો (દુશમત) નાબુદ કરી શકાતા નથી; તેથી એવા નકાંમા વિચારોના હુમલાને ઉભરી આવતો અટકાવવાની જરૂર છે. પણ એ અટકાવ કરવામાંની કોઈ સદ્ગુણની ખીલવણીનો ભલો વિચાર યા કોઈનું ભલું કરવાનો ભલો વિચાર મજબુતાઈથી ગ્રહણ કરવો, જેથી નકાંમા વિચારોના હુમલામાં સારા મજબુત વિચારની આડ થવાથી નકાંમા વિચારોનું ઉભરી આવવું નાબુદ કરી મનને અપોઈ માટે યા પરમાર્થી

લલાં માટે રોકી, “લલાં મનની” (વોહુમનોની) ખીલ-
વણી કરી શકીશું.

મનની એવી ખાસીયતજ છે કે જો એક બાબદનો વિચાર
ફરી ફરી ઉપજ્યા કરે તો તેને તે બાબદનીજ લેહે લાગી જાય છે,
અને તે બાબદ સાથે ખીજી જેખી બાબદો લાગવગ ધરાવતી
હોય તે ઉપર પણ મન દોડે છે; તેથી જો અષોધ જલવવાનો
અને અખત્યાર કરવાનો વિચાર કર્યા કરીએ તો અષોધની સાથે
લાગવગ રાખનારા દરએક સદ્ગુણો ઉપર મન દોડી તે સદ્ગુણો
પ્રહણ કરવાનો ઉત્તસાહ વધે છે.

ખુદાશનારીના અનુભવી શિક્ષણ પ્રમાણેની આ ‘ફઠીઓ
ઉપર જો અમલ થાય તો આપણા સત રાહગર જરથુસ્ત્રે
આપેલાં ફરમાન મુજબ નેક મનશની (નેક વિચાર) ઉપર સહેલાઈથી
અમલ થઈ શકે,* અને વળી સારા વિચારોથી આપણે મમતાળુ
અને દયા ધરાવનારાં પણ થઈ શકીએ, તેમજ ધિક્કાર યા
ગુસ્સાથી ઉપજતાં બેહદ નુકશાનમાંથી આપણે પોતાને, તેમજ
જેની ઉપર ધિક્કાર યા ગુસ્સો કરવામાં આવતો હોય તેને
પણ બચાવી શકીએ. ધિક્કાર અને ગુસ્સાના વિચારો મોટી
ખરાબીઓ. નીપજાવે છે. કટ્ટી દુશમનાઈ, કુસંપ, અથવા
અણબનાવનું કારણ ધિક્કાર અને ગુસ્સો છે.

ધિક્કાર અને ગુસ્સો ઉપજવાનાં ત્રણ કારણો હોય છે :
એક તો એ કે પોતાનોજ સ્વભાવ ચીરડાઉ હોય, અથવા પોતાને

* એ બાબે “વિચાર શક્તિ : તેનો કાબુ અને કેળવણી,” એ
કેતાબનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ.

જઘાંથી સારાં માનવાની તુંદાઇ હોય. બીજી તો એ કે, સામંત શખ્સમાં ચોક્કસ બદીઓ હોય, યા પોતાના વિચાર યા વલણોથી વિરુદ્ધ વિચાર યા વલન હોય. ત્રીજી એ કે, કાંઈથી પોતાને નુકસાંન યા ગેરઇનસાફ યા અપમાન થયું હોય, જેથી તેની સાંમે લાગણીઓ ઉશકેરાઈ આવે. ધિક્કાર ઉપજવાનાં આ ત્રણ કારણોમાંનાં પહેલાં માટે તો ખુદશી રીતેજ ધિક્કાર યા ગુસ્સો કરનાર પોતેજ જવાબદાર છે; અને તકસીરવાર છે. અને બીજા અને ત્રીજાં કારણ માટે પણ વાસ્તવીક રીતે જોતાં તો તેજ શખ્સ જવાબદાર અને તકસીરવાર છે; કારણ કે ધિક્કાર યા ગુસ્સો કરતી વખતે વિચારો શુદ્ધ રહી શકતા નથી; તેથી તે વખતે એકતો “હુમત” થી આપણે વેગળાં જતાં રહીએ, અને વળી ધિક્કાર અથવા ગુસ્સો કરવાથી એકમેક ઉપર ફેંકાતી ખરાબ અસરોને રસ્તો આપીએ છીએ. જેમ એક અણુસમજી બચ્ચું અજ્ઞાનતામાં વગર સમજવે કાંઈની અધટીત બોલે યા વર્તે તે માટે આપણે તેને દોષીત ગણતાં નથી, તેમ બીજા અજ્ઞાનપણાંથી આપણી સાથે ગેરવર્તણુક કરે તેને માટે આપણે ડાહ્યાપણુવંત ગણાવા છતાં તેઓની ઉપર ધિક્કાર યા ગુસ્સો કરીએ તો તે અધટીત છે; અને તેથી ઉપજતાં નુકસાંન માટે આપણું પોતેજ જવાબદાર છીએ.

ધિક્કાર યા ગુસ્સાથી સાંમેવાળાંની બદી યા વાંકને આપણુ સુધારી તો ઘડતાંજ નથી, આટલુ તો આપણે સર્વે જાણીએ છીએ. પણ એથી વધારે જાણીતાં થઇએ છીએ તે એ કે આપણા ગુસ્સા યા ધિક્કારથી તેઓની બોડ સુધરવાને બદલે છુપી રીતે તેમાં વધારોજ

કરીએ છીએ—ગોયા આગના નાના પજરાણુમાં તેલ નામી નાશ-
વંત મોટું ભડકુજ કરીએ છીએ. આ જ્ઞાન મધ્યા પછી એ
જ્ઞાનને અનુસરીને નહીં ચાલવાથી આપણે ખરેખર તકસીરવાર અને
જવાબદાર ઠરીએ છીએ. ધિક્કાર અને ગુસ્સાથી ઉપજતાં ભારી
નુકશાનમાંથી બચાવી લેવાને મહાન પેગમ્બર જીસસ ક્રાઇસ્ટ
ફરમાવી ગયા છે કે, “જે તુંને ધિક્કારે તેને તું ચાહજે,” યાને
તેના અજ્ઞાનપણા ઉપર દયા લાવી સારા વિચારો ફેંકજે. આ મુજબ
જો આપણે વરતીએ તો ધિક્કારના ફેલાવાને નાબુદ કરી તેનો
છેડોજ લાવી મુકીએ. વળી ગૌતમ બુદ્ધ સાહેબ પણ એવું ફરમાવી
ગયા છે કે, “જે તારું નુકશાન કરે તેનું તું સારુંજ કરજે.”
આ ફરમાનમાં પણ ઉપલીજ શીલસુરી સમાયલી છે.

કોઇની બાબત તેને પ્રતિઉત્તર આપ્યા વગર વધી શક્તીજ
નથી; તેથી કોઇ ખુરાંને તેની ખુરાઇ માટે પ્રતિઉત્તર નહીં
આપવાથી તે થાકીને પોતેજ પોતાની ખુરાઇ છોડી દેછે;*
કોઇની ખુરાઇવાળાને યા આપણી વિરુદ્ધનાઓને પ્રતિઉત્તર
આપવા માટે પેહેલાં વિચારો કામ કરશે, તેથી આપણા સત
રાહબરે ઉપદ્રા એ પેગમ્બરો માફક ખુરાઇનો છેડો લાવવાજ “હુમત”
યાને ભલા વિચારની જલવણી ફરમાવી છે; ભલા વિચાર રાખતાં
રહીએ તો ખુરાંઓની ખુરાઇ માટે વિચારજ આવી શકે નહીં.†

* મનની પવિત્રાઇ યાને વિચારોની શુદ્ધતા બાબે બતાવેલી રૂઠી
માટે જુઓ ૧૯૦૫ તું નવેમ્બર માસનું ચૌરાગ, સફે ૪૬૧થી ૪૬૬ સુધી.

† એ બાબે વધુ સમજ માટે જુવો “મરણ પછી માણસની
હાલત.”

નેમખ્યામહી ઇશુધ્યામહી શ્વા મજ્જા અહુરા, વીરપા-
 ઇશ શ્વા હુમતાઇશ વીરપાઇશ હુખ્તાઇશ વીરપાઇશ
 હ્વર્ષતાઇશ, પઇરી-જસામઇદે.

“ઓ મજ્જા અહુરા ! હમો તુને નમીએ, હમો તુને આરાધીએ,
 તમામ ભક્ષા વિચારો, તમામ ભક્ષા સજુનો, તમામ ભક્ષાં કામોથી
 હમો તુને પોહોચીએ.”

ચજજને, હા ૩૫, ૬ ૫.

હુખ્ત—શુદ્ધ વાણી.

“હુખ્ત” યાને શુદ્ધ વાણીની જલવણી માટે પુરેપુરી સત્યતાની (સાચવટની) ધણીજ જરૂર છે. એ પુરેપુરી સત્યતા ધરાવતા થવા માટે દરરોજના વેહેવારમાં જીકુ નહીં ચાલવા દેવાની ધણીજ અગત્ય છે. ધણી મોટી મોટી જીઠાધઓનેજ જીઠાધ તરીકે ગણીને તેનાથી દુર રહીએ, પણ નાની નાની જીઠાધ-ઓ બેદરકારીથી ચલાવ્યા કરીએ, તો “પુરી સત્યતા” જે “હુખ્ત” ની જલવણી માટે અતી જરૂરીઆતની છે, તે હાંસલ થાય નહીં; માટે નાની નાની ખારીક જીઠાધઓને પણ દુર કરવાને ચાલુ ખંત અને ખારીક તપાસની ધણીજ જરૂર છે.

વેહેવારીક રીતભાતમાં, વાતચીતમાં, મશકેરી મજાખમાં, અને કાંઈખી ખરીદી કરતી વખતે ધણે મોટે ભાગે સાધારણ નાની જીઠાધઓનો ઉપયોગ થતો રહે છે. સહરાગતથી બોલવું યા લખવું અને કોઈ એક બાબદ અચોક્કસ માલમ યા યાદ હોવા છતાં તેને માટે ચોક્કસપણે જાહેર કરી બોલવું યા લખવું એમાં જીઠાધ સમાયલી છે. એવી એવી ખારીક જીઠાધઓ શોધી કહાડવા આપણા દરરોજના વેહેવારમાં આપણા પોતા માટેજ જાતી તપાસ રાખતાં રહેવું જોઈએ, અને સાધારણ થઈ પડેલી જીઠાધઓ ખંત રાખી દુર કરવી જોઈએ. જ્યારે એવી ખારીકમાં ખારીક જીઠાધઓ પણ નીકલી જાય ત્યારે, અને ત્યારેજ, “હુખ્ત” ની જલવણીને લાયક સત્યવાદી થવલાં કહેવાઈએ.

કોઇ બાબદ હોય તેથી ઉલટી રીતે જણાવવા માટેનું જુદું છલ કપટ સાથનું જુદું છે; એવાં ખંધાઇ ભર્યાં જુઠાને તો પેદલાંજ તજવું જોઇએ. કોઇ પ્રસંગે હસી મશકરી થવાના ભયે ખરી વાત છુપાવી ઉલટું સુલટું જણાવવામાં આવે છે. એ પણ બહુજ ખોટું છે.

“હુખ્ત” ની જલવણી માટે આપણને મોટામાં મોટી અને નાનામાં નાની સર્વે જુઠાઇઓ બારીકાથી તજવી જોઇએ; તેથી દરરોજના નિત્ય વેહેવારમાં, દરએકના સમાગમમાં, બોલવામાં, લખવામાં, સહેજળી જુઠાઇ વપરાય નહીં તેની ઘણીજ સાવ-ચેતી રાખવી અવશ્યની છે.

કોઇ બાબદને જાહેર કરવા નહીં ચાહતાં હોઇએ તો તેને છુપી રાખવા માટે ઉલટું સુલટું સમજાવવામાં આપણે દોષીત થઇએ છીએ. પણ એવી ઉલટું સુલટું કરવાની પાપી ભાંજગડ કરવા કરતાં ખુલ્લાં દીવથી “એ બાબદ ખાંતગી રાખવી છે,” એમ કહી દેવામાં કશી ખુરાઇ નથી; અને તેથી આપણે અખત્યાર કીધેલી સત્યતામાં ભંગાણુ પડનાર નથી.

“સંપુર્ણ અપોષ” માટેની હુખ્તની જલવણી માટે જેમ સત્યતા બેહદ અગત્યની છે, તેમ દુનિયામાં વિશ્વાસુ અને કિર્તિ-વંત થવા માટેની સત્યતાની ઘણી અગત્ય છે.

સત્યતા ઉપર પુરેપુરો અમલ કરનારને કદાચ હાડમારીઓ અમલી પડે; પણ તેથી હારી ખાવું નહીં જોઇએ. ખરા સત્ય-વાદી રાજા હરિશ્ચંદ્રનો દાખલો સત્યને માટે અમલી પડેલી

હાડમારી છતાં આખર થયલી ફત્તેહનો કેવો ધીરજવંત સધીઆરો
રજુ કરે છે!

યાદ રાખવું જોઈએ કે “હૃદ વગરની જીંદગી” આગલ
આ ફાની “ક્ષણભંગુર જીંદગી” એક બોહોલા દરીઆવમાં ટીપાં
મીસાલ છે; તો આપણને ખેચાલ કરવો જોઈએ કે ક્ષણ-
ભંગુર જીંદગીના તકલીદી સુખોથી જીકાઈ એકદી કરવી, યા
એ તકલીદી સુખોનાં ભોગોએ “હૃદ વગરની જીંદગી” ને માટે
શાંતી, આનંદગી યા અમર સુખની સામગ્રી, જે “સંપૂર્ણ
અપોષ” નો જથ્થો છે, તે એકઠો કરવો?

“હુખ્ત” ની જાલવણી માટે ખીજી બાબત સલુકાઈ,
નમ્રતા, અને માયા ભર્યાં વચનો છે.

આપણા બોલા નેક વડાઓની એક સ્તુતિપાત્ર કહેવત
છે કે, “જીબાનમાં સીરી તેને મુલક ધીરી;” એટલે જેની
જીબાનમાં સીરી યાને મીઠાસ હોય છે તેને મુલક ધીરી સકાય
છે, અથવા તો મુલક તેને ધીરધાર કરે છે. આ જગ્યાએ પત-
રાજી ખોર, સીપલાટ ભરી ઠગારી જીબાનને માટે બોલાયું નથી.
કાંઈનુંખી દીલ આજુરદેહ થાય નહીં એવી રીતે અને સત્યતા
જાણવીને બોલાયલી વાણીજ સ્તુતિપાત્ર અને સીરીન જીબાન છે;
કાંઈખી બાબત ઉપર, અને કાંઈના પણ સમાગમમાં સામા
ધણીની લાગણીઓનો ખેચાલ રાખી, તેની ઉપર સારી અસર
કરવાને માટે જીબાન કાબુમાં રાખી બોલવું જોઈએ.

અસંખ્યતા સાથના યા કઠોર શબ્દોથી સાંભા ધણીનું દીલ
દુઃખાય છે, એટલુંજ નહીં, પણ ધણીક વખતે સામો ધણી

અસહ્ય અથવા ક્રોધી હોય છે તો તેમાંથી વાત વધી પડે છે. ક્રોધની ધ્વનીઓ વધતા જ્વેશથી એકમેક ઉપર ફેંકાઈને મારામારી અથવા દુશ્મનાઈનું પરીણામ લાવે છે. માટે હરએક પ્રસંગે “હુખ્ત” ની જલવણીને આપણો ભક્તો ગયાવનાર યાને રક્ષણ-હાર કરેસ્તો માત્રી તેની પનાદમાંજ રહેવું જોઈએ.

પાક પરવરદેગારે મનુષ્ય જનનીને વાચાની ધણી અમુલ્ય ગ્લેશ કાઢી છે. એ આપણે સર્વે જાણીએ છીએ; પણ એ અમુલ્ય ગ્લેશનો તેટલોજ અમુલ્ય ઉપયોગ આપણ કરી જાણીએ નહીં તો મનુષ્ય અવતાર ફાકટ ગુમાવેલો કહેવાય. ફાકટના ટાહેલાંઓમાં, યાને નિર્ચક આગદોની વાતચીતમાં, અને નીંદા કરવામાં અમુલ્ય વાચાની ગ્લેશનો શું અમુલ્ય ઉપયોગ થાય છે? અને તેમાં કાઢાળી રીતે “હુખ્ત” ની જલવણી થાય છે? નીંદા અને વગર અગત્યનાં ટાહેલાંમાં ન તો સાચવટ જલવાતી કે ન તો “અપોષ” નો ભક્તો પ્રવાહ ફેલાવી શકાતો. આપણ જરથોસ્તીઓને “હુમત, હુખ્ત, અને હુવર્સ્ત” ની જલવણી રાખવા માટે સાવચેત રહેવુંજ જોઈએ.

“હુમત” ની જલવણી માટે વિચારોને શુદ્ધ કરવાની આપદ આપણે આગલ જોઈ ગયા. તેમ હવે વાણી શુદ્ધ કરવાને પણ આપણે કાશીશ કરી “હુખ્ત” ની જલવણી ધરાવતાં થવું જોઈએ. જેવી રીતે વિચારોથી પોતાને તેમજ આસપાસનાઓને ફાયદો કે નુકશાન પોહોચાંડીએ છીએ, તેવીજ રીતે જુગાંનથી પણ ખુલ્લી રીતે ભલી-ખુરી અસરો નીપજાવીએ છીએ. તેથી ખુરી અસરો ફેલાતી અટકાવવાને નિંદા અને ખીન અગત્યનાં ટાહેલાં

કરવાની આદતો તોડવી જોઈએ; અને નીતિની, અષોષની ધાર્મિક વાતોમાં યા એવીજ કીસમની ધાર્મિક બાબદોના પુસ્તકો વાંચવામાં વખત ગાલવાની ટેવ પાડવી જોઈએ. એ ટેવને આપણા ખાસ નિયમ તરીકે લઈ, કોઈની સંગથી આપણે અખત્યાર કીધેલો એ નિયમ ભંગ થાય નહીં તેની સાવચેતી રાખતાં રહેવાથી આપણે પોતાને તેમજ આપણા સમાગમમાં આવનારાં જોને પુષ્કળ ફાયદા પોંદોચાડી શકીશું.

આપણી મરજી મુજબનાં યાને આપણા મતને મલતાંજ આસામીજોનો સમાગમ દુરવખત મલી શકતો નથી. કોઈ વેળા એવોજ પ્રસંગ આવી જાય છે કે નીંદાખોર અને કચાટય લોકોના સમાગમમાં આવ્યા કરવું પડે છે. તેવે પ્રસંગે આપણને ચુપ-કીદી ગમવી બહુજ સાલ્યકારક થઈ પડશે, અને સંગદોષ યાને સોગતની ખુરી અસર આપણી ઉપર થવા પામશે નહીં. થોડું બોલનાર ધનસાન કેટલાંકોને પસંદ પડતું નથી, તેથી તેવાજોને આપણે કુંજરાં યા અલખામણાં માલમ પડશું ખરાં; પણ અષોષના તરીકાથી દુર જવા કરતાં તેવાંજોને મનથી અલખામણાં પડવું ઘણું બહેતર છે; તેવાંજોના પ્રિય થવા માટે પેગમ્બર સાહેબ જરથુસ્ત્રનાં અને પાક પરવરદેગારના નાફરમાંન બનવાની અને આપણા રવાનને અપવિત્ર કરવાની ભુત્ર થવી જોઈએ નહીં.

બકબક કરવાની આદત ધરાવનારાથી “હુખત” ની જાલવણી થઈ શકતી નથી, કારણ કે ઘણું બોલવામાં વિચાર ઘણોજ થોડો થઈ શકે છે; તેથી કોઈ ઘણું બોલકણું શુદ્ધ

વિચાર ધરાવનાર હોય છે તોપણ તે ઘણી બકબક કરતી વખતે પોતે ધરાવતા સારા વિચારોનો ઉપયોગ કરી શકતું નથી; માટે શુદ્ધ વિચાર સાથે જીજ્ઞાસુ ઉપરના આંકેશની ઘણીજ જરૂર છે. તેથી ઘણી બકબક કરવાની આદત છોડતાં જઈ, વિચારીને બોલવા માટે વાણી ઉપર આંકેશ રાખી આપણા ઓચરેલા સખુનો બીજાઓ ઉપર સારી અસર કરવાને માટે વજનદાર બનાવવા જોઈએ; પણ તે સાથે કોઈનીબી લાગણી સહેજબી દુઃખાય નહીં તેનો ખ્યાલ હંમેસાં રાખવો જોઈએ.

વિચારીને બોલનારા પણ એ કીસમનાં આપણને માલમ પડે છે. કોઈ તો પોતાના ધાર્મિક ફરમાન મુજબ અથવા અંતઃકરણને શુદ્ધ રાખવા એક પણ અસત્ય અને અસમ્ય શબ્દ નહીં બોલાય તેમજ બીજાની લાગણી સહેજબી નહીં દુઃખાય એ હિત હેઠે રાખી, વિચારીને વાણી ઉચ્ચારવાની ફર્જ સમજે છે, જ્યારે કોઈ કોઈ કપટી ખવાસથી બીજાની લાગણી દુઃખવવા માટેજ આ આપ વડાઈને માટે તેમ કરે છે. વળી કોઈ તો દીલ દુઃખવનારા ચોક્કસ શબ્દો અથવા આપ વડાઈ માટેના ચોક્કસ શબ્દો બોલવા માટે, ધીરજથી વિચારીને બોલતાં જણાય છે. છેલ્લી રીતે વિચારીને બોલનારાઓ વિચાર કે વાણી “હુમત” અને “હુખ્ત” થી ઉલટી રીતે અને “દુશમત-દુનુખ્ત,” ની સંભાલ રાખતાં માલમ પડે છે, એમ કહીએ તો કશું ખોટું નથી. પણ કોઈ ખંધાઈ ભરી વક્ષણ આપણામાં નહીં આવે તેની પુર સાવચેતી રાખી, “હુખ્ત” ની બલવણી માટેજ આપણે તો “વિચારીને વાણી” ઓચરતાં રહેવું જોઈએ.

વાણીને શુદ્ધ કરવા માટે જે અગત્ય આપણે બેઠ ગયા તેને અથવાવાણીનો નીચસો ફકરો ટેકા આપે છે:—

ગુરુતા યે મન્તા અવેમ અહૂમખિશ વિદ્વાઓ અહુરા,
એરેઠ્ઠુખધાઇ વચંધહામ ક્ષયમ્નો હિજ્વો-વસો, શ્વા આશ્વા
સુપ્ત્રા મજ્દા, વંધહાઉ વિદાતા રાન્યાઓ.

“ઓ અહુર! જે વિદ્વાન બેઠ દુનિયાને માટે અષોઇ (ની બાબદો) સંભળે, વિચાર કરે, સચ્ચાઇના સખુનો ઉપર અમલ કરે, જખાનને વશ કરે, તે, ઓ મજ્દા! તારા પ્રકાશીત આતશની મારફતે બલનં મેદાનમાં મશગુલ થાય છે.”

અહુનવદ ગાથા, હા ૩૦, ફ ૧૬.

પ્રકરણ ૩ જી.

હૃવર્ત—લલુ કામ.

તત્ અત વધરીમઘદી અહુરા મજ્જા અષા સ્ત્રીરા
હમ્ ધ મઘનીમદિયા વઓઓઘમાચા વેરેજિમાચા યા હાતામ
વ્યોથનનામ વહિસ્તા ખ્યાત ઉઓઘજ્યા અહુજ્યા.

“અય અષો સોહામના હોરમજ્જા! જેહ દુનિયાને માટે હૈયાતો-
ના કામોમાંના જે (કામો) સૌથી સરસ હોય તેઓને હમો ખસંદ
કરીએ છીએ; (તેઓ ઉજર) હમારું મન લગાડીએ છીએ; (તેઓ વિષે)
હમો ખાલીએ છીએ; (તેવાં) કામો હમો કરીએ છીએ.”

મોટી હસન યશ્ત, ક. ૧, ક. ૩.

આપણા પવિત્ર જરથોસ્તી મહજ્જના ત્રણ બુલંદ સ્થંભોમાં
નો ત્રીજો સ્થંભ “હૃવર્ત” છે. “સંપુર્ણ અષોઘ” જાલવી
જરથોસ્તી ધર્મ અચુક રીતે પાલવાને હુમત (ભલો વિચાર), હુખ્ત
(લલુ વચન), હૃવર્ત (લલુ કામ) એઓની જાલવણીની ખાસ અગત્ય
છે. એ ત્રણમાંથી એકનીખી કોતાઘ યા એકને માટેની જે-
દરકારીથી ચુસ્ત જરથોસ્તી તરીકેની ફર્જ અદા કીધેલી ગણાય
નહીં; એ ત્રણડે બુલંદ સ્થંભો એક બીજાને સહાય કરતા છે; તેથી
એ ત્રણડે પુર ઓસ્તવારીથી જાલવવાને દરેક જરથોસ્તીની ખાસ
ફર્જ છે. હૃવર્તની જાલવણી માટે આપણા દરરોજના કામ
કાજમાં કોઇને સહેજથી નુકસાન થાય નહીં; કોઇની અધરીત

કામ અને નહીં; ધંધા ધાપામાં જે ધણીની યા સરકારની નોકરી અજાવતાં હોય તેમાં પોતાના જાહેર મુકરર થયલા હક ઉપરાંત સહેજળી વધુ લાભયં થાય નહીં, વીગેરે, સાવચેતી, પ્રમાણીક કામો માટે જરૂરની છે.

ધરનો વહીવટ કરનારી નારીને પોતાના ધણી, સસરા, બાપ કે ભાઈ, જેની કમાઈથી નીભાવ થતો હોય, તેની આવક ઉપરાંત સહેજળી વધુ ખરચ નહીં થાય તેની સંભાલ રાખી, ધરના કારો-બાર પ્રમાણે ખરચ રાખવો જોઈએ. ધણીક બાનુઓ જે જોઈએ તે કરવાને માટે આવક કરતાં ઘણા અધીક ખરચો વધારી મુકી પોતાના ધણી વિગેરેને મુશ્કેલીમાં નાખે છે; જેના પરીણામમાં ધરમાં કુસંપ અને તંબદસ્તી વધતી જાય છે. આપણી આવક કમતી હોય તો પુષ્કળ સાદાઈથી રહેવામાં કાંઈજ એવું નથી; પણ ચોર-થી તેમાં ઘણાં ભલા ફાયદાઓ સમાયલા છે.

એક અશો આખેદનું મુકામ ધણુંજ સુઘડ, ખોરાક ઘણું સ્વચ્છ અને સુતરો, તથા પેહેરવેશ ધણુંજ સાદો હોય છે. કારણ કે એવી સાદાઈ સાથની સુઘડાઈ અને નિર્મળ ખોરાકથી પવિત્ર કીધેલાં શરીરો તરફજ અષોષ વાળાં મિતોષ હસ્તીઓ વધુ ખેંચાઈ આવે છે. અગરજે એક ધણો તાલેવંત શખ્સ અષોષથી રહેનારો હોય તો તે પણ પોતાની કમાઈથી ઘણો થોડો ખરચ રાખી સાદાઈથી રહી પોતાને મજતાં રજકમાંથી બીજા હાજતમંદોને મદદ આપી બેવડી ફરજ અદા કરે છે. તો ગરીબાઈ છતાં હાથે કરી અન-અષોષના સાધનો હોરી લઈ જંગલ વધારવાની શી જરૂર છે? અષોષના કાનુનો ખારીડથી પાલવાને મન

અહુરમઝ્દામાં લવાડી રાખવાને સાક્ષ્ય ઉત્તમ સાધન છે. ગુંગસ મુજબજ ખરચ રાખી આપણી આવકમાંથી બની શકતી ક્ષેત્રી કાંઈ બચાવી તે ખરી સખાવતમાં યા મિનોષ જ્ઞાન મેલવવાના કામમાં વાપરવાની ખાસ અગત્ય છે. મિનોષ જ્ઞાન મેલવવા અને ખુદ તરફની ફર્જે અદા કરવાથી ધર્મ સંબંધી જ્ઞાન મેળવનારને કાંઈ અજબ સુખ, સંતોષ અને શાંતી મળે છે. તેથી ગરીબાઈમાં તો જેમ બને તેમ મિનોષ જ્ઞાન વધારે લેવું, અને તે પોતાના ફરજ દોને, લાગવગ ધરાવનારાંઓને, તથા સર્વે આસપાસનાઓ જેવી સમાગમમાં આવે તેઓને, આપતાં રહેવું. એના જેવી બીજી સખાવત કોઈજ નથી.

પોતાના વહાલાં ફરજ દો અને ખેશવંદો માટે અપ્રમાણીક ધણે અથવા કંજુસાઈથી જમાવ કીધેલો પૈસો મુકી જવા કરતાં તેઓને મિનોષ જ્ઞાનને, રાસ્તીને, અને અષોષનો વારસો આપી જવો, દરેક માતૃ-પિતાને ફરજિયાત અને શોભા લરેલું છે.

જેઓ ધનવાન છે તેઓ જેટલું કમાય તેટલું પોતાનાં ઐશઆરામમાં અને મોજ શોખમાંજ વાપરી દે, એ તો ખરેખર એકલપેટાઈ છે. મણાંક હાજતમદોની જરૂરયાત પુરી પાડવાની, અને ધણાંક નીર્ધનોને ધંધે ધાપે લગાડવાની અને કળવણી આપવાની, આપણી ખાસ ફર્જ છે. અવસ્તાનો નીચલો ફકરો સુચવે છે કે અષોષ ખાસવા માટે ઉદ્ધાર થવું :—

અપદ્યા આપ્યા સપદી અપદ્યા વરેજેને કદાચેચીત
હતામે ઇન્દિયામે વહિરતામે આદા ઉમોધચ્યા અહુરયા,

“અષોઘના માર્ગમાં, અષોઘ પાલવામાં, હૈયાતી ભોગપનાસ્ત્ર-
ઓમાંનો જે શાખસ બેઠે દુનિયામાં સૌથી ઉત્તમ જીંદગી ગુજરવા
ચાહતો હોય તેને આદા (હદાર, સખી, મોટા દીરા ગુરદાનો) થઈ.”

મોટી હસન યરત.

ઉપર વર્ણવેલી ભક્તિ કામો કરવાની યાને “હૃવસ્ત” ની રીતે
સાધારણ છે, પણ ગુરુશાસ્ત્રની રીતી મુજબ તથા તેનેજ
મક્તતાં ગાથા, યજ્ઞશને વીગેરે અવસ્તાના ભણતરોની રીતી
મુજબ એક ખરા મજ્જદયસ્તી તરીકે સંપૂર્ણ અષોઘ માટે
દરરોજના સધળાં કામો રાસ્તી સાથે ગમ્મતી તે અહુરમજ્દને અર્પણ
થવાં જોઈએ :

યએશામનો અહુરો મજ્જદાઓ અષવ યેસ્ને પઘતી વંડહે
વએથ અયેષામ જરથુશ્ત્રો અંહુશચ રતૂશચ.

“હમારામાંનાં જેઓને અશો અહુરમજ્જદ યજ્ઞશને કરવામાં
(પોતે પોતાને અર્પણ કરી દેવામાં) વધારે ભલા જાણે છે—તેઓના
જરથુશ્ત્ર ધણી તથા સરદાર છે.”

વીરપરદે, ક. ૧૬, ક. ૩.

અહુરહ્યા જી અત વે મજ્જદાઓ યેસ્નેમ્યા વહોમ્યા વહિ-
શ્તેમ અમેદાઈદી ગેઉશચા વાસ્ત્રેમ.

“તમારે માટે અહુરમજ્જદની યજ્ઞશને (અહુરમજ્જદને અર્પણ થઈ
જવું) તથા આરાધના તથા જીવોનું પાલણ કરવું, સૌથી ઉત્તમ
જાણીએ છીએ.”

અદા હવે ને દાદહી અદાધયા અહુએ મનખ્યાધયા.

“આએ તથા મિનોઇ દુનિયાને માટે તુને હમે હમોને આપી દઇએ છીએ.”

મોટી હસન ચસ્ત.

ફેરા વેરાહી અમેશ્વરચંતા ફેરા મનંધહા, ફેરા વચંધહા, ફેરા યોથના, ફેરા અંધહુયા, ફેરા તન્વસ્વીદ ખખ્યાયો ઉસ્તનેમ.

“(મારા) તનના જનને, લલા વિચાર, લલી વાણી, લલાં કામો-થી તથા અંતઃકરણથી અમશાસ્પદોને અર્પણ કરું છું.”

ઓરશેદ નીઆએશ.

ઉપલા ફકરાઓ પ્રમાણે આપણે પોતાને જે “મજ્દયરની” નામે ઓલખાવીએ છીએ તેનો અર્થ મજ્દને અર્પણ થનારાં થવો જોઇયે. આપણે હાલમાં તો નામેજ “મજ્દયરની” છીએ, પણ તે પ્રમાણે ઓલવાની રીઠીઓ તો લગલગ ભુલાઈ ગઈ છે. તે પાછી તાજ કરવાને આપણે બનતી કાશીશો કરી, ચુસ્ત જરથોસ્તી તરીકેની ફર્જે અદા કરવી જોઇએ.

જે જે કામો ફર્જ તરીકે આપણને કરવાનાં હોય તે ફર્જ તરીકે અપોઇથી, રસ્તીથી, કાંઇખી બદલાની આશા વગર, કાંઇખી પરીણામ પોતા માટે રાખ્યા વગર, અહુરમજ્દને અર્પણ કરવાની નેક નિષ્ઠાથી કરવામાંજ આપણે ખરી ફરજો અદા કરી શકીયે છીએ; બાકી કામો કરતાં તેના પરીણામની આશા આપણને સ્વાર્થ સાથેજ બાંધી રાખનારી છે, તેમજ પરીણામ બુરં યા ધમ્બાથી હિલડું આવ્યું તો દલગીરી, દુઃખ, અને નાશીપાસી ઉપજે છે; અને પરીણામ લાલું નીપળ્યું તો આ કામ મારેથી થયું એવો મદ

હિપજે છે. ખુદાશનાસાનોનાં અંચત અનુભવથી સિદ્ધ થયયું છે કે, સાધારણુ યા અસાધારણુ, મોટાં યા નાનાં કામો, ચમે તેવાં ભલાં હોવા છતાં, જો તે સ્વાર્થથી ધાને તે કામોમાં પોતાનો ફાયદો જોઈ કરવામાં આવેલાં હોય છે તો, તે કામોનો ખદલો મેળવવાની ઇચ્છા તેને આત્મે દુનિયામાં ખેંચેલો રાખે છે. વળી સ્વાર્થી કામો તેના કર્તાને બેહેસ્તમાં લઈ જઈ શકતાં નથી; કારણ કે બેહેસ્તનો બાગ સ્વાર્થના કાદવથી નિરાલો છે. તેથી ત્યાં સ્વાર્થીનો સમાવેશ થઈ શકતો નથી. બેહેસ્ત જે સુખ આપનારું પવિત્ર ધામ છે, તે ધામમાં બીજાંઓને સુખી કરનારાંઓ જઈ શકે છે. કાંઈની કીસમના ભલાં કામમાં, સ્વાર્થનો હેતુ પોતાનેજ માટેના એકલપેટાં સુખનો હોવાથી, તે કામ, ધણું યા થોડું ભણું હોવા છતાંજી, તેની કીમત તે પુર સખાવતી બાપ જે કાંઈની લેવાનું ઇચ્છવા વગર આપનાર છે તેની ઇનસારી નજરમાં હલકું છે.

તે પાક કીર્તારની હુજરો બહેશે આપણે કાંઈની પાણુ આપ્યા વગર વાપરી જીંદગી નીલાવીએ છીએ; તેવા સખાવતી આપની નજર ખરાં પરમાર્થી કામો કરનાર તરફજ વધુ ખેંચાયલી રહે છે; તેથી ખુદાના ખરા ભક્તો યાને પરસ્તેશ કરનારાઓ આહુ વંખતમાંજેની કાંઈ ભણુ કરી બળવવાને શક્તિવાન થયલા હોય છે, તે કાંઈની ફળની આશા રાખ્યા વગર, પોતાની તે કરવાની ફરજ સમજીનેજ, પૂર્વે કરી બળવવાને લીધે છે.

આલતા વખતમાં જેની આપણે કરીયે છીએ તેને કારણ તરીકે સમજી તેના પરીણામની આશા રાખતાં રહેવાથી, આપણુ આપણી

પાક ફરજને અદા કરી શકતાં નથી; ત્યાં સુધી ફરજો ફર્જ તરીકેજ અદા થાય નહીં ત્યાં સુધી કારણ અને તેનું પરીણામ એમ ચક્રાકારે ફર્યાજ કરે છે. એ કારણ અને તેના પરીણામમાં વિંટલાયલાં રહેવાથી બેહેસ્તની ચાવી જે પરમાર્થ છે તે હાંસલ કરી શકાતો નથી. હાં સાવચેતી માટે આપણને જાણવાની અગત્ય છે કે જે સારાં કામો પણ બેહેસ્તની ઇચ્છા રાખીને કરવામાં આવે તો તે પણ (હવે પછી પોતાને સુખ મલવાના ઇરાદાથી થવાને લીધે) ચોક્કસ ફરજજે સ્વાર્થાજ ગણાય.

આપણને તો કાંઈખી આશા વગર આપણી જીંદગી-માં જે જે ફરજો બજાવવાની અગત્ય હોય તે સારી વર્તણૂક અને અહુરમજ્દનેજ અર્પણ કરવાની નિષ્ઠા રાખી બજાવતાં રહેવાનું છે. ફળની આશા રાખી જે જે કામો કરવામાં આવે છે, તેઓમાં આપણને કાંઈખી નિરાંત મલતી નથી; કારણ કે આપણને તે કામોના પરીણામની ઇંતેજારી રહે છે. પરીણામ આવવામાં ઇચ્છેલું ફળ અથવા બદલો મળે છે તો વળી કાંઈ ખીજાં ફળોની આશા-એ ખીજાં કામો આરંભી તેના પરીણામની ઇંતેજારીમાં બેચેન રહીએ છીએ; અગર ધારેલું ફળ કે બદલો મલતો નથી તો નિરાસીનું સંતાપ ભર્યું દુઃખ વેડીએ છીએ. આ માફક ફળની આશાથી કીધેલાં કામો વધુ અને વધુ બોજ સમાન શીકર-ધાસ્તી અને આશા-નિરાશાથી આપણને દાબેલાં રાખે છે.

જીત-હારના એવા ચક્રાવાથી ધડીકમાં ઉલટમંદ, ધડીકમાં સુસ્તી અને ઉદાશી થયા કરે છે. એવી હાલતની જીંદગી કંટાળા ભરેલી અને દર્દમંદ દીલની પસાર ચાપ છે. પણ જ્યારે દરેક કામ અહુર

મજ્જની સૈવામાં ફરજિયાત માનીનેજ થાય ત્યારે તો દીલનો સંતોશ, ખુશાલી અને શાંતી નહીં વર્ણવી શકાય તેવી ઉપજે ; કારણ કે તેમાં પરીણામની ઇતેઝારી કે આશાના તુરંગી વિચારોના તોફાનો છેજ નહીં.

ઉપર વર્ણવ્યા મુજબ સઘલાં કામો ભલી રીતે બજાવવા સાથે બીનસ્વાર્થી યા પરોપકારી કામોમાં આપણો વખત ગુમારવા માટે, અને તે સઘલાંનાં કાંઈબી ફળની આશા નહીં રાખતાં અહુર-મદજ્જનેજ અર્પણ કરવા માટે, આપણને ગેળી ફરેસ્તાઓની યાને યજ્ઞદ-અમશાસ્પંદોની મદદની જરૂર છે.

આપણને સાધારણ કામોમાં ઘણે ભાગે તો સ્વાર્થી હેતુ રાખવાની આદત પડી ગઈ છે. તેથી ઉપલી રીતે વર્તવા માટે ગેળી મદદો વગર આપણે ઘણાં કમતાકાત છીએ. આથી ઘણીક વખતે આપણે આપણા નિયમમાં ગોતું ખાઈ જઈએ છીએ. વાસ્તે આપણે આપણા નિયમમાં પુર સાવચેતી સાથે મક્કમ રહેવા માટે ગેળી ફરેસ્તાઈ મદદો મેલવતાં રહેવાની ઘણી જરૂર છે. એ મદદો મેલવવા માટે આપણા સત રાહબરે માંથ્રવાણીમાં ફરેસ્તાઓની આરાધના રચી છે, જેના વાસ્તવિક ઉખેડોથી આપણે ગેળી ફરેસ્તાઓની પનાહ મેલવી શકીએ છીએ. એ માંથ્રવાણીમાં આપણી ફરજિયાત બંદગીઓ, ગાથા, યજ્ઞસ્તોત્ર, વંદીદાદ, વિગેરે અવસ્તાઓ સમાયત્તા છે.

આપણી દરરોજની ફરજિયાત બંદગી માટે જુદા જુદા વખતો માટે પાંચ ગેહો મુકરર કરી તેને અનુસરતાં બીજાં ભણતરો મુકરર કર્યા છે ; યાને પાંચ વખતની બંદગી જરથોસ્તીઓને જરૂરિયાત ફરમાવેલી છે. પણ અફસોસ ભર્યું છે કે, હાલમાં વેહેવારીક

ખટપટો જોટલી બધી તો વધારી મુકવામાં આવી છે કે, આ પાંચ વખતની મુકરર થયેલી જરૂરિયાત બંદગીની ફર્જ આપણુ અદા કરી શકતાં નથી, તેથી અમશાસ્પંદો અને યજ્ઞદોના ગેળી સંબંધમાં આવતાં રહેવાનો સંજોગ ઘણો જોણો થઇ ગયો છે.

આવી રીતે ગેળી સંબંધ છોડી બેસવાથી કેટલાક જરથોસ્તી-જોને ધંધા રોજગારમાં ખરફત મળતી નથી. મરદો ધંધા રોજગારની રોકાનને લીધે એવો સંબંધ છોડી બેઠા છે. પણ ઘરમાં રહેનારી બાનુઓ જેઓને સારો અવકાશ મળી શકતો હોય, તેઓ એ ફર્જ ચાહે તો પોતે અદા કરી શકે તથા પોતાના ફરજદોને બચાવણી તેમ કરવાને શીખવી શકે. તે છતાં એ અતી ઉત્તમ ફર્જ તરફ આપણામાં બહુજ સુસ્તી અને બેદરકારી વધી ગઈ છે. વગર અગત્યના કામો, જેવાં કે પોતાના શોખોને તૃપ્ત કરવાની ફેશનો, વિગેરેમાં અને ઠાલી નિરજીવ વાતોમાં વખત નહીં ગુંમાવતાં એ વખત ખુદા તરફની આપણી ઉત્તમ ફર્જ અદા કરવાને હાથ કરી લેવો જરૂરનો અને ફરજિયાત છે. અલગત ઘરનાં ખાસ કામો, જેવાં કે ફરજદોની ખરદાસ્ત અને તરખીયત, સંસારી કામકાજો, તથા ઘરનો કારોબાર ચલાવવામાં કેટલીક બાનુઓને દહાડાનો મોટો ભાગ રોકાવું પડે છે. તેથી દરેક ગેહે મુકરર થયેલી બંદગી તેઓથી નહીં બની શકે એ વાસ્તવીક છે. તોપણ આપણા સંસારી કામોમાં ગુંતાવા પેહેલાં બામદાદ અને તેની પેહેલાંના વખતમાં એક કલાક પણ બંદગીમાં યાને ખુદાની સ્તુતિ અને યજ્ઞદ-અમ-શાસ્પંદોની આરાધનામાં ગુજરી લેવો જોઈએ.

આ રીતે પોતાના હંમેશના રાખેતાથી લગાર જલદી ઉડી બંદગી કરી લેવાને ધંધા રોજગારની રોકાણવાળા શખ્સો તથા ઘરની રોકાનવાળી બાનુઓ પણ શક્તિવાન છે. બંદગી કરવામાં એ બાબદ સચવાય છે. તેમાં એક તો એ કે આપણ જે જે ખોરાક માટે તથા તમામ પોષણ માટે જે નેચામતો મેલવીએ છીએ તેની શુદ્ધગુજરી કરવાથી તે નેચામતો માટે ગુણુચોર રહેતાં નથી. બીજું એ કે માંદગીવાળીની રચના એવી રીતે કીધી છે કે જેના શુદ્ધ ઉચ્ચારના ભણતરોથી યજ્ઞદી શક્તિઓ આપણી તરફ ખેંચાઈ આપણી અનદીઠ રીતે પાસબાની કરતી રહે છે.*

તેથી સહવારના પોહોરમાં વેહેવારીક ખટપટોમાં મંડ્યા પેહેલાં બંદગીથી આપણુ લક્ષા પાસબાનોની પનાહ અને અપોષની જલવણી માટેની નિખાલેસ દીલની મજબુતાઈ ભરી કીલ્લેબંદી કરી લઈ, વેહેવારમાં ગુંતાવા છતાં પણ ભિત્તરથી દીલને પાક રખની યાદમાં અને શુદ્ધગુજરીમાં રોકાયણું રાખી શકીશું.

પણ આખા દીવસ માટેની આવી શુભ હાલત ઉપજવવાનો આધાર બંદગી કરતી વખતની મનની એકાગ્રતા ઉપર છે. તેથી બંદગી વખતે આપણા દીલમાં બીજા વિચારોને નહીં આવવા દેવાની બનતી કાશીશ રાખવી જોઈએ; અને વેહેવારીક ખટપટો ને તે વેળા વીસારીજ દેવી જોઈએ.

* એ બાબે વધુ સમજ મેલવવા જુવો “બંદગી, ગાયન અને માંદગી,” પાનાં ૧૪-૨૩.

દુઃખ દરદ અને મુશકેલીઓ ટાલવાને માટેની ચોક્કસ માંત્ર
 રચાયલાં છે, જે તેવા પ્રસંગે ભણવાથી ફાયદો મેળવી શકાય છે ;
 તેમજ તેથી કોઈની ખુરા ધલમ (જાદુ) નો આસેજ (અસર)
 પોહોંચી શકતો નથી. ખંદગીને અસરકારક બનાવવા માટે ખાસ
 અગત્ય અપોષની જાલવણીની છે. અપોષની જાલવણી માટે
 અપોષના દરેક કાનુનો માટે ખારીકીથી વાકેફ થવાની જરૂર છે.
 સાફ દીલ સાથનું મજબુત એકીન અને અપોષ, આપણી કીધેલી
 ખંદગીને ખુદાઈ દરગાહે ઉઠાવી લઈ જનારી ગોયા એ પાંખો
 છે. એ વગર ખંદગી અસરકારક નહીં નીવડે એ બનવા જોગ
 છે. હાલમાં તો આપણો મોટો ભાગ એકીન અને અપોષમાં
 બાદુજ પછાત પડેલો છે. એનું કારણ એ માલમ પડે છે કે,
 હાલમાં આપણી મન શક્તિ વધુ ખીલતી જાય છે તેથી આપણા
 આગલાં ભોલાં વડવાઓની માફક આપણે સઘળું ધર્મ પુસ્તકોમાં
 લખેલું અને તેક શખ્સોનું કહેલું વગર સમજવે માની શકતાં નથી ;
 આપણે સઘળાંનો સખય જાણવા માંગીયે છીયે. આપણા ધર્મ
 પુસ્તકોમાંના બધી ગયેલા ઘણાજ જુજ ભાગમાંથી આપણે પુરતું
 મેલવી શકતાં નથી ; અને વળી તેમાં આપણી સુસ્તી અને બેદર-
 કારીથી જેટલું મેલવી અને જાણી સકીયે તેટલું પણ મહેનત
 કરી જાતી શોધે મેળવવાની કાળજી મોટે ભાગે આપણા ટોલામાં
 રહી નથી. આ બેદરકારી અને સુસ્તી દુર કરી આપણાં નામાં-
 કિત સ્વધર્મને ફરી તાજગી ભર્યા કરવાને ખંત પકડવી જોઈયે ;
 આપણા ધર્મ પુસ્તકોનો અભ્યાસ કરવાને તથા તે અભ્યાસને
 પરીપુર્ણ કરવાને, કોઈની યોગ્ય સાધન મેળવી લેવાને, આપણે
 એકબી તક હાથ કરવાથી પછાત પડવું જોઈએ નહીં.

સઘળા ધર્મે માટે એક સરખી જનકેશાની કરનારા નેક પરમાર્થી નર-નારીઓથી ખુદાશનાસીનાં જ્ઞાનની મદદ મેલવવી જોઈએ. આ મદદ મેલવવા માટે આપણામાંથી જુડી આપવડાઈ અને ધર્મ-ભેદનો અંધકાર દુર કરી, અહંકાર તજવો જોઈએ.

મુજ નાકેશની આ અદના સુચનાને આપણા સત્ત રાહુપર જરથુજના નીચલા સોનેરી સખુનોથી ટેકા મળે છે. જરથોશત સાહેબ કહે છે કે—

સ્ત્રીઓતા જેઉવાઈશ વહિશતા અવએનતા સૂચા મનંધહા આવરેનાઓ વીચિથહ્યા નરેમ નરેમ ખખ્યાઈ તનુયે, પરા મજેયાઓધહો અહ્યાઈ ને સજઘાઈ ખઓદન્તો પઈતી.

“જે કાંઈ ઉત્તમ છે તેને કાંને સાંભળો, રોશન વિચાર શક્તિથી તે ઉપર દરિઆફત કરો, અને મોટાં કામની આગમચ દરેક જાણુને પોતાને માટે પોતાની પસંદગીનો એતેકાદ શોધવા હમારેથી વાકેફ થવા હુશીઆર થાઓ!”

અહુનવદ ગાથા, હા ૩૦, ફ. ૨.

પ્રકરણ ૪ થું.

સદ્ગુણોની ખીલવણી.

આપણા સત્ત રાહબરે આપેલા ત્રણ અતિ ઉત્તમ સળકા—
હુમત, હુખ્ત, અને હ્વસ્ત—પ્રમાણેજ આપણુ ચાલતાં હોઇએ તો
કોઇમાં કાંઇ અને કોઇમાં કાંઇ ખામીઓ યાને દુર્ગુણો જોવામાં
આવે છે તે આવે નહીં.

વિચાર, વચન અને કામો તરફ બેદરકાર રહેવાથી દુર્ગુણો-
ની ઉત્પત્તિ થાય છે. તેથી વિચાર, વચન અને કામો માટે
સાવચેતી રાખી વિવેક બુદ્ધિથી સારૂં ગ્રહણ કરી બુરૂં તજવાની
જરૂરોક્તી તરીકેની આપણી ખાસ ફરજ છે. શુદ્ધ વિચાર,
શુદ્ધ વચન અને શુદ્ધ કામોના સંગ્રહથી સદ્ગુણ સંપાદન થાય
છે, અને બુરા વિચાર, બુરાં વચન અને બુરાં કામોથી દુર્ગુણ
પ્રાપ્ત થાય છે. માટે આપણને આપણા સદ્ગુણો અને દુર્ગુણોની
શોધ કરવી જોઇએ; આ શોધથી માલમ પડશે કે આપણામાં કયા
સદ્ગુણોની કોતાઈ છે, અને કયા દુર્ગુણો વધતા ઓછા પ્રમાણમાં
આપણામાં રહેલા છે.

જ્યાં સુધી પુરેપુરી તપાસ કરી જે જે દુર્ગુણો વધતા
ઓછા પ્રમાણમાં રહેલા હોય તેઓને નાબુદ કરવાને મજબુત ખંતીલી
કાશીશ રાખવામાં આવે નહીં, ત્યાં સુધી સદ્ગુણોની પુરી
ખીલવણી થઇ શકે નહીં; અને સદ્ગુણોની પુરી ખીલવણી
વગર અષોષની સંપૂર્ણતા મેલવી શકાય નહીં. તેથી ચુસ્ત

જરથોસ્તીઓએ તો સંપૂર્ણ અષોષની જાલવણી માટે પોતાની પરિક્ષા પોતેજ કરી સુધરવાનું છે.

જ્યાં સુધી પોતાની ઉપર પોતાની જાતી તપાસ અને નેગાહ રખાતી નથી, અને પોતાના આચાર-વિચાર તથા ગુણ-દોષ તરફ બેદર-કાર રહેવામાં આવે છે, ત્યાં સુધી કોઈ એક દુર્ગુણ પોતામાં ધણો ઉભરાતો હોય તે પણ પોતાને માલમ પડી શકતો નથી; અને જે દુર્ગુણો ઓછા પ્રમાણમાં હોય તેઓ તો બીજકુલ છેજ નહીં એમ લાગે છે.

કોઈ કોઈ વેળા એકાદ દુર્ગુણને લીધે બીજા રહેલા સદ્ગુણો પણ ઢંકાઈ જાય છે. અહંકાર, લોભ, જુદું બોલવાની ટેવ, ઉતાવળાપણું વિગેરે દુર્ગુણોમાંના એકાદ એ પણ બીજા રહેલા સદ્ગુણોને ધણે દરજ્જે ઢાંકી દે છે. ધણું કરીને એવા દુર્ગુણો લઈ ચલાવવામાં આવે છે; અને નજીવા સમજી તે ઉપર બેદરકાર રહેવામાં આવે છે. પણ ખરેખર તો એ નજીવા ગણાતા દુર્ગુણોજ મોટા દુર્ગુણોનો પાયો છે—તે દુર્ગુણોનાં બીજ છે. એ નાશવંત બીજનો રોપો બની એક મજબુત જડ ધાતી બીજાં ડાલ પાંખડાં ઉગે તે પેહલાંજ સાવચેતી રાખી, એ નાશવંત રોપાને સદ્ગુણોની શક્તિ વડે ઉખેડી નાખવો જોઈએ. જે જે દુર્ગુણો આપણામાં હોય તેની સામેના સારા સદ્ગુણો હાથ ધરી ખુરાને સારામાં ફેરવી શકાય છે.

જે પ્રમાણે વિચારોના બાજમાં ફેરબદલી કરવાની સાવચેતી રાખવાની છે તેજ પ્રમાણે આ બાબદમાં દુર્ગુણોને સદ્ગુણોમાં બદલી નાંખવાથી આપણી કોશીશો સફળ થઈ શકે છે.

જે જે દુર્ગુણો પોતામાં પ્રગળ હોય તેઓને લગતા સદ્ગુણો ચુંટવા : જેમકે અહંકારને માટે નમ્રતા, ક્રોધ અને ધિક્કાર માટે દયા, લોભને માટે સંતોષ, જુઠામને માટે સાચવટ. આવી રીતે બીજા સઘણા દુર્ગુણો માટે તેને લગતા વિરોધી સદ્ગુણો હાથ ધરી, જ્યારે જ્યારે અમુક દુર્ગુણને પ્રગટવાને કાંઈ સંજોગ અથવા કારણ મળે ત્યારે ત્યારે તુરત તેની સાંમેનો સદ્ગુણ અખત્યાર કરી લઈ તેને લગતા વિચારમાં રોકાઈ જવાથી સંબંધની સાંકળ તુટી જઈ જે દુર્ગુણને સંજોગોથી અનુસરતી પુષ્ટી મલતી હતી તે નહીં મળવાથી તે નાશો પડી જશે. આ માફક ચાલુ કાશીશ રાખવાથી આપણે દુર્ગુણોને નાશ કરવાને ક્ષેત્ર મેંદ થઈ શકીશું.

કદાચ આ કાશીશોની શરૂઆતમાં પેહેલાં નિષ્ફળતા મળ્યા કરશે. પણ નિષ્ફળતાથી હારી નહીં ખાતાં કે નિરાશ નહીં થતાં કાશીશો ચાલુ રાખવી જોઈએ, અને વધારે મજબુત થવાને માટે તે નિષ્ફળતાને આવકારદાયક ગણી આપણે હાથ ધરેલી બાબદ ઉપર મંડ્યાજ રહેવું જોઈએ.

કોઈની બાબદમાં નિષ્ફળતાથી નિરાશી યા કંટાળો ઉપજવો નહીં જોઈએ; નિરાશી અને કંટાળો આપણા કદા વેરી છે. એ વેરી આપણને નબળાં, બિહિંકણ અને કુંજરાં બનાવે છે. માટે એ શત્રુ ઉપર મક્કમપણે સાંમે થઈ આપણી મિનોઈ વૃદ્ધિ માટે તત્પર રહેવું જોઈએ.

સદ્ગુણી નર-નારીઓના વૃત્તાંત વાંચતાં રહેવાથી, અને સદ્ગુણીઓના સદ્ગુણો બાબે વાદનિવાદ કરતાં રહેવાથી, સદ્ગુણો સંપાદન કરવાની આપણી કાશીશને બહુ મજબુતાઈ મળે છે.

ખીજાંઓના દુર્ગુણો શોધી તે ઉપર ટીકા અને નિંદા કરી “હુખ્ત” થી ઉલટી વર્તણુક ચલાવવા કરતાં દરએક માણસના સારા સદ્ગુણો ચુંટવાની અને તે ઉપર ચરચા કરવાની ટેવ પાડીએ તો “હુખ્ત” નો કાનુન જાનવવા સાથે આપણુ સારા સદ્ગુણો સંપાદન કરવાને સામર્થ્યવાન થઈએ.

ખીજાં માણસોમાં દુર્ગુણો જ્ઞેતાંજ આપણે પોતાની તપાસ કરવી જોઈએ કે આ દુર્ગુણો મારામાં છે કે નહીં. આ તપાસમાં તેવા દુર્ગુણથી પોતાને નીરાલો જ્ઞેતાં પોતા માટે મગફળ થઈ ખીજાંને ધિક્કારવું એ અહંકારના મહા જુરા દુર્ગુણને પ્રાપ્ત કરવા જેવું છે ; તેથી ખીજાં માણસોનાં દુર્ગુણ ઉપર નાખતી કરી તેઓને માલમ નહીં પડે તેવી રીતે તેઓની ખોડ ખાંપણ સુધારવાને બનતી કોશીશો કરવાની આપણી ખાસ ફરજ હોવી જોઈએ. આ ફરજ બજાવતાં આપણે દરગુજર કરવાની ખુબી હાંસલ કરી આપણી ખોડ ખાંપણો અચુક રીતે સુધારી શકીશું.

લાગણીઓ અને જુસ્સાઓ ઉપર કાબુ.

દુર્ગુણોનું એક કારણ લાગણી અને જુસ્સાઓ છે. લાગણીઓથીજ જુસ્સો, અહંકાર, ધિક્કાર વિગેરે દુર્ગુણ પ્રાપ્ત થાય છે. માટે આપણે આપણી લાગણી અને જુસ્સાઓને, દયા, પરમાર્થ, સલાહ, અને મોહોબતમાં બદલવાં જોઈએ, કે જેથી બુદ્ધિ અને સલાં મનને લગતી હિંચી શક્તિઓ, જે અવસ્તાના બઓધાંગ અને વોહુમનોને લગતી છે, તે ખીજાં શકીશું.

જુસ્સાઓને વશ રહેવાથી ભયંકર જુરાઇઓ પેદા થાય છે. આટે જરૂરોક્તીઓએ અપ્રોષ વધારવાના કાયદાને અનુસરીને

જુસ્સાઓ ઉપર મજબુત કાબુ જરૂર રાખવો જોઈએ ; કે નેથી અનીતિ વીગેરે ભયંકાર ભુગાઈએથી દૂર રહી શકીએ.

દરેક માત-પીતાએ પોતાના ફરજિયાતોને તેઓ ઉમરે આવે તે આગમ્ય તેઓ ઉપર શાંતી અને સાદાઈની છાપો બેસાડવી જોઈએ ; ખોરાકમાં ચોકસાઈ રાખી, જુસ્સાઓ અને લાગણી નહીં ઉશકેરનારો સાત્વિક સ્વચ્છ ખોરાક આપવો જોઈએ ; ધર્મ નીતિના સંગીને વાંચણોથી તેમની ખીલતી મન શક્તિને ઉત્તેજન આપવું જોઈએ ; કાલાણી કીરસા વિગેરે દીલ અને લાગણી ઉશકેરનારો વાંચણો ખીલતાં ભેગનાંમાં દસવા દેવાં નહીં જોઈએ. પણ દલગીરી ભર્યું છે કે આ બાબદ ઉપર ઘણાંક માત-પીતાઓ તદ્દન બેદરકાર રહે છે. કામકે બચ્ચાં સમજી અને નીતિવાન સ્ત્રી ખાસીઅતના હોય છે તોજ તેઓને આવી બેદરકારીથી ઝાઝું નુકશાન થતું નથી ; પણ તેઓને જે શરૂઆતથીજ ધર્મ નીતિના વાંચણો અને સાત્વિક ખોરાક મળ્યો હોય તો થોડુંખી નુકશાન પોંહોંચ્યા વિના ઘણો ફાયદો તેઓ મેલવી શકે.

જો બચ્ચાં કમસમજ હોય છે તો તેઓના બાબમાં ઉપલી બેદરકારીથી બહુજ નુકશાન થાય છે ; જેના પરીણામમાં છકેલ-પણું, છાલકાપણું અને બેહુદા ઇતરાદ ભર્યા મોજશોખ જીવાનીમાંજ વધી જાય છે.

નીતિની જાલવણી અને જુસ્સાઓ ઉપર કાબુ રાખવાને જે સાત્વિક ખોરાકની અગત્ય છે, તે સાત્વિક ખોરાક વનસ્પતી, અનાજ, દુધ, ફળફળદીનો છે. એ સાત્વિક ખોરાકથીજ આપણું શરીરને પુખ્તી આપવાનો રાસ્તીની રાહે હક છે ; બાકી કોઈપણ

પ્રાણીઓની લાગણી દુઃખની મેઢવેલો માંસ, મઝી, અને ઇંડાનો ખોરાક ધાતકીપણાને તથા જીવસાઓને ઉત્કેરનારોજ છે.

તેમજ કાઠળી જાતનું ફેરી પીણું પણ જીવસાઓને ઉત્કેરનારજ છે. જેઓને ફેરી પીણાની આદત નથી હોતી તેઓ કાઠવેળા એ પીણું લે છે તો તેઓને માલમ પડે છે કે એ ફેરી પીણું કેટલું નુકશાનકારક અને મન શકિતને ફેરવી નાખનાર છે. પણ જેઓને ફેરી પીણું હંમેશાં લેવાની આદત હોય છે તેઓને ઉપલી કીસમનું નુકશાન થવા છતાં તે નુકશાન તેમને માલમ પડતું નથી ; એવીજ રીતે માંસ, મઝી, અને ઇંડાનો ખોરાક નુકશાનકારક હોવા છતાં તેના દરરોજના ઉપયોગથી તેથી નિપજતાં નુકશાનકારક પરીણામ માટે માંસ ખાનારાંઓ અજાણુ રહે છે.

દયા યાને રહેમદીલી, નમ્રતા અને અંતઃકરણની શુદ્ધતા અને સંપૂર્ણ અષોષના સદ્ગુણો ખીલવાને પ્રાણીઓની લાગણીઓનો ખ્યાલ રાખી માંસ, મઝી, ઇંડા, વગેરેનો ખોરાક છોડી દેવો દરેક જીવજોતીને ઘટારત છે.

હવે આપણે એ માંસ વિગેરેનો ખોરાક આપણી મનશકિત ઉપર અને લાગણી અને જીવસાઓ ઉપર કેવી અસરો કરે છે તે પણ તપાસીએ.

કુલ પ્રાણી માત્રમાં લાગણી અને જીવસાઓ પુરબદ્ધારમાં પ્રગટી નીકલેલા હોય છે. એ તેઓની સ્વભાવીક ખાસીયતોની અસરો તેઓનાં શરીરમાં સમાયલી હોય છે. એવી અસરોવાળો ખોરાક લેવામાં આવે તો તે ખોરાક લેનારની લાગણી અને જીવસાઓને ઘણી ખુટી મલે છે. જેઓ માંસ, મઝી અને ઇંડાનો ખોરાક લેવાનો યાત્રુ

રાખીને પોતાને સુધારવાની કોશીશો કરે છે, તેઓની કોશીશો મોટે ભાગે વ્યર્થ ગય છે; કારણ કે એક તરફથી હલકી ખાસી-ચતોને નાખુદ કરવાને કોશીશો થાય અને બીજી તરફથી તે હલકી ખાસીચતોને ઉસ્કેરનારો ખોરાક લેવાય, તે ગોયા આગના ભડકાંમાં એક તરફથી પાણી અને બીજી તરફથી તેજ નાખવા જેવું છે.

આ આખર ઉપર ઘણાંક લખાણો બહાર પડ્યાં છે, પણ તે ઉપર જાણીશુજીને ઘણાંકો અખાડા કરે છે. તેઓ એવાં લખાણો વાંચવાની તકલીફ લેતાં નથી, યા તો વાંચ્યા છતાં તે ઉપર વિચાર કરવાની જરૂર જોતાં નથી. એવી રીતે જાણીશુજી અખાડા કરનારાંઓની મોટામાં મોટી દલીલ એ છે કે, આપણા ધર્મમાં માંસ નહીં ખાવાનું ફરમાન છેજ નહીં. આ દલીલ લાવનારાઓને માટે આ સવાલ નમ્રતા સાથે પુછીશું કે, શું દયાહીણ થઈ પ્રાણીઓની લાગણીનો ખ્યાલ કર્યા વગર તેઓના માંસનો ખોરાક લેવાનું ફરમાન આપણા કોઈ ધર્મ પુસ્તકોમાં આપેલું છે ? અને માંસ વિગેરેનો ખોરાક નહીં લઈએ તો ગુનાહ લાગશે એવું ફરમાનગી આપણા કોઈ ધર્મ-પુસ્તકમાં છે ?

આપણાં ધર્મ-પુસ્તકોમાં ઘણેક ઠેકાણે ગોસ્પંદોની પાસખાની અને ગોસ્પંદોની આખાદાની કરવાનાંજ ફરમાનો જોવામાં આવે છે; તથા ગોસ્પંદોને હલાક કરનાર અને કરાવનારને યા ગોસ્પંદોને કાષ્ટગી રીતે ઇજા દેનાર ઉપર પાક બેહેમન અમશાસ્પંદ, જે કુલ યજ્ઞ-અમશાસ્પંદોમાં સૌથી મોટો મરતજો ધરાવે છે, તેઓ આજુરદેહ થાય છે; કારણ કે એ પાક અમશાસ્પંદની સરદારી તથા કુલ ગોસ્પંદો રહેલાં છે, અને ઇનશાનોનાં બલાં મન

ઉપર પણ એજ અમશાસ્પંદની સરદારી છે. આવી રીતે ભણુ-
મન, જે આપણી ભત્રી મિનોદ શક્તિ છે, તેની ઉપર તેમજ
ગેતીની ભત્રી પેદાયશ ગોસ્પંદો ઉપર એ બેહેમન અમશાસ્પંદ-
નીજ સરદારી છે. એ દેખાડી આપે છે કે પાક બેહેમન
અમશાસ્પંદને ખુશનુદ કરવાને માંસના મુરદાર ખોરાકથી પરહેજ
રહેવું જોઈએ. આ બાળદના પુરાવા માટે યજ્ઞશને, ગાથા,
અને બીજા અવસ્તામાંથી થોડાક ફકરાઓ ટાંકી તે ઉપર ધર્મના
ફરમાનનું બાહ્યાણું લાવનારાંઓનું ધ્યાન ખેંચીશું :

“જે કોઈ શખ્સ પ્રમાણીકપણા માટે ઉત્તમ સરદાર, નોકર
ફરમાનબરદાર (અહુરમજ્દનો) હોય અથવા ઉદ્યોગથી જે કોઈ
ગોસ્પંદોની સંભાલ કરે તો તે, ઓ અહુર! સચ્ચાઈના અને ભલા-
મનના ખેતરમાં વાસો કરે.”

યજ્ઞશને, હા ૩૩, ફ. ૩.

ઉપલા ફકરા ઉપરથી માલમ પડે છે કે સચ્ચાઈ અને ભલાં
મનની ખીલવણી માટે ઉદ્યોગથી ગોસ્પંદોની સંભાલ કરવી જોઈએ;
તેમજ નિચલા ફકરા ઉપરથી માલમ પડે છે કે ગોસ્પંદોની જાંદગી
ઉપર ત્રાપ મારનાર અપોઈથી ઉલટો જઈ ગુનાહને પાત્ર થાય છે:—

“જેઓ અપોઈની તથા ગોસ્પંદોને ખેતરો તથા દેશોમાં ફરવા
દેવાની વિરુદ્ધ હોય છે, તેમને ખુરાઓ મદદ કરે છે (ખુરી દરજ્જા
શક્તિઓ તેમ કરવાને તેમને સુચવે છે). ખુરી જીબાનવાળો તે માણસ
પોતાના કામોથી નાશ પામશે; જે કોઈ, ઓ મજ્દ! તેનું (ઉપલા
ખુરાનું) બળ અથવા જાંદગી ખુંચવી લે છે તે ગોસ્પંદોનાં સંબંધિ
કાહાપણને માર્ગે ચાલે છે.”

યજ્ઞશને, હા ૪૫, ફ. ૪.

એક ધર્મચુરત તરીકેની કલુહાત આપતાં નીચલા ફકરામાં આપણે કેવા સોગંદ લખ્યે છીએ :—

“હું આ બેટા (પોતાનું સર્વસ્વ) અર્પણ કરીશ કે જેથી તેઓ (મિનો યજ્ઞદો) આવીને રહે કે જેઓથી આ જમીન ઉપર ગોસ્પંદો ગુજરાન કરી શકે છે. (મિનો યજ્ઞદો) તરફ હાથ ઉંચા કરી ફરેલી પવિત્ર જાંઘળીથી હું એવા સોગંદ લેવા ઇચ્છું છું કે મારા શરીરના પ્યારને ખાતર કે મારા જાનના પ્યારને ખાતરથી હવેથી હું મજ્જદયરનોનાં મોહલામાં નાશ કે નુકશાન લાવીશ નહીં.”

યજ્ઞશ્ને, હા ૧૨, ફ. ૩.

આ નાશ અને નુકશાન ગોસ્પંદોની આખાદાની ઘટાડવાથી બહાર અને અંતરમાં જે નાશ અને નુકશાન થાય છે તે પણ સમજવું જોઈએ. ગોસ્પંદો આપણે માટે જીવવા ઇચ્છે છે અને ફરિયાદ ઉઠાવે છે કે હમારા માંસથી નહીં પણ દુધથી દીનના ફરમાનો પ્રમાણે અમલ કરનારાંઓએ તૃપ્તી કરવી રવા છે. તે કોણ જાહેર કરશે? આ બાબે નિચલા ફકરા ઉપરથી આપણે એજ સાર ઉઠાવી શકીએ છીએ કે ગોસ્પંદોની ફરિયાદ મુજબ પાક પરવરદેગારે સત્ત જરથોસ્ત સાહેબ મારફતે આપણને ગોસ્પંદોનાં માંસથી નહીં પણ દુધથી તૃપ્તી કરવાને ખાસ ફરમાન મોકલ્યું છે :

“આ જગોએ દુનિયાના જોહરને અને બનાવનારને, હમારાં તેમજ પશુઓના રવાનોને હમો ચાદ કરીએ છીએ ; જે આપણે માટે જીવવા ઇચ્છે છે, જેઓને માટે તેઓ તથા તેઓને માટે જેઓ છે.”

મોદી હસન યશત, કરદો પ.

ગોસ્પંદોનાં રવાને અહુરમજ્દને જ્યારે પુછ્યું કે દીનના ફર-
માંન મુજબ અમલ કરનારાઓને માટે (માંસ નહીં પણ) દુધ તે
પેદા કીધું છે. એ હેવાલ માણસ જનત આગલ જાહેર કરી
શકે એવાં ભણાં મનતો કોઈ માણસ તારી પાસે છે? ત્યારે

(અહુરમજ્દ જોડ્યા) “મારી પાસે આ અષો જરથુસ્ત્ર છે;
એણે એકલાએજ હમારાં ફરમાંનો સાંભળ્યાં છે. હમારાં બુદ્ધિ
અને મેહેરબાની બરેલાં કામો તે જાહેર કરવા આદે છે. માટે તેને
હું બાલવામાં આલાક કરીશ.”

અહુનવદ ગાથા, હા ૨૯, ફ. ૭-૮

“ઓ મજ્દ! સૌ કોઈ (તરફના) મારાં કામો અષોજને
અનુસરતાં થાય. અને વળી તારી બહી બુદ્ધી માંગું છું કે તેથી
કરીને ગોસ્પંદોનાં રવાનોને હું ખુશી કરું.”

અહુનવદ ગાથા, હા ૨૮, ફ. ૨.

“ગોસ્પંદોને કૌવત, ગોસ્પંદોને નમસ્કાર,
ગોસ્પંદોને નેક સખુન; ગોસ્પંદોને ફતેહ ફિરોજ;
ગોસ્પંદોને વસ્ત્ર; ગોસ્પંદોની ચાકરી (કરીએ.)”

એહેરામં ચક્ત, કરદો ૨૦.

ઉપલા ફકરાઓ ઉપરથી બુદ્ધલાં ફરમાંન મલે છે કે ગોસ્પં-
દોની હરએક રીતે સંભાલ લેવી અને ચાકરી કરવી અને તેના
બદલામાં તેઓથી દુધ મેલવી તૃપ્ત થવું.

દાદાર અહુરમજ્દ સત્ત જરથુસ્ત્રને તમામ પ્રાણી મંડળ તરફ
કેવી રીતે વર્તવું તે બાબે શું કહે છે તે નીચલા ફકરા ઉપરથી
આપણુ જાણી શકીશું:

“તમામ ઝોરપંદને, પ્રાણીમાં રહેનાર તમામ પ્રાણીઓને, હટનારા તમામ પ્રાણીઓને, જંગલમાં છુટા ફરનારાં તમામ પ્રાણીઓને, તથા ખરીવાળા તમામ પ્રાણીઓને આરાધવાના આ સખુનોને જીવ જવાની છેલ્લી પળે તું બાણજે, યો જરથુસ્ત્ર ! જીવ જવાની છેલ્લી પળે જો તું એ સખુનોને બાણરો તો તારાં રવાનને હું દોજખથી દુર રાખીશ.”

ચજશને, હા ૭૧, ફ. ૭.

ઉપલા ફકરા ઉપરથી માલમ પડે છે કે તમામ પ્રાણી મંડળ આપણી આરાધનાને લાયક છે, અને વળી તે છેલ્લી ધડી સુધી પણ તેઓની આરાધના એવી રીતે કરવી જોઈએ ; પણ આપણી હૈયાતીના વખતમાં તેઓ સાથે રહેમ દીલીથી વર્તવાની પરવાહ નહીં રાખી હોય તો તેને માટે છેલ્લી ધડીએ આરાધના થઈ શકનાર નથી.

ઉપલા પુરાવાઓ ઉપરાંત એ જાણે ખીજા ધણા પુરાવા મળી શકશે. હાલમાં પણ જેહેમન અમશાસ્પંદને ખુશનુદ કરવા માટે જહમન મહીનામાં માંસના ખોરાકથી પરહેજ રહેવાનો રવાજ ખુલ્લી રીતે જાણે છે. એ એક ખચી ગયલી સાહ્યદત ઉપરથી લાંબો દરિયાકૂત કરવામાં આવતો નથી કે જો માંસના ખોરાકથી દુર રહી સાત્વિક ખોરાકે જહમન અમશાસ્પંદને રાજી રાખી શકાય છે તો તેમ એકજ મહિનો રાજી કરી ખીજા અગીઆર મહિના હું કામ નાસજ કરીએ ? કાંચ નહીં ખીજા અગીઆર મહિના પણ એ ત્રેષ્ટ અમશાસ્પંદને રાજી રાખી બલાં મનનું કૌવત મેલવીએ ? આવો દરિયાકૂત કરવાનો તો રહ્યો, પણ ખુલી રસમ

અને ખુલાં ફરમાંનો મુજબ બહુમત મહિનામાં વટીક માંસના ખોરાકથી પરહેજ રહેવાને જરથોશ્તીઓનો મોટો ભાગ અખાડ કરેછે એ બહુજ ખેદ્યુક્ત અને ધર્મના ફરમાંન તરફ એપરવાઈ તથા સુસ્તી દેખાડનારી બીના છે.

તરકારી નહીં મલવાનું' યા ગોસ્ત વગરનું ખાણું નહીં પસંદ પડવાનું ખાહાનું' ધર્મની મોતેજર બલવણી માટે અને તેના ખુલ્લું ફરમાન પ્રમાણે ચાલવાના પ્રસંગે લાવવું બહુજ અવગ્રીત છે. વધુ અફસોસ લઈયું તો એ છે કે કેટલાકો પોતે જીભની તુચ્છ તૃણા તોડી નથી શકતા, એટલુંજ નહીં, પણ એ બાબદ ઉપર પુરતો વિચાર કરી માંસ વિગેરે તુકશાંતકારક ખોરાકથી જેઓ પરહેજ રહ્યા છે તેઓને બહુજ હેરાન કરે છે, યાતો તેઓની મશકેરી કરે છે !

આગલા જમાનાનાં જંગલી માણસો એકમેકને રેંહેસીને ખાઈ જતા હતા અને હાલમાં પણ જંગલી મુલકોના જંગલી લોકો માણસખાઉ છે તે આપણુ જાણીએ છીએ. આપણી સુધરેલી સમજશક્તિથી તે જંગલી રસમ આપણને પસંદ પડતી નથી તેથી આપણે તેવી રીત અખત્યાર કરી શકતાં નથી. તેજ પ્રમાણે જેઓમાં પ્રાણીઓ તરફની દયાનો સોહલો ઉઠ્યો હોય તેઓ પ્રાણી માત્રની લાગણીનું હિત હૈડે જરી માંસ, મછી, ઇંડાં વગેરેનો ખોરાક લેવાનું છોડી દે તો તેમાં માંસહારીઓએ મશકેરી કરવાનું શું છે ? જેમ માણસોને રેંહેસી ખાવાનો રીવાજ આપણુ સંધ્યાને આતકી માલમ પડેછે તેમ દયામાં વધુ આગલ વધેલાં અને વધુ હિંમતી ધનશાંન્યતની ખીલવણી કરનારાંઓ કુલ પ્રાણીઓની લાગણીનો

ખ્યાલ રાખી ગરીબ પશુ પ્રાણીઓને ગુલ્મમેદક વેદનામાં રેંહેસી ખાવાનું નહીં પસંદ કરે અને એ ધાતકી રસમને છોડી દે તો તેમાં ખોટું શું છે?

ભુન્દેહેશ નામની આપણી કેતાબમાં લખેલું છે કે એવો એક વખત આવશે કે ઇનશાનો પશુ પ્રાણીઓનું માંસ ખાવું છોડી દેશે, અને ભાજી તરકારી ઉપર રહેશે; ત્યાર પછી તે પણ મુકા દેશે અને મિનોઇ ખોરાક અને મિનોઇ શક્તિ ઉપર રહેશે. આ સુધારો ઇનશાનના પ્રગટીકરણ સાથે સંબંધ રાખે છે, અને તે બનાવ સાથે વધુ અને વધુ સ્વચ્છ ખોરાકને કેટલો નિકટ સંબંધ છે તે દર્શાવે છે. તે સુચના કરે છે કે ઉંચી અને ઉંચી ઇનશાન્યત માટે વધુ અને વધુ નિર્મળ ખોરાકની જરૂર છે; અને એ પ્રમાણે ખોરાકની નિર્મળતા વધારવી કાંઈ બને તેવું નથી. જેમ માણસોને રેંહેસી ખાવાની રીત આપણામાંથી નીકળી ગઈ છે તેમ પ્રાણીમાત્રને રેંહેસી ખાવાની રીત પણ નીકળી જવી જોઈએ.*

દુર્ગુણોને નાબુદ કરવા માટે સ્વચ્છ ખોરાકની અગત્ય આપણે જોઈ આપ્યાં છીએ. પણ એ માટે આટલું જરૂર યાદ રાખવું જોઈએ કે માંસ વિગેરે છોડી દેવામાં પોતાની મેળેજ સદ્ગુણોની ખીલવણી થઈ દુર્ગુણો નાબુદ થતા નથી; પણ એ માટે આગળ

---

* માંસ ખાવાના નુકશાન માટે વધુ બાબદ તપાસવી હોય તો જુઓ, “મરણ પછી માણસની હાલત” તથા “જરથોસ્તીઓને માંસ ખાવાની મનાઈ.”

વર્ણવ્યા મુજબ કાશીશ કરવા સાથ જો સ્વચ્છ ખોરાક લેવામાં આવે તોજ ફાયદો થઈ શકે છે. ખોરાકની પરહેજ નહીં રાખવાથી કાશીશ વ્યર્થ જાયછે તેમજ ખોરાકની પરહેજ રાખવા છતાં કાશીશોની બેપરવાહીથી સ્વચ્છ ખોરાક જોઈએ તેવો ફાયદો કરી શકતો નથી. જેમકે ગરીબ વર્ણના લોકો માંસ, મચ્છી, ઇંડાં વગેરે ખાતાં નથી, તોપણ તેઓ કાંઈ સદ્ગુણોમાં પુર્ણ બની જતાં નથી. તેમજ જેઓ ધાર્મિક ફરમાનને અનુસરીને માંસ વિગેરે ખાતા નથી, તેઓ પણ જોઈએ તેમ સદ્ગુણો ખીલવી શકતાં નથી. આપણને તો ધાર્મિક ફરમાન મુજબ આપણા મનને કેળવવા માટે કાશીશો ચાલુ રાખી તે કાશીશોને ટેકો આપવાને માટે અને કુલ પ્રાણીમાત્ર તરફ પુર્ણ દયા ધરાવનારાં થવાને માટે સાત્ત્વિક ખોરાકની જરૂર છે.

પોતાને સુધારવાની કાશીશ અને સાત્ત્વિક ખોરાક એ બેઉ સાધનો આપણી ભુરી ખાસીઅતો યાને બઢીઓને નાબુદ કરવાને હાથ કરી, આપણા સત્ત જરથોસ્તે આપેલાં ફરમાન મુજબ રપેન્તો-મૈન્યુશની ફત્તેહ અને અંગ્રેમૈન્યુશ ની હારમાં મશગુલ થવાનું છે.

આપણા મહાન રાહબરે રપેનામીનો અને ગનામીનોની જે “જોડ” જાહેર કીધી છે, તે જોડ આપણામાં રહેલી ભલાઈ અને અપોષ વધારનારી એક શક્તિ રપેનામીનો છે, અને ખીજી ભુરાઈ, નાપાકી તરફ ખેંચતી શક્તિ ગનામીનો છે. આપણા સત્ત રાહબર જરથોસ્તે એ જોડ જાહેર કરી જણાવ્યું છે કે રપેનામીનો અને ગનામીનોની હમેશાં યુદ્ધ યાને લડાઈ થયા કરે છે, પણ આખર ફત્તેહ રપેનામીનોનીજ થશે.

અને ગનામીનો હંમેશ સુધીનો નાબુદ થશે. આનો ભાવાર્થ એ છે કે ઇનશાનની લલાઇ તરફ જેંચનારી લલી શક્તિને ખુરાઇ તરફ જેંચનારી ખુરી શક્તિ સાથે હંમેશાં યુદ્ધ થાય છે, અને જેઓ ખોતાને સુધારી શુદ્ધ થવાને મંડ્યા છે, તેઓની ચાલુ ખંતીલી કાશીશથી તેઓમાંથી સર્વે બદીઓ નીકળી જશે અને તેઓ એવાં સદ્ગુણી થશે કે તેઓ ઉપર ખીજા કાઇની ખુરાઇની અસર થશે નહીં, યાને ખીજાંઓની ખુરી ધ્વનીઓ તેઓમાં આમેજ થઈ શકશે નહીં. જેમ એક બખ્તર પેહેરેલા માણસને તલવાર વિગેરે હથિયાર ઈજા કરી શકતાં નથી, તેમજ પુર્ણ સદ્ગુણી શખ્સોમાં કાઇખી બદી આમેજ થઈ શકતી નથી; તેથી કાઇખી રીતનું બુકશાન તેને પોહોંચી શકતું નથી.

ખુદીનો ત્યાગ—ખાકસારી.

જ્યાં સુધી ઇનશાનમાંથી ખાકી ખુદી જતી નથી અને ખાકસારીની નમ્રતા આવતી નથી, ત્યાં સુધી સંપુર્ણતાની ટોંચે પોંહોચાતું નથી. જે જે નેકી હાંસલ કીધેલી હોય છે તે પણ ખુદીના ગર્વીષ્ટ અહંકારથી હંકાઈ જાય છે. જેમ એક રોશન રોજ સીદા વાંદળાંથી ઝાંખો થઈ જાય છે, તેમ ખુદીનાં અહંકારી વાંદળાંથી ખીલવેલા સદ્ગુણોનો પ્રકાશ ઝાંખો પડી જાય છે. તેથી સંપુર્ણ અષોધ માટે દરેક સદ્ગુણની ખીલવણી કરવા સાથે ખુદીનો ત્યાગ કરી ખાકસારી અખત્યાર કરવી જોઈએ; કારણ કે એ વગર ખીજાં સર્વે ઝાંખાં પડી જાય છે. અભિમાન ઇનશાનને મોતું બવરાવે છે. હું પુર્ણ થયો એવું જીદું અભિમાન સદ્ગુણોની પુરેપુરી ખીલવણી અસા દેતું નથી.

ખાકસારી માટે આપણને જાણવું જોઈએ કે આ ક્ષાની નાશવંત શરીર જેને આપણે “હું” સમજી લીધું છે, તે ખરેખર ખાકમા મલવાને માટે સરજાયેલું છે. અને એ નાચીઝ ખાકમાં એવી કાંઈપણ શક્તિ નથી કે તે મન અથવા રવાનની મરજી વગર એક કદમપણી ઉંચકી શકે. જેમ સર્વે શક્તિવાન સાહેબની અદ્ભુત શક્તિથી કુલ સૃષ્ટિમાં ફેરબદલી અને કુલ જાતોમાં વૃદ્ધિઓ થઈ રહી છે, તેમ આપણુ સધળાં મનુષ્ય જાતીના અગણીત શરીરો મન અથવા રવાનનાં ફક્ત હથિયાર છે. જેમ એક કાબેલ સોની યા ઝવેરી હથિયાર વડે તરેહ તરેહના ઉત્તમ દાગીના બનાવે છે, પણ તેથી કાંઈ એમ નથી ઠરતું કે એ બધું પેલાં હથિયારોએજ પોતાની મેજે બનાવ્યું છે—જ્યાં સુધી એક કાબેલ કારીગર પોતાની કાબેલ્યતથી તે હથિયારો ઉપયોગમાં લેતો નથી ત્યાં સુધી તે હથિયારો કાંઈ પણ બજાવી શકતાં નથી—તેમજ આપણુ સર્વેના ક્ષાની શરીરો માત્ર ભિત્તરના ખરા માણસનાં હથિયારોજ છે.

તે સર્વ શક્તિવાન સાહેબે આપણા શરીરમાં પોતાનો અંશ—આત્મા અથવા ફરોહર—મુકી તે સાથ કાંઈક કીસમની અફલના ગોહર અને મન અને ખુદ્દીની સરફરાજી મુકી ભલી આત્મીક વૃદ્ધિને માટે પેગખ્ખર અને મહાન અષો નરો મારફતે રસ્તો ખુલો કરી દેખાડ્યો છે. તે ખુલા થયેલા માર્ગ ઉપર જતાં, યાને ધાર્મીક ફરમાન મુજબ અષોઈના તરીકાઓ જાલવતાં, જે એવી ગુમરાહી થાય કે એ બધું “હુંજ” (યાને આ ક્ષાની શરીરજ) હરં છું, તો નાપાક હેરેમંદી (નાશવંતી ખાકની ખુદી) નું

નેર વધ્યાથી અહુરમઝ્દની અંશ જે આપણો પવિત્ર આત્મા યાને ફરોહર છે તેને ભુલી જઈ નિયલા ગારોમાં ફરીથી પડવું પડે છે. માટે આપણી દરેક ઉદ્ધતિ યાને મિનોઘ વૃદ્ધિ માટે અહુરમઝ્દની શુક્રગુન્નરી કરી તેનોજ અંશ જે આપણામાં છે તેનું ધ્યાન ધરી વધુ અને વધુ નમ્ર થઈ રહેવું જોઈએ. આપણાજ લાભો શોધતા રહેવું નહીં, કારણ કે તેળી મોટી “ખુદી” ભરેલુંજ છે. આપણાં એકલપેટાપણા કરતાં કુલ મનુષ્ય જાતના લાભો માટે જેટલું જની શકે તેટલું પુરતી કોશીશ કરવું જોઈએ.

પૈસા સંબંધી તંગદસ્તી ધરાવતો એક ઘણોજ મુશ્કેલ નર પોતાના શુદ્ધ વિચારે (મનુષ્યનાં ભલાં માટે સારા વિચાર કરતો રહેવાથી) મનુષ્ય જાતને ફાયદો પોંહેાચાડી શકે છે. એ પ્રમાણે આપણા વિચારોને આપણા એકલાંના લાભો તરફ નહીં દોરવતાં કુલ મનુષ્ય જાતના અને કોમના ભલાં અર્થે રોકવા જોઈએ.

પોતે પોતાને આપી દેનારો, પોતાને માટે કશું નહીં ઇચ્છનારો, ખરો સુખી છે; પણ એક એકલપેટો ખીજાંના સુખથી હંમેશાં જલતો અને દુઃખી થતો રહે છે. વળી ખીજાંઓના સુખમાં પોતાને સુખી સમજનારો દરેકના સુખે આનંદી રહે છે, અને ખીજાંઓનાં દુઃખ જોઈને દયાથી ભરપુર થઈ જાય છે. ઉશ્તવદ ગાથાનો એક ફકરો સુચવે છે કે “સુખ તેને કે જેનાથી સુખ સર્વેને.” નીચલી દુવા ગુન્નરી આ બાબદ આપણે પુરી કરીએ :

“વધનીત અહીં નમાને સ્ત્રઓષો અસ્ત્રશતીમ; આ-
ક્ષિતશ અનાક્ષતીમ; રાધતીશ અરાધતીમ; આર્મધતીશ

તરોમધતિમ્; અરધુખધો વાક્ષ મિથઓખ્તેમ વાચીમ્ અપ
દ્રુજેમ.”

“આ ઘરમાં (શરીરમાં) તાબેદારી હડીલાઇ ઉપર; સુલેહ
તોફાન ઉપર; ઉદારતા કંજુસાઈ ઉપર; ડાહ્યાપણ અભીમાન ઉપર;
સમ્યાઈ જીહાઈ ઉપર ફેલેહ મેલવે.”

આફ્રીગાને દહમાન, યજ્ઞને, હા ૬૦, ફ. ૫.

પ્રકરણ ૫ મું.

અપોષનું સાધન—સંતોષ.

દક્ષત ઉશ્યા તુ પ્ના મૈતીશ વહિશતા.

“ સંતોષી જીવ સર્વેથી સંપૂર્ણ છે.”

યજ્ઞશ્ને, હા ૪૨, ૬. ૧૫.

મનને માટે સંપૂર્ણ અપોષની જાલવણીનું અમુલ્ય સાધન સંતોષ છે. સંતોષ એ એવાં અમૃતનો જરો છે કે જે પીવાથી બધી બળા દૈદ થાય છે. સંતોષી રહેવાથી ઘણી આસાની સાથે મેનાખીથી અપોષના કાનુનો પાત્રી શકાય છે. કારણ કે એક ખરું સંતોષી માણસ દુઃખમાં મુંઝતું નથી; સુખમાં જલકાતું નથી; મુશકેલીમાં ગભરાતું નથી; અને આસાનીમાં મલકાતું નથી. તે તો હરએક હાલતમાં, હરએક પ્રસંગમાં, એકસાન સમતોલ રહી સંતોષી રહે છે. સંપૂર્ણ અપોષની તમામ બારીકીઓ જાલવવાને માટે દર-એક જરથોસ્તીને આવો અમુલ્ય સંતોષ મેલવવાની કોશીશ જરૂરી છે; પણ ખુદાશનાસીના કેટલાંક જ્ઞાન વગર એ અમૃત સંપાદન કરવાની કોશીશો ઘણી વ્યર્થ જાય છે. હરએક બાબદ તેની તરતીય યાને જ્ઞાન વગર બળવવી બેહદ મુશકેલ લાગે છે અને તેથી ઘણીક વેળા નાશીપાસ થવું પડે છે. તેથી સંતોષી થવા માટે પાંચ બાબદો આપણે જાણવી જોઈએ: પેહલી, કરણીનો કાયદો; બીજી, ઇચ્છા-વાસનાનો નાશ કરવાની તરતીય; ત્રીજી, પ્રેમટીકરણ; ચોથી, સહનસીલતા; અને પાંચમી, નિરલીપ્તા.

કરણીનો કાયદો.

આ પાંચમાં પેઢેલી જે “કરણીનો કાયદો” છે તે હાથ ધરીએ. આપણુ જોઈએ છીએ કે કુલ જગત એક નિયમીત કાયદાથી ચાલી રહેલું છે; સહવાર પછી બપોર, બપોર પછી સાંજ, સાંજ પછી રાત, એમ અનુક્રમે ચાલ્યું જાય છે. ચંદ્રમાની વધવટ, દરેક મોસમ ઉપરની દરેક તારીશે, પોતપોતાની નિયમીત ચતીથી પસાર થાય છે. એ બધી ગતીનો લાભ અને આરામ દરેક કાનના લોકોને એકસરખી રીતેજ મળે છે. એજ પ્રમાણે કર્મ યાને કરણીનો મહાન કાયદોથી દરેક જણને એક-સરખોજ (જાત ન્યાતના તફાવત વગર) લાગુ પડે છે. એકજ કિસમના ભક્ષા યા જુરા વિચાર, વચન કે કામોનું પરિણામ, તે વિચારનાર, બોલનાર યા કરનાર જરથોસ્તી હોય, મુસલમાન હોય, ખ્રીસ્તી હોય કે હિન્દુ હોય, તે સર્વેને એકજ રીતે લાગુ પડે છે. તેમાં જાત ન્યાતના તફાવત સહેજથી વધવટ થતી નથી.

કર્મનો કાયદો જાણવા માટે મનુષ્યનું બંધારણ જાણવું જોઈએ. ખુદાશનાસીના અનુભવી જ્ઞાનથી જાહેર થાય છે કે આ બાકી દુનિયાં (ગેતી) સાત તત્વના મિશ્રણ યાને જુમખા જેવી છે. આપણી દુનિયાં સાત તત્વની હોવાથી આપણાં ધર્મપુસ્તકોમાં એને હક્ટકેશ્વર એટલે સાતવડી દુનિયાં કહેલી છે. એજ પ્રમાણે મનુષ્યો પણ સાત તત્વના બનેલાં છે. મનુષ્યનાં આ સાત તત્વો નીચે પ્રમાણે છે :

આત્મા	... આત્મીક ભુવન ...	... શ્રૌહર.
બુદ્ધિ	... } માનસીક ભુવન ...	... { બ્રહ્મોધાંગ.
મનસ		
કામ	... } ઔચ્ચલ ભુવન ...	... { તેવિષી.
પ્રાણ		
છાયા શરીર.		
ખાકી શરીર	... ખાકી ભુવન ...	... તનવસ.

દુનિયામાં ફેલાયેલ રહેલાં તત્ત્વો અને મનુષ્યોનાં તત્ત્વો જુદાં જુદાં ભુવનોમાં મળેલાં છે; જેમાંથી હાલની મનુષ્ય જાતીને મોટો ભાગ નિયલાં ત્રણ ભુવન ઉપર કામ કરે છે, જે સ્થુલ (ખાકી) ભુવન, કામ (ઔચ્ચલ) ભુવન, અને માનસીક ભુવન છે.

વિચાર યાને મનશક્તિ માનસીક ભુવન ઉપર કામ કરે છે.

ઇચ્છા, લાગણી અને જુસ્સાઓ કામ (ઔચ્ચલ) ભુવન ઉપર કામ કરે છે.

વિચાર અને ઇચ્છાની એકઠી અબલી શક્તિઓ સ્થાપન થઈ ખાકી ભુવન ઉપર કામ કરે છે—જેને આપણે કર્મ અથવા કરણી કહીએ છીએ.

એ પ્રમાણે વિચાર કરતાં, ઇચ્છા કરતાં, અને કામે કરતાં આપણે જ્ઞાન પોતપોતાને અનુસરતાં ભુવન ઉપર ક્રિયા કરે છે.

કોઈપણ કામ કરતાં આપણે ફક્ત ખાકી ભુવન ઉપર કામ કરતાં નથી; પણ માનસીક અને ઔચ્ચલ યાને કામ ભુવન ઉપર પણ કામ કરીએ છીએ.

કામકાજ કરવાની પેહેલાં તે કરવાનો વિચાર કરવાથી માનસીક ભુવન ઉપર કામ કરી તેને અમલમાં મુકવાની ઇચ્છાએ કામ ભુવન ઉપર કામ કરી એ બેઉ એકઠી શક્તિએ ખાકી ભુવન ઉપર કામ કરીએ છીએ. આ ક્રિયા બહુ ઝડપે થતી હોવાથી ખ્યાલમાં આવી શકતી નથી.

વિચાર, ઇચ્છા અને કામોનાં રૂપો પોતપોતાના ભુવન ઉપર રચાતાં જાય છે. આગલા જન્મોમાં એવી રીતે રચી એકઠાં કીધેલાં રૂપોને સંચીત કર્મ કહેવામાં આવે છે. એ સંચીત કર્મના જથ્થામાંથી અમુક જન્મમાં મુકરર થયલા હીરસાને પ્રારબ્ધ કહેવામાં આવે છે. એ પ્રારબ્ધ યાને નશીબને અનુસરતા ચોક્કસ સંજોગો વચ્ચે, ચોક્કસ સમાગમો વચ્ચે તથા ચોક્કસ ઘડીએ ચોક્કસ ગ્રહના ચક્રમાં જન્મ મળે છે. આપણુ આગલા જન્મોમાં જેવું સંચીત કર્મ જમા કરી આવ્યાં હોય એ તેને અનુસરતી તમામ હાલતો, સંજોગો, અને સમાગમો આપણને મળે છે ; અને હાલની હૈયાતીમાં વળી જે જે વિચારો, ઇચ્છાઓ, અને કાર્યો થશે તે આવતી જીંદગી માટે સંચીત કર્મ તરીકે જમા થશે. હાલની હૈયાતીમાં કાર્યો કરતાં, વિચાર, ધારણા યાને નેમ અને ઇચ્છાથી જે જે રૂપો એકઠાં થાય છે તેને ક્રિયામાન કહેવામાં આવે છે.

આ ક્રિયામાન કર્મ સંચીત કર્મમાં જઈ મલ્લશે અને તેને અનુસરતી આપણી હાલત અને પ્રારબ્ધ આવતી જીંદગી માટે રચાશે. આ રીતે આગલા જન્મોમાં આપણે જે જે ભુલું ભુલું કરી આવ્યાં છે તેજ આપણને મળે છે. તે સર્વ શક્તિ-

જ્ઞાન સાહેબે બારીકી લાવેલા અદ્વત્ત ઇનસાફથી આ મહાન કાયદો કુલ જગત માટે રચ્યો છે, જેમાં વિચાર, વચન અને ક્રમોનો સાહેબની અદ્વત્તો બાકી રહી જતો નથી; અને તે દયાલુ બાપે સત્ત્વજ્ઞાને સંપૂર્ણ અપો થવા માટેની ઘણી ઘણી તંકા, સાધનો, અને સંન્નેગોની સાંકળો એ મહાન કાયદામાં રાખી છે. આ મહાન કાયદાનું જ્યારે પુરતું જ્ઞાન મેલવાય છે ત્યારે જે સંતોષ, સખુરી અને ધડો મલે છે તે બીજી ગમે તેવી શીલસુરીથી મલી શકતાં નથી.

પુનર્જન્મ.

કરણીના કાયદામાં ખાસ અગત બીજો ભવ યાને પુનર્જન્મ બજાવાની છે. પણ ઘણા ખરા જરથોસ્તીઓ આપણા ધર્મમાં પુનર્જન્મ નથી એમ માની એ ઉત્તમ સિદ્ધાંત યાને પુરાવો શિવકારતા નથી; તેથી ખુદાઇ ઇનસાફની બારીકી, અદ્વત્ત ન્યાય, તે રહેમી બાપની રહેમદીલીના ખુલાસાથી અંજાણુ રહી કોઈ દુઃખના પ્રસંગમાં દુઃખનું મૂળ અને કારણ શું છે તેના અજ્ઞાન-પણામા બેહદ ગભરાટ અને સંતાપથી દુઃખી થાય છે; અને વળી કેટલાકો તો ખુદાના ઇનસાફ માટે પણ ખલલલાટ કરી મુકે છે. આવી રીતની નાસખુરીથી ખુદાના ઇનસાફને બદનામ કરી દુઃખી બનવાનું આપણા ધર્મના તરીકાથી તદ્દન ઉલટું હોવા છતાં, તે છોડી દેવાને બદલે, એક ઉત્તમ સિદ્ધાંત કાંઈબી તેહેકીક વગર મુકી બેસવામાંજ કેટલાક જરથોસ્તીઓ ડાહ્યાપણુ સમજે છે; પણ તે અકકલપસંદ નથી.

જુદા તરફ ઇનશાંનની ફરજો અને જીંદગીની નેમ શી છે તે દરેક ધર્મ શીખવે છે; તેથી દરેક ધર્મને આપણા પવિત્ર ધર્મ જેટલોજ વજનદાર અને સત્ય માની કોઈપણ ધર્મમાંથી સમ્યાક અને જ્ઞાન મેલવવું જોઈતું નથી. બીજા ધર્મો તરફ તારુણી અને સુમ ધરાવવી તે એકીનદારી નથી, પણ તે એકલપેટાઈ, જુદાઈ અને આપવડાઈ વધારે છે; યાતો તે જુદા જુદા ધર્મોનો મોકલાવનાર એક જુદા નહીં પણ જુદા જુદા હોય એમ માનવાની ગંભીર ભુલ જાહેર કરે છે.

આપણો પવિત્ર ધર્મ સંતોષી રહેવાને સુચવે છે. આવસ્તા શીખવે છે કે “સંતોષી જીવ સર્વેથી સંપૂર્ણ છે,” પણ એટલા ટુંક વાક્યમાં સંતોષ માટેના સાધનો મેંત્રવી શકતાં નથી; તેથી દુઃખ, મુસીબત વિગેરે આફતો પ્રસંગે સંતોષી રહેવું એ કાનુન અને સુચના પ્રમાણે અમલ થઈ શકતો નથી. પુનર્જન્મનું સિદ્ધાંત સંતોષ મેળવવામાં મદદ કરે છે.

આપણા ધર્મમાં પુનર્જન્મ નથી એ હક લેનારાઓએ પેહેલાં તો એજ ખ્યાલ કરવો જોઈએ કે, આપણા ધર્મ પુસ્તકોમાંને ઘણોજ થોડો હિસ્સો આપણી પાસે મોજુદ છે, બાકીનો મોટો ભાગ તો ગુમ થયો છે. પાક જરથુસ્ત્ર સાહેબનાં એકવીસ નુસ્કોમાંનાં ફક્ત થોડાંજ નુસ્કો રહી ગયલાં છે, અને તેમાં ધણીક બાબતના ફક્ત ઇસારાઓ આપણને મળી આવે છે, પણ તેમનો તુલોતવીલ ખુલાસો જોવામાં આવતો નથી; ત્યારે શું આપણા સત્ત રાહબરે ફક્ત ઇસારાઓથીજ આપણે પુરું શિક્ષણ મેલવી લઈશું એવું વિચાર્યું હશે? પેલાં એકવીસ નુસ્કોમાંનાં

ધણાંક ગુમ થયાં છે તે ઉપર ધ્યાન પોહોચાડતાં આને જવાબ
 ખુલ્લો માલમ પડે છે કે આપણા સત્ત રાહજર ખાલી ઇસારાથી
 આપણને ગુંચવાડામાં નાખી ગયા નથી, પણ તેઓએ તો દરેક
 ઇસારાના ખુલાસાઓ પણ કીધેલા હોવા જોઈએ. કોઈ વળી
 એવો સવાલ ઉઠાવે છે કે તે નુસ્કોમાં પુનર્જન્મ જણાવેલો હશેજ
 એમ કેમ મનાય? આ સવાલના જવાબ માટે ખુદાના અપક્ષ-
 પાત ઇનસાફ તરફ અકકલના ગોહરે નિગાહ કરવી જોઈએ કે,
 જે ઇનસાફી બાપે બીજા માણસો માટે પુનર્જન્મ મુકરર
 કરી જરથોસ્તીઓને માટે તેનો બાધ નહી રાખ્યો હોય, તો તે પિતા
 પક્ષપાત માલમ પડે : પણ તે અદલ ઇનસાફીના રાજ્યમાં કશો
 પક્ષપાત તો છેજ નહીં, તેને સર્વે ધર્મો સરખાજ છે ; કારણ કે
 સર્વે ધર્મો જુદા જુદા વખત અને ઠેકાણાંએ કરીને જુદા જુદા
 અંશો નરોથી તે એકજ શકિતવાન સાહેબના મોકલેલા છે. દરેક
 ધર્મની બહારજ રાહરસમોમાં વધતો ચોછો તફાવત છે, પણ
 બાતેનમાં મૂળ અને પવિત્રાઈના કાયદાઓ તો એકજ છે. જુદા
 જુદા વખતની જુદી જુદી સમજ અને આચાર વચારના લોકોથી
 કરીને બહારની રાહરસમોમાં ફરક જોવામાં આવે છે.

ત્યારે ગુમ થયેલાં નુસ્કોમાં પુનર્જન્મ વિષે કશું નહીંજ હશે
 એમ જાણ્યા વગર કાંય માની લેવું જોઈએ? સાહેદ હોયબી, યા
 સાહેદ નહીંબી હોય, ત્યારે માનવું કયું? એ ગુંચવાડા માટે એ
 બેઠિ કલ્પનામાંથી કોણને અનુસાર ચાલવાથી નુકશાન, નાસબરી,
 અને ઇશ્વરી ઇનસાફ માટે અસંતોષ થાય છે, અને કોણને
 અનુસાર ચાલવાથી ફાયદા, સંતોષ, સજુરી અને ખુદાઈ અદલ

ઇનસાફ ઉપર બેહદ શુક્રગુનરી અને આફ્રીનો થઇ શકશે, તે તપાસવું જોઇએ.

ધારો કે આપણે અનેક જન્મો સ્વિકારતાં નથી અને એમ માનીએ છીએ કે આપણુ સર્વેનો આ જન્મ પહેલ્લેજ અને છેલ્લેજ છે ; તો એક ગુંચવાડો ઉભો થાય છે કે, જ્યારે આપણુ સર્વેનો આ પહેલ્લેજ જન્મ છે તો આપણુ સઘળાં નિર્દોષ હોવાં જોઇએ. પણ કોઇ સુખી, કોઈ દુઃખી, કોઇ તવંગર, કોઇ મુક્તેશ, કોઇ દરદી, કોઇ તંદરોસ્ત, કોઇ જ્ઞાની, કોઇ અજ્ઞાન એવી એકમેકથી ઉલટી સ્થિતીઓ કેમ જોવામાં આવે છે? કોઇને વગર તકસીરે દુઃખ દેવામાં અને કોઇને વગર લાભકાતે સુખ બક્ષવામાં આપણુને ખુદાઇ અદલ ઇનસાફની સમજ પડતી નથી. આપણુ સર્વે કહીએ છીએ કે ખુદાનો ઇનસાફ અદલ છે; પણ રવાનના અનેક જન્મોનો સ્વિકાર નહીં કરવામાં અને આ પહેલ્લેજ જન્મ માનવામાં ઉપલી જુદી જુદી સ્થિતીઓ માટે ખુદાઇ ઇનસાફની ખારીકી અને અદલપણું કશું જોઇ શકતાં નથી. અગર એમ માનીએ કે આપણી હાલની જીંદગીની ચાલચલણ પ્રમાણે આપણુને સુખી થા દુઃખી કીધાં છે, તો તે. પણ બંધ બેસતું નથી, કારણ કે કોઇને ભલી અને અશો જીંદગી ગુનરતાં પણ ઘણાં દુઃખો વેઠવાં પડે છે. જન્મથીજ સારી ખાસિયતો અને નેક જીંદગી ગુનરવા છતાં છેલ્લી ઘડી સુધી કોઇ ઉપર દુઃખો અને મુશ્કેલીઓ પડતી જોવામાં આવે છે, અને દુઃખ તથા મુસીબતમાં આખી જીંદગી પસાર થાય છે. એથી ઉલટી રીતે, કોઇ બચપણથીજ લુચ્ચાઇ વિગેરે દુર્ગુણોથી ખુરાઇમાંજ જીંદગી ગુનરનારો હોવા

જતાં તેને જીંદગી ભર સુખી અને ખુશાલ કરતો જોઈએ છીએ. ત્યારે આ જે દાખલા માટે આપણે એવું નહીં માની શકતાં કે આએ જન્મનીજ કરણીનાં બદલામાં દુઃખ યા સુખ વિગેરે મલે છે.

કોઈ વળી એમ માને છે કે દમણા દુઃખ પડવા છતાં સારી ચાલ ચલાવું રાખીએ તો તેનો બદલો બેહેસ્તમાં મળશે ; આ ફીલસુફી અદલ ઇનસાફની ખારીકી શોધનારાઓને ગમે ઉતરી શકે નહીં. આપણી માનવંત બ્રીટીશ સરકાર જે આપણને દેખાઈતી રીતે વગર તકસીરે દુઃખની સજામાં સજાડાવે, અને તેના બદલામાં એવી આશા આપે કે તમેને ભવિષ્યમાં એક સારો ઓધ્વો મળશે, તો તે આપણે કબુલ કરીએ કે ? આપણુ એવી રીતને ઇનસાફ ગણીએ કે ? જ્યારે ઇનસાફની એવી રીત આપણને અધટીત અને મગજના ફાંટા ભરેલી લાગે ત્યારે પછી ખુદના અદલ ઇનસાફ માટે એવી ફીલસુફી આપણે કેમ માન્ય કરી શકીએ ?

કોઈ વળી એમ માને છે કે દુનિયા ચલાવવા માટે સુખ-દુઃખ વિગેરે ખુદાએ કીધું છે. આ ફીલસુફી તદ્દન બંધ બેસતી નથી ; કારણ કે ફક્ત દુનિયા ચલાવવા માટે કોઈને વગર કારણે સુખી અને કોઈને વગર કારણે દુઃખી બનાવવું એ તો સાધારણ સમજ શક્તિને પણ વાજળી રૂચતું નથી. ભલી જીંદગી ગુજારતા એક દુઃખી શખ્શને જે એમ કહેવામા આવે કે દુનિયાં ચલાવવા ખુદાએ દુઃખ-સુખ નાખ્યું છે તેથી તમનેની વગર તકસીરે દુનિયાં ચલાવવા માટે પરવરદેગારે હાલમાં દુઃખ આપ્યું છે, પણ પછી બેહેસ્તમાં સારું સુખ આપશે, તો આ ફીલસુફીથી ભલી જીંદગી ગુજારતા

દુઃખી શખ્સને કદી પણ સધીઆરો મલનાર નથી. આવી ફીલસુફીનો એજ જવાબ મલશે કે ખુદા વગર તકસીરે દુઃખો નાખી પછી એહેસ્તમાં સુખી કરે તો તે ભલી ચાલના બદલાનુંજ સુખ આપે ; કાંઈ એમ તો થઈ શકેજ નહીં કે દુઃખો ખમતી વેળાએ જુરાં કામો યાને ગુનાહો થાય તેના બદલામાં દોજખ નહીં ભોગવવું પડે અને વગર તકસીરે ખમેલાં દુઃખના બદલામાં જે જે પાપો થયાં હોય તે માફ થઈ શકે. તેમજ વળી નાના બાળકોને ભારી વેદનામાં રીખી રીખી મરણ પામતાં જોઈએ છીએ, ત્યારે તેને કયા કાનુન યાને ફીલસુફી પ્રમાણે દુઃખ આપવામાં આવ્યું, તે પણ સમજી શકાતું નથી ; તેને દુઃખના બદલામાં એહેસ્ત મલવાની ફીલસુફી પ્રમાણે જે એહેસ્તમાં સુખ પણ આપવામાં આવે તો તે બીચારું બાળક શું સમજે ?

સુખ-દુઃખ ભોગવવાની બાબતમાં કોઈ વળી એવી ફીલસુફી આગળ ધરે છે કે ખુદા દુઃખ આપતા નથી, પણ સેતાન તરફથી દુઃખ દેવામાં આવે છે. આ ફીલસુફીમાં ખુદાના સર્વોપરીપણા તથા સર્વ શક્તિને ઝાંખ લાગે છે, કારણ કે અહીં સેતાન ખુદાનો હરીફ ઠરે છે અને સેતાનના કામો ખુદા અટકાવી શકતા નથી. પણ આપણ સર્વે જાણીએ છીએ કે ખુદા સર્વોપરી અને સર્વ શક્તિવાન છે. ખુદાનો હરીફ કોઈ નથી : તે તો એકલો યજ્ઞદાન છે. આવી રીતે ખુદાને સર્વોપરી, સર્વ શક્તિમાન અને એકલો યજ્ઞદાન જાણવા છતાં સેતાનથી આવી પડતું દુઃખ પણ માની શકાતું નથી. વગર તકસીરે દુઃખો ભોગવી એહેસ્તમાં તેનો બદલો મલવાની આશા કે દુનિયાં ચલાવવા માટે

દુઃખસુખ નાખવામાં આવે છે એ દલીલ અને સૈતાન દુઃખ નાખે છે એ દલીલસુધીથી ખુદાનાં અદલ ઇનસાફ, સર્વ શક્તિ અને રહેમ દીલી સમગ્ર શકાતાં નથી; પણ એકજ મહાન પુરાવાથી આપણે આપણી તથા સર્વેની હાલત માટે વાસ્તવીક ખુલાસો મેલવી શકીએ છીએ, અને તે મહાન પુરાવો યાને સિધ્ધાંત તે રવાનના અનેક જન્મો અને કરણીનો કાયદો છે.

દોજખ અને બેહેસ્ત.

કોઇ પણ મનુષ્ય મરણ પામી તુરતજ બીજો જન્મ લેતું નથી; પણ મરણ પછી દોજખ અને બેહેસ્તનો પણ અનુભવ લેવો પડે છે. દોજખ અને બેહેસ્ત કેવી રીતે ભોગવાય છે તેના થોડાક ખુલાસાની જરૂર છે.

ખુદાશનાસાનોના જ્ઞાનથી જાહેર થયું છે કે માણસ મરણ પામે છે ત્યારે ખાકી શરીરમાં ભેલાયલાં છ તત્ત્વો છુટાં પડે છે; અને રવાન છાયા શરીરમાં આવી ખાકી શરીરની બહાર નીકલી જાય છે. આ છાયા શરીર ચાર જાતનાં ધરતુનું બનેલું છે; જે છાયા શરીર પ્રાણુ તત્ત્વને સુર્યમાંથી ખેંચીને આપણને જીવન શક્તિ પુરી પાડે છે.

એ શરીર બીજાં પાંચ તત્ત્વોને લઇને ખાકી ખોલ્યામાંથી બહાર નીકળ્યા પછી થોડી વાર સુધી એક બારીક “દોરી”થી ખાકી ખોલ્યાંને છાયા શરીર સાથે જોડી રાખે છે. આ વખતે સુજરનાર છેલ્લો દમ લેતું જણાય છે. જ્યારે પેલી બારીક દોરીનો સંબંધ પણ ટુટી જાય છે ત્યારે પેલું ખાકી ખોલ્યું નિરજીવ થઇ પડે છે. આ બારીક દોરીનો સંબંધ તુટવા પહેલાં થોડીક

પણ સુધી ગુજરનાર ઇનિશાન એક ભારી કામમાં ગુંતાય છે. તે કામ એ છે કે ગુજરનારને પોતાની આખી જીંદગીના તમામ કામે એક પાંછી એક યાદ આવે છે, અને બહુજ ઝડપથી તે પોતાની કુરણી અને હાલતો યાદ કરી જાય છે ; અને સઘળાં દુઃખ-સુખ વિગેરે માટે તેને ખુલાસા મળે છે. આ ઉપરથી તે અનુભવ અને ઘડો મેળવી શકે છે, જે તેને ખીન્ન જન્મમાં કામ લાગે છે. આ હાલતનો લાભ ગુજરનાર ત્યારેજ લઈ શકે છે કે જ્યારે તેની આગલ રહેનારાં સર્વે સખુરી અને શાંતી જાલવી ચુપ રહ્યાં હોય ; નહીં તો આગલ રહેલાંઓનાં ગભરાટ અને કલાપીટથી ગુજરનાર પણ અશાંત બની જઈ જોઈએ તેવો અનુભવ કે ઘડો લઈ શકતો નથી, અને ગભરાયલી હાલતમાં અને અશાંત સ્થિતિમાં ગુજરવાથી બહુ દુઃખી થાય છે.

મરણ પછી છાયા શરીરમાં ખીન્ન તત્વો લગભગ છત્રીસ કલાક રહે છે, અને ત્યાર પછી પાંચ તત્વો છાયા શરીરમાંથી પણ નીકળી જાય છે, જેથી છાયા શરીર બાકી શરીરની સાથે નાશ પામે છે, યાને છાયા શરીર જે જે ઇથરનું બનેલું છે તે તે ઇથરમાં મળી જાય છે, અને પ્રાણ તત્વ જેને છાયા શરીર ખેંચતું હતું તે, છાયા શરીરના નાશ પામવાથી, દુનિયાનાં પ્રાણ તત્વમાં મળી જાય છે. આ પછી બાકી રહેલાં ખીન્ન ચાર તત્વોમાનું ચોથું અંત્રલ તત્વ છુટું પડે છે, અને તેના ચઢ ઉત્તર ગોચા સાત તબક્કાઓ બંધાય છે. ઇનિશાન પોતાની જીંદગીમાં જેવી જેવી ઇચ્છાઓ અને જુસ્સાઓ ધરાવતું હોય તે મુજબ અંત્રલ પદાર્થ ઘટ થાય છે. જુરી ઇચ્છા અને જુસ્સાઓ રાખ્યાથી તથા માંસ-મચ્છી વીગેરે જુસ્સાઓ ઉશકેરનારા

ખોરાક અને ડેરી પીણું લેવાથી, ઔશ્વલ શરીરનો નીચલો ભાગ ઘટ થાય છે, અને જે ભાગ વધારે ઘટ થયેલો હોય છે તેમાં ગુજરનારનું રવાન જન્યુત થાય છે. ઔશ્વલ તત્વના આ સાત ભાગોને ઔશ્વલ ભુવનના સાત તત્ત્વજ્ઞો ગણવામાં આવ્યા છે. આ સાત તત્ત્વજ્ઞોમાંનો અકેકા તત્ત્વજ્ઞ અકેક કરતાં વધુ ચઢીયાતો છે. પેહેલાં કરતાં બીજો, બીજા કરતાં ત્રીજો, એ માફક અકેકથી વધુ ચઢીયાતો છે. નિચલા યાને પેહલા જે તત્ત્વજ્ઞોમાં દોજખના આગળો ખમવા પડે છે, અને ત્રીજા અને ચોથામાં ઓછું દુઃખ ખમવું પડે છે, જ્યારે પાંચમાં, છઠ્ઠા અને સાતમાં તત્ત્વજ્ઞો દુઃખ વગરના છે, જેને આપણા ધર્મમાં હમેસ્તગાન કહે છે. આ બહેસ્ત અને દોજખની વચમાંની સ્થિતી છે. ઇતિશાને ધુરા વિચાર, વચનો અને કામો વધારે કીધેલાં હોતાં નથી, અને ધુરી ઇચ્છા અને જુસ્સાઓ પણ વધારે નહીં હોય, તો તે ઔશ્વલના પેહેલલા અને બીજા તત્ત્વજ્ઞોમાં જન્યુત થતો નથી, કારણ કે તેનાં એ તત્ત્વજ્ઞના કાલજુતો ઘટ થયેલાં હોતાં નથી. તેથી એ કાલજુત વિખરાઈ જાય ત્યાં સુધી તે ભર ઉંઘમાં હોય તેવી સ્થિતીમાંજ રહે છે, અને એ કાલજુત વિખરાઈ જતાં તે ત્રીજા ભુવન ઉપર જન્યુત થાય છે. ચોકસ વખત સુધી તેમાં રહી, તે ચોથા તત્ત્વજ્ઞ ઉપર જાય છે, અને એમ એક પછી એક કાલજુત વિખરાતાં જાય છે.

સારી નીતિ રીતી રાખનારાંઓ અને ફળની ઇચ્છા રાખી સારાં કામો કરનારાંઓ, હમેસ્તગાનવાળા ઉપલા ત્રણ તત્ત્વજ્ઞોમાં જન્યુત થાય છે, નિચલાં ચાર શરીરો વિખરાઈ જાય ત્યાં સુધી તે મિટ્ટી

ઉંઘમાં પડે છે. પણ આ સુખ અને આરામ શાંતીથી ત્યારેજ મેલવી શકાય છે કે જ્યારે તેના જીવતાં લાગતાં વળગતાંઓ તેને માટે કલાપીટ અને શોહોર બંકાર કરતાં નથી; અગર ગુજરનાર પાછલ ઘણો કક્કાટ કરવામાં આવે છે તો ગુજરનાર આ વળ-તની અગાઉ મિઠી ઉંઘના આરામમાંથી નિયત્રાજ તત્ત્વક્રાઓમાં જંગૂત થઇ જાય છે અને તેના ખેશવદોની નાસખરીથી દુઃખી થાય છે.

આ સાતે તત્ત્વક્રાઓના કાલજીતો જેટલા પ્રમાણમાં ઘટ થયલાં હોય તેટલો વધુ વખત તેને વિખેરાતાં લાગે છે; આ શરીરો વિખરાઇ જવા બાદ, માનસીક ભુવન યાને બેહેસ્તના સાત તત્ત્વક્રાઓ ઉપર રવાન જંગૂત થાય છે. બેહેસ્તના આ તત્ત્વક્રાઓ અકેકથી વધુ ઉમદા સુખો અને ઉંચી લાલત બક્ષનારા છે; પણ આ તત્ત્વક્રાઓમાંના કોઇ ઉપર પણ સ્વાર્થી કામો માટે જવાઇ શકાતું નથી. સારાં કામો પણ જો સ્વાર્થી હોય તો તેનો બદલો હમેસ્તગાનમાંજ મલે છે. બીનસ્વાર્થી ભલાં કામો, બીન-સ્વાર્થી મોહોબત, બીનસ્વાર્થી ખરી ભક્તિ, તથા દરેક બીન-સ્વાર્થી ભલા હેતુ યાને તેમો માટેજ બેહેસ્તમાં બદલો મલે છે. આપણને હ્યાં યાદ રાખવું જોઇએ કે અસ્ત્રલ ભુવન ઉપર જેમ એક પછી એક તત્ત્વક્રાઓમાં જંગૂત થવાય છે, તેમ બેહેસ્તમાં થતું નથી. કારણ કે બેહેસ્તના સાત તત્ત્વક્રાઓમાં પડદા જેવી આવ રહેલી નથી. તેથી બીજા તત્ત્વક્રાના સુખ માટે પેહેલ્લા તત્ત્વક્રા ઉપર ખોટી થઇ બીજા તત્ત્વક્રા ઉપર જવાની જરૂર રહેતી નથી. પણ રવાનની કરણી પેહેલ્લા અને બીજા તત્ત્વક્રાના સુખને લાયકની હોય છે તો

તે બીજા તબક્કા ઉપરથીજ બેઉ તબક્કાનું સુખ અનુભવી શકાય છે. એવીજ રીતે જેથી તબક્કા માટે લાયકાત ધરાવનાર હોય તે તબક્કા ઉપર પાંચરો જઈ તે બીજા નીચલા તબક્કાઓના સુખ સાથે તે તબક્કાનું સુખ ભોગવી શકે છે.

જેમ આપણે સાત તત્વોના કોઠામાં જોઈ ગયાં છીએ તેમ માનસીક ભુવનના બે ભાગ છે: બુદ્ધિ-મનસ અને કામ-મનસ. તેજ પ્રમાણે બહેસ્તના સાત તબક્કામાંથી ચારનો ૩૫ વિભાગ બન્યો છે, અને બીજા ત્રણ તબક્કાનો અરૂપ વિભાગ બનેલો છે. આ સાત તબક્કામાં ઉંચા ઉપરથી નીચલા તબક્કાનું સુખ અનુભવી શકાય છે, પણ નીચલા ઉપરથી ઉપલા તબક્કાનું સુખ મેલવી શકાતું નથી.

કુટુંબીઓ માટે બીનસ્વાર્થી મોહોબત અને દયા ધરાવનાર ૩૫ વિભાગના પેહેલ્લા તબક્કામાં જઈ શકે છે. જ્ઞાન કે ફીલસુફી સમજ્યા વગરના ધર્મ તરફ બીનસ્વાર્થી પ્યાર ધરાવનારાં બીજા તબક્કામાં જઈ શકે છે. અને જ્ઞાન ધરાવી ધાર્મિક ફરમાનોની ફીલસુફી જાણીને ધર્મ તરફ બીનસ્વાર્થે પ્યાર ધરાવનારાં ત્રીજા તબક્કા ઉપર જઈ શકે છે. ખુદા તરફની બીનસ્વાર્થી જનકેશાની કરનારા અને ખુદાશનાસીનો અભ્યાસ કરી અષોષમાં આગળ વધનારા ૩૫ વિભાગના સૌથી ઉચા યાને ચોથા તબક્કા ઉપર જઈ શકે છે. અહીં ૩૫ વિભાગના ચાર તબક્કાઓ પુરા થાય છે.

હવે આપણે અરૂપ વિભાગ માટેની અગત્યની બાબત ધ્યાનમાં લઈએ. માનસીક તત્વોમાંનાં ધણાજ ઉંચા તત્વોથી

બનેલો આ અરૂપ વિભાગ છે. આ અરૂપ વિભાગમાં સર્વે
 મનુષ્યનાં ફરોહરો રહે છે. આપણુ સાધારણ મનશક્તિવાળાં
 તથા સાધારણ પવિત્રાઈ જાલવનારાંઓનું આપું ફરોહર હંમેશાં
 કામ કરતું નથી, પણ ફરોહરનું અકેકું કીરણ માત્ર દરેક જન્મે
 નવું આવે છે. જે કીરણ મારફતે આપણે દુનિયામાં જીંદગી
 ગુજરીએ છીએ, તે ગુજરવા પછી ફરોહરમાં મરી જાય છે.
 અને આ જન્મ માટે બીજું નવું કીરણ ફરોહરમાંથી બહાર આવે છે.
 પણ તે પોતા સાથે આગનાં કીરણોનો અનુભવ બીજ રૂપે અંતઃકર-
 ãમાં લેતું આવે છે. આપણે ઉપર જોઈ આવ્યાં છીએ તેમ આપણું
 ફરોહર અરૂપ વિભાગમાં રહેતું હોવાથી, દરેક મનુષ્યને આ દુનિ-
 યામાં પાછો જન્મ લેવાની આગમય ફરોહરમાંથી બીજું નવું
 કીરણ લેવાને અરૂપ વિભાગમાં જવું પડે છે. પણ જીવનું કામ
 પુર હોયથી થઈ શકતું નથી. જેઓ એ તત્ત્વજ્ઞાનું સુખ
 મેલવવાને લાયક હોય છે તેઓજ ભાન સાથે એ તત્ત્વજ્ઞા ઉપર
 ફરોહરમાં કીરણ મેલવવા આવી શકે છે. બાકી જેઓ એ તત્ત્વજ્ઞાને
 લાયક થયલાં નથી હોતાં, તેઓ ખેભાન હાલતમાં રહી એક
 નવાં કીરણ તરીકે જીવતા કીરણના અનુભવો સાથે લઈ બીજાં
 જન્મ પામે છે. ખુદાશનાસીમાં આગલ વધેલાં નર-નારીઓ અને
 પોતાની જાતી મેહેનતે બીન સ્વાર્થે જ્ઞાનનો ફેલાવો કરનારાંઓજ અરૂપ
 વિભાગનાં બીજાં યાને માનસીક ભુવનના છઠ્ઠા તત્ત્વજ્ઞા ઉપર આવી
 શકે છે. સુંપર્ણ અષો થયલા પુરૂષો, જેવા કે મહાન પેગમ્બરો,
 આખેદો, અથવા ગુરૂપદ પામેલાઓ અને તેઓને પગલે ચાલી લગ-
 ભગ તેવાજ થયલા સાલેકો, સાગેદો યાને ચેલાઓ સૌથી ઉંચા યાને
 સાતમાં તત્ત્વજ્ઞામાં જઈ શકે છે.

જીવું તત્વ જે બુદ્ધિ છે, તે આપણા કોઈનાંમાંથી પુરતું ખીલ્યું નથી. આ વાચુંજ એટલું તત્વ છે : જે ખીલવીને જરથુસ્ત્ર સાહેબે બુદ્ધિક ભુવન ઉપર રહી ત્યાં આત્મિક આવાજ [અહુનવર] સાંભળીને મજદયસ્તી દીન જાહેર કીધી હતી. સત્ત જરથુસ્ત્ર સાહેબ વિષે આપણે એમ જાણ્યું છે કે દાદાર અહુરમજદે જરથુસ્ત્ર સાહેબને એવાં અમૃતનું ટીપું* પાતું કે જેથી પાતાકથી અરશ સુધી સઘળું જોયું અને કુલ નીચલી આક્રમને એક ઝાડની માફક જોઈ. જેવી રીતે ઝાડના એક થડ ઉપર હજારો ડાળ પાંખડાં અને બેહદ પાંદડાંઓ અને રેસાઓ હોય છે, તેમ કુલ મનુષ્ય જાત અને તમામ પેદાયશને એક અવિનાશી મૂળની શાખાઓ અને ડાંખળાંઓ માફક જોઈ, જેનો કાંઈ ભેદ આપણને હોમની ક્રિયામાં હોમનો રસ (અમૃત) પીવામાં મળે છે. ખરી ભકિત યાને કુલ માનવી જાતથી તે કુલ પ્રાણી માત્ર તરફની ભરપુર દયા રાખવાના સદ્ગુણથી એ બુદ્ધિક તત્વ ખીલી શકે છે.

હાલમાં તો આપણે “કારણ-શરીર” પણ પુરતું ખીલવી શક્યાં નથી, અને નીચલાં મનસથીજ કામ કરનારાં છીએ. ગુપ્ત શીલસુદ્ધીના, ખુદાશનાસી અથવા ધાર્મિક જ્ઞાનના ભેદો ઉકલાવવાને મન રોકવાથી ઉપલું બુદ્ધિ મનસ ખીલી શકે છે.

* અમૃતનું ટીપું તે અલંકારિક રીતે બુદ્ધિક ભુવન માટે લખાયું છે. કારણ કે ખુદાશનાસીમાં આગળ વધેલા પોતાના અનુભવથી જાહેર કરે છે કે બુદ્ધિક ભુવન ઉપરથી કુળ મનુષ્યોમાં એકતાઈ જોડાયલી બુદ્ધિક નજરે જોઈ શકાય છે.

હાલે આપણે એટલાં બધાં અધુરાં હોવાં છતાં બીજા જન્મે
કંઈ સંપૂર્ણ થવાની બાબત નહીં માનિયે તેમાં આપણને કદાચ
લાલ કે જેરલાલ થાય નહીં, પણ સંપૂર્ણ થવાનો લાલ નહીં
જેવો મહેલો બાણી બેહદ નિરાસી ઉપજે છે. આજે શ્રેયોસ્તીઓ
સંપૂર્ણ અપો થયલા છે કે ફરી જન્મ નહીં પામે ?

આત્મિક ભુવન એ ખુદમાં હમસાજ થવાનું યાને યોગ
મેળવવાનું મુકામ છે. એ મુકામ વિષેની સમજ ઉંડી હોવાથી
હું વિસ્તારી શકત નથી. પણ અપોષના તરીકાઓ મેળવવાથી
તે ઉંડી સમજ સૌ પોતપોતાની લાયકાત મુજબ મેળવી શકે.

હ્યાં આપણે સાત ભુવનોની માત્ર ઘણીજ ટુંક નોંધ
લીધી છે.*

આપણે મરણ પછીની બેહોશી અને દોષખના તત્વકાળો
માટે જે વર્ણન જોઈ આવ્યાં છીએ, તેમાં જીવતાંઓની રડાપીટથી
ગુજરનારને ભોગવતી પડતી હલાકી અને અશાંતી બાબે જે બાણ્ય
છે તે સારી રીતે યાદ રાખવું જોઈએ, અને કોઈ બેશી યા
વહાલાંના આ કાંતી જેહાંત છોડી જવાના મંભીર વખતમાં સજુરી,
સંતોષ અને શાંતી રાખી મરનાર વહાલાંની હવે પછીની મિ-
નોઈ જીંદગીના સુખ માટે આપણી ફરજ શી છે તે અદા
કરવી જોઈએ.

* એ બાબેના વધુ ચુલાસા માટે જુઓ “મરણ પછી માણસની

જુદી જુદી જાતની કરણી.

હવે આપણે કરણીના કાલ્પના માટે કાંઈક સંક્ષેપ ખુલાસો મેલવીએ. આગલા જન્મોમાં એકલા થયલાં સંચીત કર્મમાં મોટો ભાગ જે સારાં કર્મોનો જ હોય તો સારાં કર્મના વધુ પ્રમાણને લીધે તે માણસની ખાસિયત, સારી જીંદગી ગુમરવા છતાં, આગલાં સંચીત કર્મોમાંનું જે જે ખુર કર્મ એકદુરુ થયલું હોય તેનો ઘટતા વખત સુધી અનુસરતાં દુઃખમાં જલ્દો મલે છે. દુઃખ ભોગવવાનો વખત જે મુકરર થયલો હોય તેટલો પુરો થવે સારાં કામોનો જલ્દો શરૂ થાય છે. આવી રીતે દુઃખ સુખની સ્થિતી ધનસાનો ભોગવે છે, જેને માટે આપણે સારા નરસા ગ્રહોની તાસીરોમાં ધનસાનને ફરતાં જોઈએ છીએ. આ ઉપરથી આપણે સમજી શકીએ છીએ કે સારા નરસા ગ્રહોની અસર શા માટે આવે છે. એજ માફક જેઓના આગલા જન્મોમાં સંચીત કર્મનો મોટો ભાગ ખરાબ કર્મનો હોય છે તેઓ ખરાબ કર્મના મોટા જથ્થાને સળખે હલકી ખાસિયત ધરાવે છે. પણ તે હલકી ખાસિયત ધરાવવા છતાં પણ તેઓના આગલા જન્મોમાં જેની સારૂ કર્મ કીધું હોય તેનો જલ્દો તેઓને અનુસરતાં સુખમાં મલે છે; યાને એક પણ સારાં કર્મનો યા નહારાં કર્મનો જલ્દો કોઈ પણ ધનસાનને મલ્યા વગર રહેતો નથી.

કોઈ વેળા કોઈ ભરપુર સુખી છતાં મનથી બેચેન અને અસંતોષી રહે છે. તેનું કારણ એ જણાય છે કે આગલા જન્મમાં એકસ સારાં કર્મ કીધાં હોય, પણ નિષ્ઠા યાને ધારણા પરમાર્થ અને સારી નહીં હોય—જેમ કે સારી સખાવતો કીધી હોય પણ

તેના બદલામાં માનપાન, નામના યા ખુશામતી ધારણા યા ધમ્મજ રાખી હોય—તો આ ખાકી ભુવન ઉપર તેની સાંકડી ધારણા-ને લીધે સારું કર્મ નહીં રચાયલું હોવાથી તે મનથી અસંતોષી રહે એ વાસ્તવીક છે.

વળી કોઇનું યુરું કરવાની યા નુકશાન પોહોંચાડવાની નેમથી કોઇએ યુરું કાર્ય કીધું હોય, પણ તે સાંભા ધણીના કોઇ શુભ કર્મને સંજોગે યા તો નુકશાન પોહોંચાડનારની સમજ શક્તિ કાર્યને અનુસરતી નહીં હોવાને સળખે તેને નુકશાન પોહોંચાડનારાં કર્મથી કાયદો પોહોંચી જાય, યાને તેનું યુરું થવાને બદલે ભલું થઇ જાય, તો એ બાબદમાં પણ ઉપર જણાવેલી બાબદ મુજબ ખાકી ભુવન અને માનસીક ભુવન ઉપર જુદી જુદી કીસમના રૂપો રચાય છે, અને તેનું પરીણામ પણ જીજ્ઞ જન્મોમાં જુદી જુદી હાલતમાં મળે છે.

એજ માફક સમજ શક્તિની કોતાઇથી યા સામાં ધણીના કર્મ સંજોગે કોઇ સારી નીષ્ટાએ કોઇનું સારું કરવા જતાં તેના હકમાં નુકશાન પોહોંચી જાય તો ઉપલા દાખલાથી ઉલટી રીતે તેના પરીણામમાં ખાકી ભુવન ઉપર દુઃખો પડવા છતાં તે સંતોષી રહી શકે છે.

ઉપર મુજબ કાર્ય કરવામાં અને ધારણામાં તકાવત પડે છે, તેથી તેના પરીણામમાં ખાસિયત અને હાલત પણ જુદાં જોવામાં આવે છે. જેમ કે ધુરી યા સારી ધારણાના પરીણામમાં ધુરી યા ભલી આસિયત અને ધુરા યા ભલાં કાર્યોના બદલામાં દુનિયાનાં સુખ-દુઃખના સંજોગની ધુરી ધારણાના અસંખ્ય જથ્થાને

સગળે ધુરી ખાસિયત ગ્રહણ થાય છે; તેમજ લક્ષી ધારણા-
ઓના જથ્થાથી લક્ષી ખાસિયત ગ્રહણ થાય છે. લક્ષી અથવા ધુરી
ખાસિયતોને અનુસાર સૌ પોત પોતાનો વખત આ દુનિયામાં
કાઠી બીજી સાડ નરસુ કર્મ જમા કરે છે, યાને ક્રિયામાન ઉભુ
કરે છે.*

આ ઉપરથી આપણે આપણા વિચારોને અને ધારણા અને
મકસદોને બહુજ શુદ્ધ કરવાં જોઈએ; તે સાથે કાર્યો બુદ્ધિથી
કરવાં કે જેથી સારી નેમ પ્રમાણેજ સાડ પરીણામ લાવનાર
કાર્યો થાય.

કાંઈ વેળા અતી લલા યાને ધણા શ્રેષ્ઠ અપોષ જલવનાર
માણસ ઉપર દુઃખ પડતું જોવામાં આવે છે, ત્યારે એક ગુંચવાડો
ઉભો થાય છે કે આ રાખસ હાલે એટલી શ્રેષ્ઠ અપોષ ધરાવે
છે તે છતાં એની ઉપર એવો ગજબ પડવાનો સગળ શો હશે?
આ બાબદના ગુંચવાડા માટે નીચલી બીના ધ્યાનમાં રાખવી
જોઈએ. આગલા જન્મ અગાઉના એક બે યા એથી બી વધુ
જન્મ અગાઉનો બદલો સંજોગ નહીં મલવાથી રહી ગયો હોય
તો તે સંજોગ મલવે ધણા જન્મો પછી પણ ભોગવવો પડે છે;
પણ કરણીના જ્ઞાનની પુરેપુરી વાકેફગારી હોય તો દુઃખનાં
કારણો સારી રીતે સમજી દુઃખ અને આક્રમના પ્રસંગે તે સધુરી
અને સંતોષથી સહન કરી શકાય છે. તેમજ તે પ્રસંગો ઉપર જેમ

---

* જુલો જાનેવારી અને ફેબ્રુઆરી ૧૯૦૬ ના ચૈરાગ ચોપાન્યાં,
પૃષ્ઠ ૧૦ થી ૧૯ અને ૬૧ થી ૬૮.

કર્મના જ્ઞાનથી અજ્ઞાન રહેલાંઓ બીજું નવું કર્મ યાને ક્રિયામાન ઉભું કરે છે તેમ નહીં કરવા માટે સાવચેત રહેવાને બની આવે છે. કરણીના કાયદાની વિગત એટલી તો બોહોલી છે કે આ નાનાં પુસ્તકમાં તે વિગતવાર દર્શાવી શકાય નહીં, તેમજ એ બાબે અને પ્રગટીકરણના કાયદા બાબે ઘણી એક ઉમદા કેતાબો બાહર પડી ચુકેલી હોવાથી, તે વીસ્તારવાની અત્રે અગત્ય નથી. આ જગ્યાએ ટુંકમાં સંતોષ માટે એક સાંધન તરફે થોડું વર્ણન કરાયું છે, કે જેથી દુઃખ અને મુશ્કેલીના પ્રસંગે તથા લલા-ભુડા સંજોગો વખતે ધીરજ રાખવાને બની આવે.

હવે સંતોષ માટે બીજી એક અગત્યની બાબદ તપાસીએ.

ઇચ્છા-વાસનાનો નાશ.

અસંતોષનું પેહેલું કારણ કરણીના કાયદાનું અજ્ઞાનપણું છે. વાસ્તે સંતોષી થવા માટે એ મહાન કાર્યના જ્ઞાનથી વાકેફ-ગારી મેલવી હવે અસંતોષનું બીજું કારણ જે ઇચ્છા-વાસના છે તે ઉપર ધ્યાન પોહોંચાડીએ.

ઇચ્છા એ ઇનસાનને ભોલવી ભુલું પાડનારો જોયા એક ભુત અને ખરો રસ્તો ચુકવનાર મોટો શત્રુ છે. એ ઇચ્છારૂપી શત્રુજ આપણને ફરી ફરી આ દુનિયામાં ખેંચી લાવે છે, અને આપણાં મનને ભટકવું કરી જુદી જુદી તરેહવાર વાસનાઓમાં રોકી નાંખી જીંદગીની મુખ્ય નેમ, જે સંપૂર્ણ અષોષ અખતવાર કરી સંપૂર્ણતા મેલવવાની છે, તેનો ખ્યાલ વટીક એ ઇચ્છારૂપી શત્રુ થવા દેતો નથી. આપણું આગળ જોઇ આવ્યાં છીએ તેમ અસ્વચ્છ શરીરને ઘટ કરનાર પણ ઇચ્છા અને ભુરસાઓ છે. આવી રીતનો

આપણો એ મોટો શત્રુ મરણ પછીની બેહેસ્તનો સુખો આરામ જલદી મેલવવા દેતો નથી. આ ખાફી હૈયાતીમાં પણ એ ઇચ્છાઓ આપણને મલેલી નિયામતો છતાં અસંતોષી રાખે છે. માટે આ યુરા શત્રુ ઉપર આપણને જીત મેલવવી જોઈએ.

ઇચ્છાઓની ઉત્પત્તિ કેવી રીતે થાય છે તે આપણે તપાસીએ. જે બાબદથી સુખ પ્રાપ્ત થાય છે, તે બાબદ મેલવવાની ઇચ્છા ધણું કરીને ફરી ફરી આવે છે; તેથી ઇચ્છા કેવા વિચારોથી ઉપજે છે તે પેહેલાં શોધવું જોઈએ.

એવા વિચારો ઉપજવાનું એક કારણ એ છે કે આપણી આસપાસ અને કુલ સૃષ્ટિમાં માનસીક પ્રવાહ વહી રહ્યા છે. વગર આંકાસ રાખવે લોકો તરેહવાર વિચારો કર્યાં જાય છે. એ વિચારો પોતપોતાને અનુસરતી ખાસિયતવાળાં મનુષ્યમાં પ્રવેશ કરે છે. એજ માફક તેઓ આસપાસ એકમેક ઉપર ફેંકાતા રહે છે; અને માનસીક પ્રવાહ જે સૃષ્ટિમાં પ્રસરી રહેલો છે, તેમાંથી દરેક વિચાર પોતાને અનુસરતો પદાર્થ ખેંચી લઈ ગતી મેલવે છે. નબળાં મનશક્તિના યાને વિચાર ઉપર કાબુ નહીં ધરાવનારાં માણસોમાં જાત જાતનો પદાર્થ પ્રવેશ થવા પામે છે, અને વારંવાર ઉપજેલા વિચારોને અનુસરતી ઇચ્છાઓ કરવામાં મનુષ્ય જાતીનો મોટો ભાગ ફસી પડે છે.

ઇચ્છા અને ખાસિયતની ઉત્પત્તિ વિચારોથી છે. માટે આપણે પેહેલાં પ્રકરણમાં જોઈ આવ્યાં તે પ્રમાણે હુમતની જલવણી રાખવાની ચોકસાઈથી સારા વિચારો અંદરથી યુરા વિચારો ફર કરતાં રહેવાની ચાલુ કાશીશ રાખવી જોઈએ કે જેથી આ

બહારના વિચારોમાંનાં જે જે જુરા હોય તે આપણામાં પ્રવેશ થઈ શકે નહીં. અલણ લોકોના નિર્ભય વિચારો અને નિર્ભય ઇચ્છાઓની જલમાં સપડાઈ જઈ વગર અગત્યની ઇચ્છાઓ કરવામાં આપણો અમુક વખત નહીં જુમારી આપણી આ જીંદગી સફળ કરી લેવી જોઈએ.

વિચારોના બાહરના ઘસારો તથા માનસીક પ્રવાહથી ઉપજતા વિચારો અને વિચારોનું ઇચ્છા અને ખાસિયતમાં બદલાઈ જવું એ વિષે આપણે થોડુંક જાણી શક્યાં; હવે દરેક ઇનસાનની પોતાનીજ ઇચ્છાનો જરૂરો કેમ થયો છે તે તપાસીએ.

જેમ જેમ ઇનસાન વધુ અજ્ઞાન હોય છે તેમ તેમ તકલીફી ચીજો ઉપર વધુ ખેંચાયતું રહે છે. જેવી ચીજ યા બાબત ઉપર ખેંચાણ થા લાવ હોય છે તેવી ચીજ યા બાબત મેલવવાની ઇચ્છાઓ થાય છે.

આપણુ જોઈ ગયાં કે કરણીના કાયદા પ્રમાણેજ દરેક ઇનસાન પોતાની આગલી કરણીને અનુસારજ દરેક બાબતો સંજોગ મેલવે છે. પણ એ મહાન કાયદાના અજ્ઞાનપણાથી ઇનસાનો એક પછી એક ઇચ્છાઓ કર્યુંજ જાય છે. તેમાંથી જે જે ઇચ્છાઓ તેની કરણીને અનુસરતી હોય છે તે બર આવે છે, બાકીની અસંખ્ય ઇચ્છાઓ સફળ થતી નથી. એવી રીતે રહી ગયલી વાસનાઓ મરણ બાદ અંતરલ ભુવન ઉપર પુર બહારમાં ખીલે છે, પણ ત્યાં તે વાસનાઓને અનુસરતાં બાકી સાધનો નહીં હોવાથી સ્ત્રી દુઃખ પછી તે ઇચ્છાઓ મંદ પડી જઈ જીજ રૂપે રહી જાય છે, અને જ્યારે દોષજ અને જોહેશતના તબક્કાઓ પસાર કરી માણસ આ

દુનિયામાં ફરી જન્મ પામે છે, ત્યારે પેલી મંદ પડેલી યાને બીજ રૂપ ઇચ્છાઓને અનુસરતા સંતોગો મલતા જવાથી તે બીજ રૂપ ઇચ્છાઓ પાછી પ્રવૃત્તિ થાય છે યાને ફેલાવા માંડે છે; અને વળી તેમાં નવી નવી ઇચ્છાઓ આમેજ થાય છે. તે ઇચ્છાઓનું જનનું એટલું તો ગુંચવાતું જાય છે કે જે સઘલી ભાગવી લેવાને કંઈક જન્મો લેવા પડે છે. આ રીતે દરેક જન્મોમાં ઇચ્છાઓનો વધારોજ થતો રહે તો જન્મ-મરણના ફેરામાંથી મુક્ત થવું અશક્ય થઈ પડે એમ મલમ પડે છે. પણ તે પરમ કૃપાળુ બુદ્ધ માણસને એવી રીતના અજ્ઞાનપણામાં હંમેશ પડી રહેવા દેતો નથી. તે બાપે પોતાના દરેક બંદાને અમર સુખ શોધવાને કાંઈ છુપી શક્તિ બક્ષેલી છે, જે ધીમે ધીમે ખીલે છે.

પ્રગટીકરણ.

દરેક પેદાયશ આગલ અને આગલ વધે છે. આ વૃદ્ધિને હમણા પ્રગટીકરણ કહે છે. ઉપર વણુવેલી અમર સુખ મેલવવાની છુપી શક્તિ છે તે મનુષ્યને પેહેલાં તો તેના નીચલાં પ્રગટીકરણમાં તકલીદી ચીજો તરફ દોરવે છે અને તેમાંથી તે સુખ શોધવાને ફાંફાં મારે છે. પણ જ્યારે ધણાક જન્મો સુધી તેનાથી તકલીદી ચીજોમાંથી પુરું સુખ મેલવી શકાતું નથી, ત્યારે રફતે રફતે તે સુધરતું જાય છે, અને પુન્કળ ઇચ્છાઓ કરવામાં ગુંતાઈ રહેતું નથી. પેહેલાં તે નજીવી ઇચ્છાઓ છોડી વિદ્યાભ્યાસ કરવામાં રોકાય છે, સારી કેળવણી પામવાની યાને શીખવા ભણવાની હોંશ ભરી ઇચ્છાઓ ધરાવતું થાય છે. આ વિદ્યાભ્યાસ પેહેલાં તો બાકી બામ્દનો હોય છે; પણ જ્યારે એ વિદ્યાભ્યાસમાં આગળ

વધે છે, ત્યારે તેમાં પણ તેને તકલીફપણું માલમ પડે છે, અને મિનોઇ જ્ઞાનનો શોખ ઉત્પન્ન થાય છે, જેથી તે ધર્માભ્યાસ યાને ધર્મની ઉંચી શીલસુદ્ધી સમજવાને રોકાય છે. આવી રીતનો વિદ્યાભ્યાસ કરતાં તેની આંખો ખુલી જાય છે, યાને તેના દીલ ઉપરનો સીદા અંધકાર ધીમે ધીમે દુર થતો જાય છે; જેથી તે ખુલ્લી રીતે ઇચ્છા-વાસનાઓને પોતાના શત્રુ સમજી, તેમને વશ નહીં થતાં, યુક્તિથી જીતી લઇ, તે ઇચ્છાશ્રી જગરદસ્ત દેવને પેલાં મહાન કામ (અધોધની સંપૂર્ણતા મેલવવા) માં રોકા દે છે. આ યુક્તિથી ઇચ્છાશ્રી શત્રુનાં કળજમાથી છુટું થવાય છે.

આવી રીતના પ્રગટીકરણના કાયદાથી દોરવાતાં આપણુ તરેહ કીસમની મનશક્તિનાં લોકોને જોઇએ છીએ, જેમાં કોઇ બીલકુલ જંગળી આદમ ખાઉ, તો કોઇ વેહેવાર પણ અજાણુ; કોઇ તેથી વધુ આગલ વધી તરકટ તાલમેલ વિગેરે પ્રપંચોની હુશિયારી ધરાવનારા પહાવરદાં તો વળી કોઇ એથી વધુ સુધરેલાં યાને વિદ્યાભ્યાસમાં રોકાઇ તેનો સારો ઉપયોગ કરનારાં; કોઇ એથીળી વધુ આગળ વધી જીંદગીની ખરી નેમ શી છે તે જાણવાને માટે ખુદાશનાસી યાને ધર્મની શીલસુદ્ધી સમજી તે પ્રમાણે ચાલવાને તત્તપર થયેલાં, અને કોઇ તો વળી એવાં તૈયાર થયેલાંઓમાં પણ વધારે આગલ વધેલાં મનુષ્યો નજરે પડેછે. આ સવળો તફાવત જોઇતાં વધતાં પ્રગટીકરણને લીધે થયેલો હોય છે.

તે પરમ કૃપાળુ બાપે આપણુ જરથોસ્તીઓને જરથોસ્ત જોવા મહાન રાહ્યરની પાસગાની તળે જન્મ આપ્યો છે, તો એ જન્મ સફળ કરી લેવાની અમુલ્ય તક આપણે ગુમાવવી નહીં

જેનેમળે. સુસ્તી અને બેદરકારીથી ગુમાવેલી તક માટે ઘણો ખસ્તાવો કરવો પડે છે. પરવરંદેગારે બક્ષેલી અમુલ્ય તક હાથથી જવા દીધાથી તેને બીજા જન્મમાં જ્ઞાન મેલવવાના ફાંફાં છતાં કાંઈ અને કાંઈ મુશ્કેલીઓ નડી બહુ મુજવણ વેડવી પડે છે. આવા ફડવા અનુભવ પછી તે મલતી તકો હાથ કરી લેવાની સમય-સુચકતા રાખતાં શીખે છે.

હાલના પારસી સંસ્કારમાં મોટે ભાગે મોટાંઓની દેખાદેખીથી ગરીબો અને મધ્યમ વર્ગના લોકો ગળ ઉપરાંત દેખાદેખીના ખર્ચોમાં ફસી પડે છે ; વગર જરૂરની ચીજો અને સામગ્રીઓની હાજતો વધારી મુકવામાં આવી છે ; તેથી ગળ ઉપરાંત ભારી ખર્ચ થવા લાગ્યા છે ; તેથી વધુ અને વધુ પૈસા મેલવવાની ઇચ્છાઓ વધી ગઈ છે ; બીજી જરૂરીયાતની ચીજોને બશેસો સમજી તે મેલવવામાં વગર અર્થનો વખત ગુમાવવામાં આવે છે ; ફેકટની રીશિયારીના અંધ-કારમાં પડી લોકો અપોષથી વેગળાં થતાં જાય છે. આવી રીતની ગફ-લતીઓ દુર કરી તકલીદી ચીજો અને બાબતો ઉપરથી મનને દુર રાખવાની કાશીશ કરી હવે પછીની જીંદગી અને મિનોઇ જેહાંનનાં પ્રવાસ માટે ધર્મનીતિના પવિત્ર કાનુનો જાળવી સાદાઈ અને અપોષ અખત્યાર કરવાની જરૂર છે.

આ જન્મમાં દુનિયાંની સંપત્તી અને સંજોગો આગલા જન્મોનાં સંસ્કાર મુજબ જે મળ્યાં હોય તે ઉપર સંતોષ પકડી, કરણીના કાયદાને વગર ખલલલાટે તાબે થઈ, આપણી મિનોઇ જીંદગી માટે મંડ્યા રહેવું જોઈએ. આ પ્રમાણે કરવાથી પરવરંદેગારની મરજીમાં આપણી મરજી સમાવી શકીશું. આવી રીતે

તૈની મરજીમાં આપણી મરજી એક કરી દેવાથી દુનિયતી મુશીબતો અને દુઃખો પસાર થઈ જતાં વાંદળા અને હવા પેરે આસાન થઈ જાય છે. જ્ઞાની નરોત્તમ કહેવું છે કે સંત્યોગ કર્મના દુઃખો જ્ઞાની અને અજ્ઞાની બંધાનેજ વેડવાં પડે છે ; પણ જ્ઞાનીએ દુઃખ અને મુશીબત મુશીબતી ભોગવી લે છે, જ્યારે અજ્ઞાની હાય અકસોસની ભારી વેદના વચ્ચે દુઃખ અને મુશીબતના પ્રસંગો પસાર કરે છે. જેમ એક બલતી ચેહેને દૂર ઉભા રહી જોયા કરવાથી આપણે જળતાં નથી, પણ તે ચેહેમા પડી જઈ લપેટાઈ જવાથી દુઃખ અને વેદના સાથે બળી ભસ્મ થઈએ છીએ, તેમજ જ્ઞાનની રોશનીથી આપણી જીંદગીના અનેક પ્રસંગો વગર દુઃખો આસાનીથી અનુભવી લેવાય છે. પણ અજ્ઞાનપણાના અંધકારથી દુઃખ અને મુશીબતોમાં વીટલાઈ જઈ ફોકટનું બળી મરવાનું થાય છે. માટે આપણને ખુદાશનાસીના કાયદા અને જ્ઞાનથી રોશન થવું જરૂરનું છે.

સહનશીલતા.

સ્વાનના અનેક જન્મો વિષે ઘણાં જણોનો એ સવાલ છે કે, આપણી હાલની હયાતીમાં આગલા જન્મોની કરી પણ યાદ આપણને કેમ રહેતી નથી ? એનો ખુલાસો ખુદાશનાસાનોએ કરીધો છે કે હાલમા આપણી સહન શક્તિ એટલી તો નબળી છે કે આપણને આપણા પુર્વ જન્મોની યાદ તેના સંસ્કારો સાથે થાય તો રહેલાં કર્મોનો બદલો પણ પેહેલ્લાંથીજ માલમ પડી જાય, જેથી ખરાબ કર્મના બદલામાં જે જે મુશીબતો વેડવાની હોય તે મુશીબતોનો પ્રસંગ આવે તે પેહેલ્લાંજ આપણે શીકરે મરી

ઘટ્યો; અને સારાં કર્મોના બદલામાં જે વખત સુખ
 ભોગવવાનો હોય તે પણ આવતી મુશ્કેલીઓની શીકરમાં રહી
 ગુંમાવી દઇએ. જે દુઃખ અને મુસીબત તેને અનુસરતા વખતે
 ભોગવવું હોય તે તેના વખતની અગાઉથી તે ઇનસાફી આપ
 આપણને ભોગવવા દેતો નથી; એ જેટલું આપણી શાંતી
 અને સુખ માટે જરૂરનું છે, તેટલુંજ તેના બારીક ઇનસાફને
 અનુસરવું છે. આવી રીતે આપણા આગલા જન્મોની યાદ
 નહીં રહેવાથી આપણાં સારાં કર્મોના બદલો સુખ વિગેરેના સંજ્ઞે-
 ગમાં નવીંતાઈથી ભોગવી લઈ ખરાબ કર્મના બદલામાં દુઃખ
 અને મુસીબત આવે તેની પહેલ્લાં દુઃખી થતાં નથી. વળી પુર્વ
 જન્મોની યાદ નહીં રહેવાનું બીજું કારણ એ છે કે, આપણાં
 સાત તત્વોમાંના ચાર તત્વો નાશવંત છે અને ત્રણ તત્વ અમર
 છે, તેમાં નાશવંત તત્વમાં ખાકી શરીર, છાયા શરીર, ઍસ્ત્રજ
 શરીર અને નિયલુ માનસીક શરીર એ હરએક જન્મે નવાંજ આવે
 છે, કારણ કે મરણ પછી એ શરીરો વિખેરાઈ જાય છે; અને
 અવિનાશી ત્રણ તત્વો, જે ઉચું માનસીક શરીર, બુદ્ધિક શરીર, અને
 આત્મા છે, તે હરએક જન્મમાં તેનું તેજ હોય છે, કારણ કે તેનો મરણ
 પછી નાશ થતો નથી. ઉંચા માનસીક યા “કારણ-શરીર”માં
 આગલા જન્મોના દરેક અનુભવનો સંગ્રહ એકઠો થાય છે, પણ
 હાલમાં આપણે આપણો હોશ કારણ-શરીરમાં લઈ જઈ શકતાં
 નથી, તેથી આગલા જન્મોના અનુભવના સંગ્રહથી બીનવાકેફ
 છીએ. હાલમાં આપણે ઍસ્ત્રજ અને નિયલા માનસીક શરીરમાંજ
 હોશ લઈ જઈ શકીએ છીએ. પણ એ શરીરો હરએક જન્મમાં
 નવાં મલતાં હોવાથી આગલા જન્મોનો અનુભવ તેમાં મેલવી

શક્તિ નથી. આપણે જાણીએ છીએ કે ઘણાં અષ્ટો નરો, જેવા કે પેગમ્બરો, સાલેકો યાને યોગીઓ, અને હરવેસ્થ આગાહો બનનારી ખીનાઓની અગમચેતી ધરાવે છે. આવી બુલંદ શક્તિ અવિનાશી તત્વો ખીલવાથી અને એ અવિનાશી શરીરો (કારણ શરીર, બુદ્ધિક શરીર, આત્મા) માં હોશ પુગાડી કામ કરતા થવાથીજ મેલવી શકાય છે; અને એ અવિનાશી શરીરોમાં કામ કરનાર થવા માટે ઉંચી અપોર્ષ અને ખુદાશનાસીનાં જ્ઞાનની મદદથી સહન શક્તિ ઘણીજ મજબુત થવી જોઈએ. આ અવિનાશી શરીરોમાં વધુ અને વધુ ઉંચી અશોધના પવિત્ર કાનુનોની જાલવણીથી પોહોંચી શકાય છે.*

આવી રીતે આ અતિ ઉંચાં પવિત્ર તત્વોમાં કામ કરતાં થવાય છે ત્યારે આગળ બની ગયલા બનાવો અને હવે પછીના બનનારા બનાવો સ્પષ્ટ મલમ પડે છે. એટલુંજ નહીં પણ બુદ્ધિક ભુવન ઉપર જેઓ પોહોંચે છે તેઓને કુલ મનુષ્ય તથા કુલ પેદાયશ સાથની એકતાઈનો જાતી અનુભવ થાય છે. આ અતી ઉંચી અને પવિત્ર હાલત મેલવવા પેહેલ્લાં સહન શક્તિ પુષ્કળ ખીલવવી પડે છે, તેમજ, આપણુ આગળ જોઈ ગયાં તેમ, આવતા બનાવોની પેહેલ્લાંથી ખચર પડવા છતાં શાંતી જાલવી રાખવા માટે પણ સહન શક્તિની ઘણી જરૂર છે.

ઉંચા માનસીક યાને કારણ-શરીરમાં કામ કરતાં થવાથી આગલા જન્મોનો લીધેલો અનુભવ યાદ રહી રાકે છે, અને

* જુવો ઔરાગ, પુસ્તક ૩-૪ માં આવેલી “ગેબી મહદગારો”ની બાબદ.

એથી પણ ઉંચાં બુદ્ધિક શરીરમાં કામ કરતાં થવાથી આત્મિક એકતાધનો જાતી અનુભવ થાય છે; પણ ઉપર જોઇ ગયાં તેમ આ ઉંચી હાલતો માટે સહન શક્તિની ખાસ અગત્ય છે, કારણ કે સહન શક્તિ વગર આવતા બનાવોની અગમચેતી મેલવી શાંતી જલવાતી નથી. વળી સહન શક્તિ વગર કુલ મનુષ્ય જાતના દુઃખનો પોતાને અનુભવ થાય તે પણ ખમાય નહીં. તેથી આપણને સંપૂર્ણતા મેલવવા માટે સહન શક્તિ ખીલવવાની કોશીશ જરૂર કરવી જોઇએ.

સહનશીલતાથી હરવેસ્થ આગાહી અને આત્મિક એકતાધનો જાતી અનુભવ મેલવવા ઉપરાંત બીજો મોટો ફાયદો એ મેળવી શકાય છે કે આપણા આગલા જન્મોનાં સંચીત કર્મોનો જે ભારે જથ્થો જમા થયેલો હોય છે, તેમાંથી બુરાં કર્મોના બદલામાં જે જે મુસીબતો વેઠવાની હોય છે તેમાંથી જ્યારે સહનશીલતા મજબુત કરવામાં આવે છે, ત્યારે સંચીત કર્મને જલદી પુરૂ કરી નાખી જન્મ-મરણના ચક્રવામાંથી જલદી પાર પડી જવાય છે.

એક અષો માણસ ઉપર વધુ દુઃખ અને મુસીબતો પડવાનું કારણ આપણને ઉપલા ખુલાસાથી સારી રીતે સમજ પડે છે. અષો-ધથી ચાલનારાંઓનેજ ખુદાની નજદીક પોહોંચવાની ખાહેશ વધુ હોવાથી, તેમની તે ઉંચી ખાહેશ જરૂર લાવવાને તેઓનું સંચીત કર્મ જલદીથી ખલાસ કરવા માટે તેમનાથી દુઃખ અને મુસીબત દરમ્યાન સહનશીલતા ત્યારેજ રાખી શકાય છે કે જ્યારે તેઓને કરણીના કાયદાનું સારું જ્ઞાન અને ખુદાશનાસીના ખારીક કાયદાઓની વાકેફગારી હોય. તેથી જો અષોધ જાલવનાર પણ ઉપલાં જ્ઞાનથી

ખીનવાકેફ હોય તો ઉપરા સાપરી પડતી મુસીબતો માટે તે ધલસય છે, અથવા મુંઝવે છે. આવી રીતે સહનશીલતા ન રાખવાથી તેની ઉપર પડતી મુશકેલીઓને મુશકેલી તરીકે સમજવામાં આવે છે, અને અજ્ઞાનપણામાં જથ્થકના સુખ માટે ખુલ્લો અને મોકલો થતો રસ્તો પાછો હાથે કરી બંધ કરી દેવામાં આવે છે. માટેજ અપોષ અને ખુદાશનાસીના જ્ઞાનને નિકટ સંબધ જોડાયલો જાહેર થયો છે. જ્ઞાન સાથની અપોષજ આપણને જલદીથી સંપુર્ણતા તરફ પોહોચાડે છે. યજ્ઞશનેનો એક ફકરો નીચે પ્રમાણે એક રક્ષણ કર્તા અપો શખ્સને જાહેર કરે છે :—

હેચા ના ધ્રુમાઓ નિશંઘહરતુ હે અવયાક્ષયતુ હદા
અષાચા વાસ્ત્રાચા કારાઈતીચા વીદિધ્યાચા અધનિતિચા
આધ્રાચા અહુરહે મજ્જદાઓ.

“અપો માણસ અપોષથી, ઉદ્યોગથી, સખાવતથી, જ્ઞાનથી, નમ્રતાથી તથા અહુરમજ્જના આતશથી (આત્મિક શક્તિ અથવા આત્મજ્ઞાનની રોશનીથી) ફરીને અમોને હંમેશાં બચાવશે તથા સંભાળશે”

યજ્ઞશને, હા પદ.

જ્ઞાન આપણો ભોમિયો છે અને અપોષ તે ભોમ્યાના હાથમાં પકડેલી રોશની છે. અપોષ વડે જ્ઞાન અને જ્ઞાન વડે અપોષ. એ બેઉ એક એકમાં ગોચા ભેલાઈ ગયાં છે. અપોષ માટેની ઉંચી સદ્ગુણી ખાસિયતો ખીલવ્યા વગર જ્ઞાન મેલવવું એ એક રોશની વગરના અધારા રસ્તામાં ભોમિયો લઈ રસ્તે પડાની

આહેશ રાખવા બરાબર છે. રોશની વગરના અંધારા રસ્તામાં ભોમિયો પોતે પણ ભુલો પડશે, એ જરૂર યાદ રાખવું જોઈએ. તેમજ ફક્ત રોશની લઈ ખીલકૂલ અંજલે રસ્તે ભોમિયા વગર જવામાં રોશન રાહ દેખાડી શકાશે નહીં, તેથી રસ્તો દુડતા બહુ લાંબો વખત નીકલી જશે.

ઉપલા દ્રષ્ટાંતનો તાત્પર્ય એ છે કે અપોષ્ઠ યાને દીલની સદ્ગત હાંસલ કર્યા વગર જ્ઞાન લેવું નિરૂપ્યોગી છે, અને ઘણી વખત જોખમ ભર્યું છે, તેમજ દીલની સદ્ગત રાખવાની કોશીશ કરવા છતાં જ્ઞાન વગર તે મિનોષ માર્ગ ચાલી સંપૂર્ણ થવામાં ઘણી મુશ્કેલી અને લાંબો વખત નીકળી જાય છે. પણ અપોષ્ઠ માટેની કોશીશો કદી વ્યર્થ જનાર નથી, કારણ કે ભડી કોશીશોનો ભલો સંગ્રહ થઈ તે સંગ્રહ ફરેસ્તા રૂપે બની આવીને આપણને જ્ઞાન આપશે. માટે પેહેલાં અપોષ્ઠની કોશીશ કરી તેને મજબુતાઈથી પરીપૂર્ણ કરવાને ખુદાશનાસીના પવિત્ર જ્ઞાનની સાહેતા મેલવવી જોઈએ કે જેથી મુશ્કેલ પ્રસંગોમાં સહનશીલ બની શાંત રહી અપોષ્ઠની જળવણીને મજબુત વળગી રહેવાને સામર્થ્યવાન થવાય.

આપણુ આગળ જોઈ ગયાં તે પ્રમાણે પુર્વ જન્મોના બનાવો તથા અનુભવોની યાદ અને અગમચેતી ધરાવવા માટે, એકતાઈનો અનુભવ કરવા માટે, હિંચા ભુવનો ઉપર કામ કરતાં થવા માટે, અને સંચીત કર્મને જલદી વિખેરી નાખવા માટે સહનશીલતાની ઘણીજ જરૂર છે. “ખમ્યા ભાડું ખોદા આપે,” એ આપણાં મોટાં માયોની કહેવત ખરી છે. સજુરીનો યાને સહનશીલતાનો બહુ ઘણો ખુલાસો છે.

નિર્ણયતા.

નિર્ણયતા એટલે દુનિયાની દરેક ચીજમાં લાગણીથી લખે-
શાક નહીં જવું તે. આ હાલત દુનિયાની યાદશાહી કરતાં
પણ અતિ ચઢીયાતી છે. આ ખુદાંદ હાલત સાથે અપોધને
અણોજ નિકટ સંબંધ છે. ઉંચી અપોધ ધરાવનારાંઓની
નીશાનીજ આવી ખુદાંદ હાલત છે. આ હાલત અપોધ ધરાવ-
નારાંઓનો મોટામાં મોટો સદ્ગુણ છે; કારણ કે એ સદ્-
ગુણ વડે મનને દુનિયાની તકલીદી મોહેનીઓમાંથી હટાડી
લઈ ખુદાંદ એઆદતમાં લગાડેલું રાખવાની શક્તિ મળી શકે છે;
તેમજ વળી દુનિયાની મજલમાં પડી ખરો રસ્તો ચુકેલાં લોકો
અપો ધનિસાનો તરફ ખનખોદ અને ચેષ્ટા વિગેરે કરે છે તે તરફ
એદરકાર રહી પવિત્રાઈના કાનુનો જાળવી શકાય છે. માટે
આ ઉત્તમ સદ્ગુણને અપોધના સાધન અને સંતોષના સાથી
તરીકે લઈ આપણને એ માટે કાંઈક જાણવું જોઈએ, અને આ
સદ્ગુણ મેળવવા માટે લાગણીઓ ઉપર કાણુ મેળવવો જોઈએ.

જુદી જુદી હલકી લાગણીઓ આપણામાં જન્મે જન્મ ચાલતા
આવેલા હેવાની જુસ્સાઓ છે; આપણને મનુષ્ય અવતારોની
પેહેલાં હેવાની અવતારોમાંથી પણ પસાર થવું પડ્યું છે.
આપણા આગળા હેવાની અવતારોના જુસ્સાઓની લાગણી એ
ગોયા તેની ગોવાહી છે. શું એ હેવાની અસરને આપણે લઈ
ચલાવવી જોઈએ? શું આપણે આપણા મનુષ્ય અવતારના
આટલાં ઉંચાં પ્રગટીકરણ પછીથી તે હેવાની અસરોને નાજુદ

કરવાની કાશીશ નહીં કરવી જોઈએ? એ હેવાની અસરોને આપણે આપણામાં આમેજ રાખીએ તો પુરી ઇન્સાનિયત મેલવેલી કહેવાય નહીં.

આપણું પ્રગટીકરણ વધારવાની કાશીશ માટેજ આપણને “મરજી” (Free-will) મલેલી છે; મરજીની આપ-અપત્યારી જે મલેલી છે તે મિનોઈ વૃદ્ધિનેજ માંડે છે, તેથી એ આપઅપત્યારીનો ઉપયોગ આપણાં રવાનને ખીલવવા માટેજ વપરાવો જોઈએ; અને દુનિયાંની બાબદોને પ્રારબ્ધ ઉપર છોડી પાક ખુદાની મરજીમાં આપણી મરજી સમાવી દેવી જોઈએ.

ઇનસાનમાં જે શક્તિ કામ કરે છે, તેમાંની એક નિયત્તાં કામિક મનને લગતી છે તે ખાફી તકલીદી ચીજોમાં ગુંતાવી રાખવાને જોઈએ છે, જ્યારે બીજી બુદ્ધિક મનને લગતી છે, તે મિનોઈ વૃદ્ધિ માટે પ્રેરણા યાને સુચના કરે છે. આ ઉંચી પ્રેરણા ઘણી ધીમી હોવાથી દુનિયાંદારીની મોહનીમાં લપેટાઈ ગયલું ઇન્સાન સમજી શકતું નથી; પણ જ્યારે દુનિયાંની બાબદોમાંથી તે મનને હટાડતાં શીખે છે, સારેજ આ ઉંચી છુપી ધીમી પ્રેરણા તેને માલમ પડે છે. આ વખતે મરજીનો ઉપયોગ ઇન્સાનમાં વિવેકથી શરૂ થાય છે.

હવે આપણે લાગણીઓ ઉપર કાબુ ધરાવવાની અગત્ય શા માટે છે તે તપાસીએ.

જ્યારે કોઈ આપણું બુરું કરે છે ત્યારે તેની તરફ ગુસ્સો થાય છે પણ આ તેનું બુરું કરવાની જે ઉશકેરણી થાય છે

તે લાગણીથી થાય છે, તેમજ દુઃખ અને મુશ્કેલીઓ વખતે ગાભરું બનાવી દુઃખ ઉપજવનાર પણ લાગણીઓજ છે. વળી ક્રોધ તરફથી મલતાં અપમાન, ધિક્કાર અને ક્રોધ માટે તેની તરફ ગુસ્સો યા સામાને પાછું અપમાન કરવાની હલકી વલણ યા અભાવ ઉત્પન્ન કરનારી ઉશ્કેરણી પણ લાગણીજ કરાવે છે. તેમજ માન યા તારીફ માટે ખુશી થઇ જવાની વલણ પણ લાગણીથીજ ઉત્પન્ન થાય છે. માન યા તારીફ માટે ખુશી થવાની લાગણીને વશ થવાથી ખુશામત કરાવવાનો ગર્વિષ્ટ અંહકારનો દુર્ગુણ વધે છે. તેમજ ગુસ્સો, ધિક્કાર, અદેખાઇ, જે કુસંપ અને કજીઓ વધારનારા દુર્ગુણો છે, તે પણ આપણાંમાં રહેલા તુચ્છ હેવાની ખવાસને લીધે છે. માટે એ સઘળી ખુરાઇઓની જડખેખ નાબુદ કરવી જોઇએ, અને લાગણીઓને એવી રીતે મારવી જોઇએ કે જેથી દુઃખની વખતે દુઃખ અને ગભરાટ નહીં થાય અને સુખની વખતે છલકાઇ નહીં જવાય, તેમજ પ્યાર અને ધિક્કાર, માન અને અપમાન, ભાવ અને અભાવ, તારીફ અને નિંદા, માટે મનની સમતોલ શાંતીમાં ખલલ પડે નહીં. આ ઉંચી હાલત મેળવવાનું કામ આજે હાથ ધર્યું કે કાલે પુરું થઇ શકનાર નથી; પણ એમાં લાંબા વખત વેર ચાલુ ખત અને કાશીશો ચાલુ રાખવી જોઇએ. આ કાશીશો દરમ્યાન માલમ પડતું જશે કે લાગણીઓ ઉપર કાબુ રાખવામાં કેટલો ફાયદો અને કેવો ઉત્તમ આનંદ મળે છે.

જે જે બાબતોમાં લાગણીને વશ થવાથી અશાંતી, દુઃખ, અને પરતાવાનો કડવો અનુભવ મલે તેની સાથે જે જે

જાળદોમાં લાગણી ઉપર કાબુ રાખવાથી ઉપજેલા ફાયદા અને મનની શાંતિથી મહેલા ઉંચાં આનંદને સરખાવતાં રહેવાથી આ ઉંચી સુખી હાલત માટેની કોશીશો ચાલુ અને ચાલુ રાખવાની ઉલટ વધતી જાય છે.

આપણી લાગણીઓ ઉપર કાબુ ધરાવતા થવાથી બીજાં-ઓની લાગણીઓનો ખ્યાલ નહીં રાખવો એ વળી મોટી નાહતીયત કહેવાય. તેથી આપણી લાગણી માટે આગળ જે જે અનુભવો થયલા તે ધ્યાનમાં રાખી કોઈની પણ લાગણી આપણા આચાર વિચારે જોખમાય નહીં તે ઉપર બહુ સાવચેતી રાખવી જોઈએ, કે જેથી બીનસવાઈથી મોહોખત અને દયાનો બોહોસો ફેલાવો કરી શકાય. આવો ઉત્તમ પ્રસાર ફેલાવવાને અવસ્તામાંથી આપણને સાહકત મળે છે.

ગવોઘ અદાઘશ તાઘશ બ્યોથનાઘશ ચાઘશ વહિશતા-
ઘશ ક્રોષ્યામહી રામાચા વાસ્ત્રેમચા દજઘાઘ સુરવન્તરચા
અસુરવન્તરચા ક્યન્તરચા અક્યન્તરચા.

“દીનનો ઇલમ સાંભળનારા, નહીં સાંભળનારા, શક્તિવાળા, શક્તિ વગરના, તથા તમામ જીવોને સખાવત તથા ઉત્તમ કામોની મારફતે અમો સુખ અને પોષણ ધૃષ્ટીએ છીએ.”

મોટી હૃદયન ચશત.

ઉપલે કલામ આપણને જાત ન્યાતના કાંઈપી તફાવત વગર તમામ જીવો તરફ લાઘવથી ધરાવવા સુચવે છે. આ

માફક આપણને કાંઈથી અંતર કે જાત ન્યાત માટે તકાવત કે અભાવ રાખ્યા વગર ખરાં જીગરે ભાઈબંધી વધારવી જોઈએ. એકજ મહાન પિતા અહુરમઝ્દના આપણે સર્વે બચ્ચાં જોઈએ. જુદી જુદી જ્ઞાનનાં હોવા છતાં સર્વેનો પેદા કરનાર અને જીંદગી નિભાવનાર તે એકજ મહા કૃપાળુ પિતા છે, અને તે કૃપાળુ પિતા કુલ પેદાયશમાં સલાહ સંપન્ન અને અરસપરસ એકમેકનું ભણું કરવાની જનકેસાની ફેલાવવાને ચાહે છે, તેથી અહુરમઝ્દ યસ્તમાં નિચે પ્રમાણે દાદાર હોરમઝ્દ ફરમાવે છે :

નિયાયોઘશ મધિમ ઉર્વથેમ યવએતાઇતે જરથુસ્ત્ર
અઉર્વથાત્ પરૌ દુશમઇન્યઓત્.

“સુલેહ-શાંતી ચાહનાર માણસને, ઓ જરથોસ્ત, ખરાબ વિચારવાળા (યાને જુદાઈ અને દુસંપ ફેલાવનારા) દુશમનથી હંમેશાં બચાવવો જોઈએ.”

અહુરમઝ્દ યસ્ત.

આ બ્રાતુભાવને અચુક રીતે ફેલાવવા માટે આપને નિયત્રા આર નિયમો શીખવા જોઈએ. આપણથી મોટાંઓને માન આપી આદરસત્કાર કરવો અને તેઓથી સારી નસીયતો મેલવી સદ્ગુણ ગ્રહણ કરવા. આપણી ખરોખરીયાં સાથે હળી મળી સંપત્તી રહેવું અને અરસપરસ મદદ કરતાં રહેવું. આપણાંથી ઉતરતી પંક્તિવાળાં માટે ભરપુર દયા રાખવી અને આપણી યથા શક્તિ મુજબ જ્ઞાન-દાન, અન્ન-દાન તથા ધન્ય-દાન કરતાં રહેવું.

વળી હલકી કીસમના યાને મોટી મોટી બદીઓ ધરાવનારાં હલકી નીતિના લોકોમાં ભેળાવું નહીં, પણ વિચાર શક્તિથી

તેઓનું લાલુ કરવું યાને સારા આશીર્વાદ ફેંટી તેમની ભુરી ખાસિયતો તોડવાની કોશીશ કરવી. નિષ્કારથી ભુરાઇ વધે છે માટે ગુનેહગારો માટે ધિક્કાર અને ક્રોધ નહીં કરતાં ખુદના ખારીક ઇનસાફને તેનો હવાલો સંપુરદ કરી દુરથી સારી અસરના પ્રવાહો મોકલતાં રહેવું.

આપણે આ પ્રકરણમાં જે પાંચ બાબતો એક પછી એક જોઈ આવ્યાં છીએ તે સઘળી સંતોષ માટે યાદ રાખવી જોઈએ, અને અમુક પ્રસંગે અમુક બાબતો ઉપયોગ કરવો જોઈએ. જે મેલવેલું જ્ઞાન તેને અનુસરતે વખતેજ ભુલો જવાય તો તે જ્ઞાન હેવા પાછલ રોકેલો વખત ફેકટ ગુમાવેલોજ કહેવાય. ખુદશનાસીના જ્ઞાનની કોઇ પણ કેતાબ વાંચવી તો તે ઉપર વિચાર કરતાં રહેવું જોઈએ, અને પ્રસંગ આવે તેનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ. આવી રીતે વાંચીને અને સાંભળીને લીધેલાં જ્ઞાનને અનુભવ સાથના જ્ઞાનમાં મેલવી પરીપુર્ણ કરી શકાય છે; માટે જે જે બાબતો આપણ દુકંમાં જોઈ આવ્યાં તેને હાથ કરી અનુભવથી તેના ખુલંદ ફાયદાઓથી વાકેફ થવાની જરૂર છે. વાંચીને વાકેફ થવા છતાં ખાસ વખતેજ તે વાંચણને વિસારી દેવામાં આવે તો પુરતો ફાયદો મેલવી શકાય નહીં.

કોઇની મુશકેલ વખતે કરણીનો કાયદો અને સહનશીલતાનો ફાયદો યાદ રાખવાથી દરેક પ્રસંગ અને સંજોગનો અનુભવ શાંતીથી મેલવી હેવાને બની આવશે; તેમજ આગળાં કર્મોની કરજદારીમાંથી છુટાં થતાં નવું ક્રિયામાન કર્મ ઉભું કરી તેનાં મંથનમાં આવી સફાઈ નહીં.

ગુજરનાર તરફ ગેરમુનાશેષ વર્તનુંક.

વળી લાગણીનું એક બીજું અગત્યનું સ્વરૂપ તપાસવાનું છે. ગુજરનાર પાછળ કલાપીટ કરવાથી ગુજરનારને થતું ભારી નુકશાન યાદ રાખવાથી કોઇ પ્રિય ખેસાવંદ કે ખેરખાહને આ દુનિયાં છોડી જવાના ગંભીર વખતમાં શાંતી રાખી તેની મિનોદ સફરમાં આસાની આહવાની મોટી ફરજ સખુરી અને શાંતી જાળવી અદા કરવાને બની આવશે. લોકના ખોલવાની દરકાર કરી તે આરામ પામતાં વહાલાંને કલાપીટથી દુઃખી હાલતમાં તણ દેવું એ શું તે દુઃખ-સુખના હમશરીક વહાલાં માટે કાંઇખી કઠરશનાસી કીધેલી કહેવાય? કોઇ પોતાની પરવરશી કાણુ કરશે તે માટે, તો કોઇ તે વહાલાંની સંગતથી મલતું સુખ ગુમાવવા માટે યા કોઇ તરેહનો ફાયદો ગુમાવવા માટે રહે છે. આ સઘળું પોતાનાજ સ્વાર્થનું છે. સઘળાં જાણે છે, અને તે પ્રસંગે કહે પણુ છે, કે “એ તો સુખી થઇ ગયું પણુ હમેને દુઃખી કરી ગયું.” આ રીતે જોતાં એક સુખી થતાં વહાલાં માટે અદેખાર્ક કરી પોતાના સ્વાર્થો માટેજ હાથ-અફસોસ કીધેલો જાહેર થાય છે. અલબત્ત એક વહાલાં ખેસાવંદ યા ખેરખાહથી હંમેશનું જીવું પડતાં દુઃખ થાય છે, પણુ તે બનાવ કલાપીટથી ટળતો તો નથીજ. વળી ગુજરનારને જોર તે આફત સમાન થઇ પડે છે. તો પછી કર્મને આધીન થઇ સખુરી અને શાંતી રાખી ગુજરનાર પાછલ જે ક્રિયાઓ તેની શાંતી માટે કરવામાં આવે છે તેમાં સર્વેએ પોતાનો હીરસો આપવા મશગુલ થવું જોઇએ. આપણા ધર્મમાં ગુજરનાર પાછલ કલાપીટ કરવાની સખત મનાઇ

કાંધેલી છે, અને તે માટે વંદીદાદમાં પણ જાણાવ્યું છે કે જો અટકાવ કાંધેલા માર્ગે જાય છે, અને ગુજરનાર પાછલ કલાપીટ કરે છે, તેઓથી ત્યાંની જગ્યા પણ કમકમે છે અને આજીવરદેહ થાય છે. આ પરિણામ માત્ર લાગણીનુજ છે.

ધમ્મજ વાસનાનો નાશ કરવાથી થતો ફાયદો ધ્યાનમાં રાખવાથી અને તે ઉપર અમલ કરવાથી ધમ્મજોના પરીણામમાં વારંવાર મલતી નિરાશીનું દુઃખ નાબુદ થાય છે, તેમજ કર્મના બંધનો અને જન્મ-મરણના ચક્રમાં ફસાવતી બેડીને તોડી નાખી શકાશે. વળી નિર્લિપ્ત રહેવાની ડાશીશ કરતાં રહેવાથી દરેક બાળદમાં સંતોષી રહેવાને અજબ રાહત મેલવી શકાશે.

અષોઘ સાથે સંતોષને કેટલો નીકટ સંબંધ છે તથા અસંતોષથીજ દુઃખ આવે છે તે નીચલા ફકરા ઉપરથી પણ ખાત્રી કરી લઈ આ પ્રકરણ પુરું કરીશું.

**અક્ષાત્ મન્યેઉશ્ રારેબ્યેઘન્તી દ્રેગવંતો મજ્ઞદા રપેન-
તાત્ નોઘત્ ધથા અષાઉનો. કસેઉશચીત્ ના અષાઉને કાથે
અંધુહત્ ઇસવાચીત્ હાંસ પરઓશ્ અકો દ્રેગ્વાઘતે.**

“ઓ મજ્ઞદા! રપેનામીનોને લીધે પાપી માણસો દુઃખ ભોગવે છે; અષો માણસ તેમ નહીં; [કરણ કે] અશો માણસ સાચું કાઠળી શખસ થોડી ચીજની હાજતમાં હોય છે; દુષ્ટ માણસ દુષ્ટને સાચું બુરો શખસ તાકાતવાળો [હોવા છતાં] પુષ્કળ પણાનો મોહો-
તાજમંદ હોય છે.”

રપેન્તોમદ ગાથા, હા ૪૭, ફ. ૪.

પ્રકરણ ૬ હું.

સંપૂર્ણ અપોષનું ફળ, ઉત્તમ સુખ, અમર ખુશાલી.

સંપૂર્ણ અપોષનું ફળ અચળ શાંતિભર્યું ઉત્તમ સુખ છે. અમર ખુશાલી તે છે કે જે સુખ અહુરમજ્દનું પોતાનું છે, જે ખુશાલી અહુરમજ્દની ખુદ છે, તે શાંતી, તે સુખ, તે ખુશાલી સત્ત જરથોસ્ત સ્પેન્તમાને સંપૂર્ણ અપોષના ઝલકાટે મેળવી છે. તેજ સુખ, તેજ ખુશાલી, તેજ શાંતી, સ્પેન્તમાન જરથોસ્તની પુત્ર આલનારાં ચુસ્ત જરથોસ્તીઓ સંપૂર્ણ અપોષથી મેલવી સ્પેન્તમાનનો ખુલ્લું દરજ્જો પામી શકે.

અથ વહિશત અથ સ્ત્રએશત દરેસામ યવા પધરિ યવા જન્યામ હમેમ યવા હખમ.

“સૌથી સરસ અપોષણે કરી, સૌથી શ્રેષ્ઠ અપોષણે કરી, તું હમે નોધણે, તારામાં આમેજ થઈએ, હંમેશગીમાં તારી સાથે એક થઈએ.”

હૈશયામ.

આ અતિ અર્થસુચક ફકરા મુજબ તે અવિનાશી અમર અહુરમજ્દના દર્શન કરવા, તેનામાં આમેજ થવા અને હંમેશગીમાં તેની સાથે એક થવા માટે સંપૂર્ણ, શ્રેષ્ઠ અપોષ જલવવાનું ફરમાન આપવામાં આવ્યું છે; સંપૂર્ણ અપોષની જલવણી માટે આપણા સત્ત રાહબરે મજબુત તાકીદ કીધી છે; અને તેથીજ

જરથોસ્તી ધર્મમાં દાખલ કરવા માટેના શિક્ષણમાં સૌથી પેહેલો
 ઔષ્ઠ અપોષ્ઠની ખુબી દર્શાવનારો મુકવામાં આવ્યો છે, જેને
 આપણુ “અપેમ વોહુ” ના કલામ તરીકે ઓળખીએ છીએ.
 પણ અફસોસની વાત છે કે એ ખુલ્લું શિક્ષણનો પાઠ ફક્ત
 મોટેથી પોપટની માફક કરાવી દેવામાં આવે છે, અને તેની ખુબી
 અને ઉંચી ખુલ્લુંદીથી તે નવાં જોતી થનારાં બાળકને વાકેફ
 કરવામાં આવતું નથી. અપેમ વોહુના કલામનો અર્થ એ છે કે
 “અપોષ્ઠ એ સૌથી શ્રેષ્ઠ લણું છે—સુખ છે. સુખ તેને છે કે
 જે સૌથી શ્રેષ્ઠ અપોષ્ઠને ખાતર અપો છે!”

“સંપુર્ણ અપોષ્ઠ” માં હાલ આપણો ટોળો કેટલો પછાત
 પડેલો છે તે ઉપર ધ્યાન ખેંચવાને માટે સંપુર્ણ અપોષ્ઠ માટે
 કેવા અને કેટલા સહગુણો ખીલેલા હોવા જોઈએ, તેની અત્રે ટુંક
 તપાસ લઈશું.

વિવેક યુક્તિ.

આ સહગુણ સાફ અને નરસું, ખર અને ખોટું શું છે,
 તથા હંમેશનું શું અને તકલીદી શું, તે પીછાણવાની સમજને
 કહે છે. આ સમજ યાને આ સહગુણ મેળવવા માટે દુનિયાં
 સંસારના કડવા અનુભવોની જરૂર છે. દુનિયાંના કડવા અનુ-
 ભવો મમવાથી દુનિયાંની તકલીદી તથા હંમેશાં ફેરવાયા કરતી
 હાલત માટે પુર્ણ ખાત્રી થઈ જવાથી, એવી અલાયમાન યાને
 હંમેશની ફેરવણીને આધીન થયેલી દુનિયાં માટે દીલથીજ ખાત્રી
 થઈ જાય છે કે એ સમગ્રું સાર વિનાવું છે.

સંતોષ.

આ સદ્ગુણમાં એવી હાલત થઇ જવી જોઇએ કે કોઇ પણ કામ ફળની કે પરીણામની આશા વગર થાય અને દરેક બાબદનો હવાલો કિર્તારને સપુરદ કરી દેવામાં આવે ; તેમજ દરેક પ્રસંગને યાને પોતા સંબંધી બનતા દરેક બનાવ અને સંજોગને યોગ્ય માની બધી તરેહની ઇચ્છાઓથી છુટાં થઇ સંતોષી રહેવાય. આ સદ્ગુણ મેળવવા માટે કરણીના કાયદાનું જ્ઞાન સારી રીતે સંપાદન કરવું જોઇએ.

મનની શાંતી.

મનની ઉપર કાબુ મેલવ્યાથી વિચારની સફાઇ અને શાંતી પ્રાપ્ત થાય છે. એ સદ્ગુણ મેલવવા માટે મનની ઉપર મજબુત કાબુ રાખી મનમાં હરેક દુષ્ટ વિચારને આવતો અટકાવી સારો અપોધને લગતો વિચાર કરવાની ટેવ પાડવી જોઇએ. આ ટેવ પાડવા શરૂઆતમાં ઘણી મુશ્કેલીઓ માલમ પડે છે, તે છતાં ચાલુ ખાંતથી એ ટેવને મહત્ત્વ કરવાની આપણી મોટી ફરજ છે.

વચન અને કામોની પવિત્રાઇ.

આ સદ્ગુણ મેલવવા માટે બીજાં અને ત્રીજાં પ્રકરણમાં વર્ણન આપ્યું છે તે રીત મુજબ વાણી અને કામોને શુદ્ધ કરવાની ટેવ પાડવી.

સહનશીલતા.

દરેક બાબદમાં ખમવાની શક્તિ ખીલવવી તે આ સદ્ગુણ છે. એ સદ્ગુણ માટે જેથી કાંઈ પોતા ઉપર વિતે તે આગલા

કર્મને અનુસારજ વિતે છે એમ નિશ્ચય માની સઘણા બનાવો સાંતીથી સહેવાની ટેવ પાડવી જોઈએ, તેમજ કોઈથી કાંઈ પણ નુકશાન પોહોએ યા નિંદા થાય યા તોહોમતો મુકાય તે માટે તેમ કરનારને ખરાં દીલથી માફ કરવું જોઈએ. આવી રીતનું મોટું દીલ રાખવા માટે જાણવું જોઈએ કે આગલું કર્મ ખલાસ થવા માટેજ કુદરતે સામાં માણસને ફક્ત પોતાનું હથિયાર બનાવ્યું છે. આ માટે કાંઈ ગોંટાળો થવો જોઈએ નહીં. તેથી જાણવું જોઈએ કે જે કોઈ શાંતીથી કોઈ તરફથી પડતું કાંઈ પણ દુઃખ સોસે છે તે ખમનાર પોતે સચીત કર્મથી ખલાસી મેલવે છે, પણ જે શખ્સ તેને સતાવે છે તે સતાવનાર યા તો આપણે હાથે કોઈ પૂર્વ જન્મમાં દુઃખ પામેલો હોય, યા તો ભવિષ્ય માટે તેને લાયકની સજામાં પોતા માટે તે તેવાજ દુઃખદાયક સંજોગો રચતો હોય.

એકાગ્ર ચિત્ત.

આ સદ્ગુણ મનની સ્થિરતાની એક શ્રેષ્ઠ હાલત છે ; એ હાલતમાં મન કોઈ એકજ સારી બાબદમાં વલગેલું રહે છે. આ સદ્ગુણ મેલવવા માટે એક મુકરર વખતે દરરોજ ચિત્ત એકાગ્રહ કરવા માટે થોડી થોડી વાર કોશીશ કરવી જોઈએ અને પછી યથા શક્તિ મુજબ એ કોશીશ વધારવી જોઈએ.

પુર્ણ વિશ્વાસ.

પોતાના રાહબર યાને ગુરૂ તરફ પુરૂ ભક્તિભાવ અને વિશ્વાસ રાખવાથી અને પોતાને પવિત્ર અને સંપુર્ણ થવાની પુર્ણ હિમ્મત અને ખાત્રી રાખવાથી, અપોષ્ટ તરફ આપણી વૃદ્ધિ બાદ ભક્તથી આગળ વધે છે.

આ સદ્ગુણ મેલવવા માટે પેહેલ્લી ખાત્રી તો એજ થવી જોઈએ કે આપણા રાહ્યર જરથોસ્ત હંમેશાં આપણી પાસખાની કરે છે; અને આપણને પાર ઉતારવાને તે કામેલ ગુરુ પુરુષ શક્તિવાન છે. ખીજી ખાત્રી એ થવી જોઈએ કે આપણ પોતે નાચીજ, નાશવંત દેહ નથી, પણ અમર આત્મા અથવા ફરોહર છીએ, જે આત્મા અહુરમઝ્દનોજ અંશ હોવાથી સંપુર્ણતા મેલવવા માટે પુરુષ સામર્થવાન છે.

જુદા જુદા ધર્મો માટે સમદ્રષ્ટિ.

આ સદ્ગુણમાં દરેક મોટા ધર્મોને પોતાના ધર્મ જેવાજ ખુલ્લંદ સમજવાની ઉદારતા રાખવી, અને જુદા જુદા ધર્મોની બહારની જુદી જુદી રીતભાતો તરફ નહીં જોતાં, યાને તે બાહેરની રીતભાતોને વખત અને લોકને અનુસરતી કરવા માટે રચાયલી જાણી, ધર્મોના ઉંડાણમાં જઈ ખીજા ધર્મોની શીલસુશીને પોતાના ધર્મની ફીલસુફી સાથ સરખાવી જોઈ, સર્વે ધર્મોની શ્રેષ્ઠતાની જાતી અનુભવથી ખાત્રી કરવી.

આ સદ્ગુણ ખીલવવાથી સર્વે ધર્મો અને તેના સ્થાપનારાઓ તરફ ભક્તિનો આતશ રોશન થાય છે, જેથી પવિત્ર રાહ્યર જરથોસ્તની પવિત્ર પનાહ સાથે ખીજા તેવાજ મહાન અશો નરોની પાસખાનીમાં આપણી જીંદગી સફળ કરવાને સાહેતા મેલવાય છે.

મુક્તિની મજબુત ઇચ્છા.

ઉપલા આઠ સદ્ગુણોના સંગ્રહ પછી આ સદ્ગુણની પ્રાપ્તિ અથવા ખુદામાં એક થવાની મજબુત ઇચ્છા થાય છે, આ

સહગુણમાં દુનિયાના તકલીદીપણાની પુરી ખાત્રી થઇ જવાથી દુનિયાંદારીની જાનલોમાંથી મનને છોડવી નાંખી જે કાંઈ મિનોઇ છે તેમાંજ હંમેશાં રહેવાની મજબુત ખાહેશ થાય છે. આવી ભલી મજબુત ખાહેશ આપણાં સત્ત રાહજર જરથુસ્ત સાહેબની પણ હતી, જેના પુરાવા નીચે ટાંકેલા ફકરા ઉપરથી મળે છે :—

તા-તોઇ ઇન્જ્યા અહુરા મજ્દા દરશ્તોઇશ્યા હેમ પરશ્તોઇશ્યા.

“અય અહુરમજ્દા ! તારાથી જે ચીજ હું માંગું છું. તારાં દર્શન [અને] તારી સાથે મળીને [દીન બાળે] વાતચીત.”

અહુનવદ ગાથા, હા ૩૩, ફ. ૬.

પધરિગએથે ક્ષમાવતો વક્ષે મજ્દા ગરોબિશ સતૂતામ.

“તારી સ્તુતિ અને તારે લાયકની બદગીની મારફતે, ઓ મજ્દા ! હું તુંને પોહોંચું.”

અહુનવદ ગાથા, હા ૩૪, ફ. ૨.

ઉપલા ફકરાઓ ખુદ્દી સાહદત પુરી પાડે છે કે જરથોસ્ત સાહેબને અહુરમજ્દના મેલાપની અને તે નુર-ઉલ-અનવાર યાને નુરોનાં નુરમાં એક થઇ જવાની કેવી મજબુત ખાહેશ થઇ હતી. આવી રીતની મજબુત ખાહેશ થવા આગલ જોઇ આવેલા આઠ સહગુણો પરીપુર્ણ કરવાને મંડવું જોઇયે. તેમ કરતાં અપોધના ઉમેદવારને આગળ અને આગળ વધવાને મજબુત તાકત આવતી જાય છે. એવી રીતે ચોક્કસ દરજ્જે લાયક થયેલા આગલ મિનોઇ માર્ગ વધુ અને વધુ ખુલ્લો થતો જાય છે.

મિનોષ માર્ગનું ખુલવું તે ચોક્કસ ગુપ્ત શક્તિઓનું ખીલવું છે. એવી અસાધારણ અને અદ્ભુત શક્તિઓની ખીલવણીથી જરથુસ્ત સાહેબે કાંઈક ચમત્કારો અને હરવેસ્થ આગાહીથી દુનિયાના કાંઈક શીલસુદ્ધને હેરત અને માહાત કીધા હતા.

આ ગુપ્ત શક્તિઓની ખીલવણી માટે ઉપલા સદ્ગુણો સંપાદન કરવા ઉપરાંત કેટલીક બેડીઓને તોડવાની કાશીશ થવી જોઈએ.

પેહેલી બેડી અહંકારની છે, જે તોડવી સેહેલ નથી. એ બેડીને સદંતર તોડી નાખવા માટે, યાને પોતાવટપણાની ખુદીનો તદ્દન ત્યાગ કરવા માટે, આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થવી જોઈએ. એ પ્રાપ્તિ કરવા માટે આત્મજ્ઞાનના પુસ્તકો વાંચી તે ઉપર મનન કરતાં રહેવું જોઈએ. પણ આત્મજ્ઞાન ઘણું ઉંડું જ્ઞાન હોવાથી ખુદા-પરસ્ત નરો જે આત્મજ્ઞાનની સમજ ધરાવનારા અને કાનુનો જાણનારા હોય તેઓની સત્સંગત કરતાં રહી, તેઓથી પણ એ ઉંડી બાબદનું જ્ઞાન મેલવવું જોઈએ.

આવી રીતે ચાલુ કાશેશ કરતાં રહેવાથી આપણ પોતે કોણ છીએ તે કાંઈક દરજ્જે માલમ પડતું જશે ; અને જેમ જેમ એ અતિ ઉંડા સત્ય જ્ઞાન ઉપર નિશ્ચય થતો જશે તેમ તેમ ખાકી ખુદીનું પોતાવટપણું વધુ અને વધુ દુર થતું જશે ; અને જ્યારે ખાકીખુદીનું પોતાવટપણું દુર થતું જશે, ત્યારે કાની શરીરને લગતી બાબદોમાં ખુદરતી રીતે અલીપ્ત થઈ જવાશે.

એક ઉંચા ઇમાનની ઉપર વલગી રહી ચોક્કસ વખત સુધી આ કાશીશ થયા પછી પોતે કોણ છે તે બાબે અપોષના ઉમેદવારની ખાત્રી કરી આપવામાં આવે છે. આ ખાત્રી માટે બુદ્ધિ

ભુવન ઉપર પુર હોશ સાથે (ગેબી રાહબરની મદદથી) અપોષના ઉમેદવારને જાગૃત કરવામાં આવે છે, જ્યાં તે પુરતાં ભાન સાથે પોતાના બદનને પેહેરણનીજ મિસાલે જોય છે, અને ખુદ પોતે કાણુ છે અને કેવો છે તેનો જાતી અનુભવ મેલવી શકે છે. આ ઉંચી હાલતનો અનુભવ એકજ વખત મલે તોપણ આખી જીંદગી સુધી તે ઉંચી હાલત કાઢી પણ વેળાએ ભુલાઈ નહીં જાય એવો મજબુત મળે છે ; અને તેથી આવી હાલતનો અનુભવ થયા પછી તે પોતાના ખાકી તનથી પોતાને હંમેશાં ખાત્રીપુર્વક જુદો માને છે ; અને શરીરને લગતી કાંઈ પણ આબદમાં લપેટાઈ જતો નથી યાને લીન થતો નથી.

આપણે આગળ જોઈ ગયાં છીએ કે પાક સત્ત જરથોસ્ત સાહેબે પણ બુદ્ધિક ભુવન ઉપરથી દુનિયાંની આત્મિક એકતાઈનો જાતી અનુભવ મેલવ્યો હતો, તેમજ સત્ત આજુર કયવાન જ્યારે પોતાની શક્તિથી એ ઉંચા તબક્કા ઉપર જવાને સામર્થ્યવાન થયા તે વખતનો હાલ જણાવતાં તેઓ નિચે પ્રમાણે જણાવે છે :

તનમ ખર રૂયાં પહેરન બીશ

નિસ્ત મરા હીચ હમ રાહો હમકીશ નિસ્ત.

“ મારા રવાન ઉપર આ તન પેહેરનની મીસાલે છે, અને જેહાનમાં મારા જેવો અને મારો સંગાતી કાંઈ નથી.”

જે તન મી રવમ શાદમાં તા ખોદા

અ તન બાહમી આએમ અએ ફરસ્તા.

“હું મારી ખુશીથી પોતાના તનમાંથી નીકળી પરવરદેગારની ઉત્તરમાં જઈ છું અને ફરી ત્યાંથી પોતાના તનમાં આવી શકું છું.”

જામે કયખુશરો, પાનું ૭૩, બેતો ૧૮-૧૯.

ખીજી બેડી શક અથવા હ્યુપ્યુપાણું છે. આ બેડી પુનર્જન્મ અને કર્મ માનવામાં આવતી શંકા છે. ઉપર વર્ણવ્યા મુજબ ખાકી ખુદીની બેડી તુટવે આ ખીજી બેડી પોતાની મેલેજ તુટી જાય છે, કારણ કે ઉપર વર્ણવ્યા મુજબ પોતાના અમર આત્માની જાતી ખાત્રી થવા પછી કરણીનો કાયદો અને પુનર્જન્મનું સિદ્ધાંત કાંઈપણ શક વગર માનવામાં આવે છે. આવી રીતે દરેક આત્મજ્ઞાની યાને જાતેન્યાન એટલે મિતોહ માર્ગે ચાલનારાઓની પુરેપુરી ખાત્રી પુનર્જન્મ જાણે થયેલી હોય છે—પછી તે આત્મજ્ઞાની કોઈપણ ધર્મમાં જન્મેલો હોય. જે ધર્મમાં જાહેરના તરીકામાં પુનર્જન્મ નથી સ્વીકારેલો તે ધર્મના જાતેન્યાનોથી ઉપર વર્ણવ્યા મુજબ વગર શકે પુનર્જન્મ માને છે, કારણ કે પુનર્જન્મની જાણદ કાંઈ મનુષ્યોનાં મગજનો જ્યાલી કાંટો નથી, પણ એ એક ખુદરતી ખરો કાયદોજ છે. જેઓ પોતાની અષોધ ભરી શક્તિથી ખુદરતના ભેદોથી વાકેફ થવાને નશીબવાન થાય છે તેઓને એ મહાન કાયદો ખુદનો માલમ પડે છે.

ત્રીજી બેડી વેહેઆઈ જવું અને ગોતું ખાવું છે. આ બેડીનું તુટવું એ છે કે કોઈપણ ધર્મની જાહેરની રાહ રસમોમાં ચોતુ ખાઈ જઈ ધર્મધપણું રાખવું નહીં, અને દરેક ધર્મની જાતેનની એકજ નેમથી વાકેફ થઈ મતભેદ વગરના થવું.

એથી બેડી ગુસ્સો અને અણગમાની લાગણી છે. આ બેડીને તોડી નાખવી તે એ કે કોઈ તરફ પણ ગુસ્સો અને અણગમો ઉપજવા દેવો નહીં, અને સધળાં તરફ સમદ્રષ્ટિથી જોવું. આવી રીતે સમદ્રષ્ટિથી જોવા માટે આત્મિક એકતાઈ ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ.

ઉપર વર્ણવેલી રીતે સધળી બેડીઓના બંધનથી છુટું અને સઘલા સહગુણોમાં પરીપુર્ણ થયલું ઇનસાન સંપુર્ણ અષો થયલું કહેવાય છે.

આવી રીતની સંપુર્ણ અષોધ મેલવવા માટે આપણને ઉત્સાહ ભરી ખંતે ચાલુ અને ચાલુ કાશીશ કરવાની છે. જર-થોસ્ત જેવા મહાન ગુરુને પગલે આપણું સર્વે તેઓના સાગેદોને ચાલવું છે; જ્યાં આપણા ગુરુ જરથોસ્ત પોંહોચ્યા ત્યાંજ આપણને પણ પોંહોચવાનું છે, તો તેવી ઉંચી ટોચ માટે કાશીશો અને જોહેમતો પણ ઘણી મોટી ઉઠાવવી જોઈએ. જેવી જોહેમતો અને ખંતીલી કાશીશો આપણા રાહબરે કીધી છે તેવીજ રીતની ખંતીલી કાશીશ આપણુ તેઓના સાગેદોએ પણ કરવીજ જોઈએ.

અષોધની જાળવણી કરવાનું કલબ્રુગમાં નહીં બની શકે એવી શંકા અને ઢ્યુપચુપણું ધરાવનારાંઓએ જાણવું જોઈએ કે કલબ્રુગ સાથે આપણા આત્માને કશું લાગતું વલગતું નથી. કલબ્રુગની આપણા બહારની બાબતો માટેજ છે. એ બાબતો આપણી અંતરની બાબતને કંઈપણ નુકસાન પોહોચાડી શકનાર નથી. બહારની એકસ બાબતો અંતરની સફાઈ માટે અગત્યની

છે, જે ચોક્કસ બાબદો આ કલજુગમાં પણ સાચવવા ચાહનારાં સાચવી શકે છે. તે ચોક્કસ બાબદોમાં ખોરાકની સ્વચ્છતા, તમામ પ્રકારની પરહેજગારી, માસીક હાલતવાળી સ્ત્રીઓથી પરહેજ રાખવાની ચોક્કસાઇ, મન અને અંતઃકરણની સફાઇ, વગેરે નિયમો આપણે સર્વે બજાવવાને શક્તિવાન છીએ. ખાસ જરૂર તો સુસ્તી, બેઠરકારી, અને ધાર્મિક ફરમાનોની કુબાકુબ દુર કરવાની છે. એ બધીઓ દુર થઇ તો તે તેજસ્વી બલકાદ પામવો મુશ્કેલ નથી.

સંપૂર્ણ અષો સત્ આજુર કયવાન જેઓ આશરે ત્રણસો વર્ષની વાત ઉપર હિંદુસ્તાનમાં યોગ સાંધી ગયા છે, અને કાંઇક સાગેદોને સંધાવી ગયા છે, તેઓ કલજુગમાં જાંદગી ગુમરી ગયા છે તે છતાં તેમને કલજુગ નડ્યો નથી.

અમર કિર્તિવંત નામના મુકી ગયલાં બાનુ બલ્લવાટસ્કી આ કલજુગમાંજ દુનિયાનું ભલુ કરી ગયાં છે. દેવતા યાને ફરેસ્તા સમાન પુંજતાં પુજ્ય બાનુ એની બેઝંટ, કરનલ આલકટ અને બીજાં આગળ વધેલાં કંઇક નર-નારીઓ આ કલજુગમાં પણ કલજુગને દુર કરી રહ્યાં છે. તો કાંય આપણુ જરથોસ્તીઓ કલજુગને લીધે કાશીશ વગરનાં થઇ, આપણા કિર્તિવંત ટોળાની પવિત્ર કીર્તિ ખોલી દઇએ? કાંય આપણુ અધિકારમાંજ કુબેલાં રહીએ? કલજુગ હો યા સતજુગ હો, પણ તેથી આપણને આપણું જરથોસ્તીપણું ખોલી બેસવાનું નથી. શું ઉપલાં કિર્તિવંત નર-નારીઓ માટે કલજુગ વહી ગયો અને આપણુ જરથોસ્તીઓ માટેજ કલજુગની પીડા રહી ગઈ? બાતેન તરીકે

ધરાવનારાં યા મિતોષ જુદી માટે મહેલાં નર-નારીઓ માટે જગા કે વખતની બંધી રહેતી નથી. માટે કલજુગ માટેનું દ્યુપદ્યુપણું છોડી, આપણુ જરથોસ્તીઓએ આપણા પવિત્ર ધર્મનું સૌથી ખુલ્લું અને મોટું ફરમાન સંપૂર્ણ અપોષ અદા કરવાને તત્પર થવું જોઈએ. બેદરકારી અને સુસ્તીને નાખુદ કરી હવે આપણને સવખતે ચેતી જવું જોઈએ. સુસ્તી અને બેદરકારીથી અંધકારમાં ડુબેલાં રહેવાનીજ હઠીલાઇમાં જેઓ પડેલાં રહેશે, તેઓને પણ પ્રગટીકરણના નિયમે તે ખુલ્લું સ્થિતિ માટે અપોષનો સંગ્રહ કરવાની કાશીશ મોડે કે વેહેલે કરવી તો પડશેજ. માટે આપણુ જરથોસ્તીઓને તો લાજમ છે કે, સુસ્તીના બુશ્યાંસ દેવને મારી હટાડી, સંપૂર્ણ થવાને કાશીશ કરવી, અને ટોળામાં ફેલાઇ રહેલા નાશરમાની અને બેદરકારીના બુરા અંધકારને તોડી ટોળાના બુજાઇ જતા પ્રકાશને પાછો તેજસ્વી કરવાની ઉલટ પકડવી.

ખુદ આપણા જરથોસ્તી ટોળાને ફરી આગલના જેવો પ્રકાશમાન કરવાને જલદીથી બીદાર કરે એવી દુવા ચાહી, આ વિષય, જે મારી અતિ અલ્પ મતી અને ટુંક અભ્યાસનું પરીણામ છે, તે પુરો કરવાની રજા લઉં છું.

ફુમાઓ અસ્તી અપવા વૈરથાઓ વહિસ્તો ફુરો અરેકેરેમહી.

હે પ્તા ગેઉશ્યા અપંધુહાયા અપઓનરયા અપાવધર્યા-ઓરયા રેતોઇશ.

હૃદયો વંધુહૃદાઓ યથેજહે વે મસાનરચા વંધુહાનરચા
સયનરચા ચરેકેરેમહી.

હેચા ના ક્ષુમાઓ નિશંધહરતુ હે અધંયાક્ષયતુ હદા
અપાચા વાત્રાચા કારાધતિચા વીદિશયાચા અધનિતિચા
આત્રાચા અહુરહે મજ્જાઓ.

“અષો માણસ આખાદી કરનાર, ફતેહમંદ તથા સર્વોત્તમ છે.
હમો પણ તેવી અષોધ ધરાવવા ઇચ્છીએ છીએ.

“તે અષો માણસની પુઠે ચાલવાથી દુનિયાનો તથા અષો [અહુર
મજ્જ] ની અષોઈની મરજી પ્રમાણે ચાલનારી પેદાયશનો પિતા છે.

“અષો માણસ ખરેખરે બહુ આપનારો છે, જેની મોટાઇ,
ખુશી, તથા શોભાને તમારામાં હમો ઇચ્છીએ છીએ.

“અષો માણસ અષોધથી, ઉદ્ધોગથી, સખાવતથી, [મીનોઇ]
જ્ઞાનથી, નમ્રતાથી તથા અહુરમજ્જના આતશ [આત્મા] થી હમોને
હંમેશાં ખચાવશે તથા સંભાલશે.”

ચજંશે, હા ૫૮, ફ. ૪.

સાંકળિયું.

પ્રકરણ ૧	હું—હુમત—ભલો વિચાર	...	...	૧
પ્રકરણ ૨	જી—હુખત—શુદ્ધ વાણી	...	...	૧૧
પ્રકરણ ૩	જી—હવર્ત—ભલું કામ	...	...	૧૮
પ્રકરણ ૪	થું—સદ્ગુણોની ખીલવણી	...	...	૩૦
પ્રકરણ ૫	મું—અપોષનું સાધન—સંતોષ	...	...	૪૮
પ્રકરણ ૬	હું—સંપૂર્ણ અપોષનું ફળ, ઉત્તમ સુખ, અમર	...	...	૮૬
	ખુશાલી ...	...	...	૮૬

જરથોશ્તીઓ મારે ધર્મ,
નીતિ અને સંસારી બાબદાને
લગતું માસીક ચોપાન્યું.

સુરતથી એક સ્કુલના જરથોશ્તી શિક્ષક નીચે પ્રમાણે લખે છે :—

“મારા વહાલા ઝૈરાગની રોશની મને કાંઈ કાંઈ ન જોયલી,
ન અનુભવેલી ખુશાલી આપે છે; તેનું કારણ એ કે ધર્મ અજ્ઞાન
અને મીનોઈ અંધકારમાં આથકતાં અને અથડાતાં જરથોશ્તી સત્ય
શોધકોના રસ્તામાં [તે] અજવાળું પાંથરે છે. દીનચુસ્ત સાહેબ,
મારા ગરીબના ઘરનો એ ઝૈરાગ છે; મારાં બહાલાંઓનો એ રાહબર
છે. એ માસિક શિક્ષક દર મહીને પોતાના દર્શન દઈને જે જે મીનોઈ
વાતો કહે છે તે જો મારી કરણીમાં દીકામાં આવે તો ખરી નેકબખ્તી
કહેવાય. અથાક પાપી છતાં મને આટલીખી રોશની જોવાની તક
ઝૈરાગે આપી તે માફ ભાગ્યોદય સમજું છું.”

લવાજમ—વર્ષનાં આંગ ઉપર રૂ. ૨

જરથોશ્તી રાહબર

આ પુસ્તકમાં ધ્યાનથી એકજ નજર નાંખવે જરથોશ્તી ધર્મને
લગતી શીલસુક્રી, નીતિ, ક્રિયાઓ વગેરેનો અકળપસંદ
અને વિધાનુસાર ખુલાસો મળે છે. વિદ્વાનો અને અભ્યાસી-
ઓએ એક સરખી રીતે વખાણેલું ધર્મ સંબંધી આચારનો
વિસ્તાર ખોલેલો થાય છે, અને જરથોશ્તી ધર્મના કેટલાક
ભેદોને ખુલ્લા કરવામાં આવ્યા છે. દરેક જરથોશ્તીને વાંચવા
લાયક, અભ્યાસ કરવા લાયક, મનન કરવા લાયક.

કિંમત—રૂપીયો એક, પોસ્ટેજ આના ત્રણ.

ઝૈરાગ બુક ડીપો, મનોરદાસ સ્ટ્રીટ, ફાટ, મુંબઈ.

મરણ પછી માણસની હાલત.

લખનાર—માણિકજી દાદાભાઈ પાંડે.

“મીં માણિકજી દાદાભાઈ પાંડેની વીચારવંત કલમથી લખાયેલી કીમતી કેતાળ મરણ પછી માણસની હાલત ધાર્મિક લાગણી સાથે બુદ્ધીનું નેડાણ થતાં કેવાં ઉંચાં પરીણામો પેદા થાય છે તેનો એક મોહક દાખલો આપે છે. જરથોશ્ટી દીનના કેટલાક સાધારણ ગ્યાલો, જે પહેલી નજરે આપણને ઘણું જાણ કરતા નથી, તેઓ તેમના ઉંડાણમાં કેટલા બુખીવંત, કેટલા ખાલેસ છે, તે મીં પાંડે પોતાના આ અગત્યના પુસ્તકમાં પ્રગટ કરે છે. માણસના બંધારણ ઉપર, તેની જીંદગીના અમર તત્વો ઉપર, મોત પછીની રવાનની હાલત ઉપર, મીં પાંડે જે વીચારો દર્શાવે છે તેઓ ખરેખર આપણને મનન કરતા મુકી દે છે. ‘મોત પછી માણસની હાલત’ ના વર્ગની બીજી ચોપડીઓ ગુજરાતીમાં બહાર પડેલી નેવાને હું આતુર છું.”—“અચારનાન”—જામે જમશેદ, તા. ૧૩ મી જુન ૧૯૦૩.

કિમ્મત—મજબુત પુઠાની રૂ. ૧૧૧. સાદા પુઠાની રૂ. ૧.

કેકાણા—પલ્લવાટસ્કી લોજ, હોર્નબી રો, મુંબઈ.

ચેરાગ ચુક ડીપો, મનોરદાસ સ્ટીટ, કોટ, મુંબઈ.

